

BISKUPSKA KONFERENCIJA BOSNE I HERCEGOVINE

DIREKTORIJ

ZA OBITELJSKI PASTORAL CRKVE
U BOSNI I HERCEGOVINI

Sarajevo 2005.

Lektura i korektura: Irena Bencun
Tehnička oprema: Sandra Ozimica
Katolički tjednik

CIP - Katalogizacija u publikaciji
Nacionalna i univerzitetska biblioteka
Bosne i Hercegovine, Sarajevo

272-45-74(497.6)

DIREKTORIJ za obiteljski pastoral Crkve u Bosni
i Hercegovini. - Sarajevo : Biskupska
konferencija Bosne i Hercegovine, 2005. - 112 str.
; 21 cm

Bibliografija i bilješke uz tekst

ISBN 9958-9433-5-2

COBISS.BH ID 14364934

Izdaje: BISKUPSKA KONFERENCIJA BOSNE I HERCEGOVINE

Odgovara: Vinko kard. Puljić

Tisak: GRAFOTRAD, Zenica

Naklada: 800

KAZALO

KRATICE	6
PREDGOVOR	11
UVOD	13
I. BOŽJI NAUM O BRAKU I OBITELJI	15
1. Sakramentalna ženidba - na sliku Trojedinoga Boga.....	15
2. "Kućna Crkva" na sliku Trojstva	16
3. Ljubav i sebedarje su poziv i potreba ljudske osobe.....	17
4. Spasenjski put po predanju bračnom drugu "kao Kristu".....	19
5. Zahvaćeni unutartrajstvenom ljubavlju - Duhom Svetim	20
6. "Crkva u malom"	21
7. Svetost i dostojanstvo tijela i spolnosti	23
8. Jedinstvo, svetost i nerazrješivost bračnog zajedništva	25
9. Roditeljstvo	26
10. Obiteljski odgoj	27
11. Bračna i obiteljska duhovnost	29
II. ČOVJEK U BRAKU I OBITELJI - PUT CRKVE	31
1. Proces sazrijevanja u ljubavi	31
2. Uzvišenost i vrijednost života	33
a) Dostojanstvo žene	34
b) Dostojanstvo muškarca	36
c) Dostojanstvo djeteta.....	38
d) Dostojanstvo starije osobe.....	40
III. POSLANJE OBITELJI U CRKVI I DRUŠTVU	43
1. Sudjelovanje obitelji u životu i poslanju Crkve.....	43
a) Navjesticeljsko poslanje obitelji	44
b) Svećenička zadaća obitelji	47
c) Obitelj u službi ljudske osobe	49
2. Obitelj u društvu.....	52
a) Bračna i obiteljska ljubav - žarište civilizacije ljubavi	52
b) Društvena briga za obitelj.....	53
c) Sudjelovanje obitelji u životu društva.....	55
d) Obitelj, kolijevka društva.....	56
e) Odgoj pripada "cjelovitom rađanju".....	57
IV. CRKVENO DJELOVANJE ZA BRAK I OBITELJ	61
1. Priprava za bračni i obiteljski život.....	62
a) Situacija mladih.....	62
b) Daljnja priprava.....	63
c) Bliža priprava.....	64

d) Neposredna priprava	65
e) "Produženo zaručništvo"	66
ea) Zaručništvo - vrijeme rasta, odgovornosti i milosti	67
eb) Pastoralni rad sa zaručnicima u okviru pastorala župne zajednice	68
2. Slavljenje sakramenta ženidbe	69
a) Značenje slavljenja ženidbe u kršćanskoj zajednici	69
b) Liturgijske upute o slavljenju ženidbe	70
3. Pastoral bračnih drugova i obitelji	74
a) Važnost posliježenidbenog pastorala	74
b) Pastoral mladih brakova i obitelji	75
c) Pastoralna skrb za brak i obitelj u vremenu rađanja i odgoja djece	78
ca) U službi života	78
cb) U službi odgoja: dijete je dar, zato je odgoj poslanje i radost	80
d) Starosni brak	81
e) Udovištvo	82
f) Obitelji u poteškoćama	82
g) Izazovi biogenetskog inženjeringa i s njime povezana pitanja	84
4. Brakovi u teškoćama i neregularnim situacijama	86
a) Osnovni kriteriji i prosudbe: vjernost Bogu i vjernost čovjeku	86
b) Posebne situacije	87
ba) Katolici u građanskoj ženidbi	87
bb) Kršćanska ženidba onih koji su prethodno bili vezani građanskom ženidbom s drugom osobom	87
bc) Izvanbračne zajednice života	88
bd) Rastavljeni i civilno razvedeni	89
be) Razvedeni i ponovno civilno vjenčani	90
bf) Problematika razdvojenih i izbjegličkih obitelji	92
bg) Obitelji na radu u inozemstvu	92
V. DJELATNICI I STRUKTURE OBITELJSKOG PASTORALA	95
1. Djelatnici	95
a) Biskup	95
b) Svećenici, đakoni	95
c) Redovnici i redovnice	96
d) Laici specijalizirani za obiteljski pastoral	97
e) Supruzi, nositelji obiteljskog pastorala	97
2. Strukture	97
a) Strukture na razini Biskupske konferencije	98
b) Strukture na razini biskupije	98
c) Strukture na razini dekanata ili pastoralnih regija	98

d) Strukture na razini župe	99
e) Crkvena bračno-obiteljska savjetovališta	99

VI. ŽENIDBA I OBITELJ U KANONSKOM I PARTIKULARNOM PRAVU

1. Priprava za kanonsku ženidbu	
i čini koji prethode njezinom slavljenju	101
a) Priprava.	101
b) Prehodni čini	102
2. Slavljenje kanonske ženidbe	
i upis u građansku maticu vjenčanih	105
3. Posebni slučajevi	106
a) Oprost od zapreke i zabrane dobi.	106
b) Druge zapreke i zabrane	107
c) Mješovite ženidbe i ženidbe s razlikom vjere	107
4. Rastava uz trajanje ženidbene veze.	109
5. Parnice za proglašenje ništavosti ženidbe.	109
6. Oprost od tvrde i neizvršene ženidbe.	110
ZAKLJUČAK	111

Kratice

AA	=	Apostolicam actuositatem (Apostolska djelatnost), dekret Drugog vatikanskog sabora o apostolatu laika, Kršćanska sadašnjost (Dokumenti 50), Zagreb 2000.
AAS	=	Acta Apostolicae Sedis
BK BiH	=	Biskupska konferencija Bosne i Hercegovine
CA	=	IVAN PAVAO II., Centesimus annus (Stota godina), enciklika prigodom stote godišnjice enciklike Rerum novarum, Kršćanska sadašnjost (Koncil 5), Zagreb 1991.
CL	=	IVAN PAVAO II., Christifideles laici (Kristovi vjernici laici), Enciklika o pozivu i poslanju laika u Crkvi i svijetu, Kršćanska sadašnjost (Dokumenti 93), Zagreb 1990.
CT	=	IVAN PAVAO II., Catechesi tradendae (Prenošenje kateheze), Apostolska pobudnica o katehezi u naše vrijeme, u: Kateheza 1(1980)1.
DFS	=	CONGREGAZIONE PER LEDUCAZIONE CATTOLICA, Direttive sulla formazione degli seminaristi circa i problemi relativi al matrimonio e alla famiglia, Tipografia Vaticana, Roma 1995.
DnV	=	KONGREGACIJA ZA NAUK VJERE, Donum vitae, Kršćanska sadašnjost (Dokumenti 88), Zagreb 1987.
DoV	=	IVAN PAVAO II., Dominum et Vivificantem (Gospodina i životvorca), (Dokumenti 87), Kršćanska sadašnjost, Zagreb 1997.
DSŽTĐ	=	KONGREGACIJA ZA KATOLIČKI ODCOJ - KONGREGACIJA ZA KLERIKE, Direktorij za službu i život trajnih đakona, (Dokumenti 114), Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 1998.
EN	=	PAVAO VI., Evangelii nuntiandi, Kršćanska sadašnjost (Dokumenti 50), Zagreb 1976.
EV	=	IVAN PAVAO II., Evangelium vitae (Evandjelje života), Enciklika o vrijednosti i nepovredivosti ljudskog života), (Dokumenti, 103), Kršćanska sadašnjost, Zagreb 1995.
FC	=	IVAN PAVAO II., Familiaris consortio (Obiteljska zajednica). Apostolska pobudnica o zadaćama kršćanske obitelji u suvremenom svijetu (Dokumenti, 64), Kršćanska sadašnjost, Zagreb 1981.
GE	=	Gravissimum educationis, Deklaracija o kršćanskom

		odgoju Drugog vatikanskog sabora, Kršćanska sadašnjost (Dokumenti 50), Zagreb 2000.
GS	=	Gaudium et spes, Pastoralna konstitucija o Crkvi u suvremenom svijetu Drugog vatikanskog sabora, Kršćanska sadašnjost (Dokumenti 50), Zagreb 2000.
HV	=	PAVAO VI., Humanae vitae (Ljudskog života), Kršćanska sadašnjost (Dokumenti 18), Zagreb 19972.
KKC	=	Katekizam Katoličke crkve, Hrvatska biskupska konferencija, Zagreb 1994.
LE	=	IVAN PAVAO II., Laborem exercens (Radom čovjek). Enciklika o ljudskom radu, Kršćanska sadašnjost (Dokumenti 63), Zagreb 1981.
LG	=	Lumen gentium (Svjetlo naroda), dogmatska konstitucija Drugog vatikanskog sabora o Crkvi, Kršćanska sadašnjost (Dokumenti 50), Zagreb 2000.
LJS	=	PAPINSKO VIJEĆE ZA OBITELJ, Ljudska spolnost: istina i značenje. Odgojne smjernice u obitelji, KS (Dokumenti 106) Zagreb 1997.
MD	=	IVAN PAVAO II., Mulieris dignitatem, Apostolsko pismo o dostojanstvu i pozivu žene prigodom marijanske godine, Kršćanska sadašnjost (Dokumenti 91), Zagreb 1989.
PC	=	Perfectae caritatis, dekret Drugog vatikanskog sabora o prilagođenoj obnovi redovničkog života, Kršćanska sadašnjost (Dokumenti 50), Zagreb 2000.
Pob	=	IVAN PAVAO II., Pismo obiteljima, IKA, Dokumenti 1, Zagreb 1994.
PSM	=	PONTIFICIO CONSIGLIO PER LA FAMIGLIA, Preparazione al sacramanto del matrimonio, Ed. Paoline, Milano, 1996.
PSO	=	IVAN PAVAO II., Pismo starijim osobama, Kršćanska Sadašnjost (Dokumenti 123), Zagreb 1999.,
RH	=	IVAN PAVAO II., Redemptor hominis (Otkupitelj čovjeka), nastupna enciklika, Kršćanska sadašnjost (Dokumenti 56), Zagreb 1980.
RSŽ	=	Red slavlja ženidbe, Kršćanska sadašnjost, Zagreb 1997.
ZKP	=	Zakonik kanonskoga prava. Proglašen vlašću pape Ivana Pavla II., S izvorima, Glas koncila, Zagreb 1996.
ŽK	=	HRVATSKA BISKUPSKA KONFERENCIJA, župna kateheza u obnovi župne zajednice. Plan i program. Nacionalni katehetski ured Hrvatske biskupske konferencije, Hrvatski institut za liturgijski pastoral, Zagreb - Zadar 2000.

DEKRET

BISKUPSKA KONFERENCIJA BOSNE I HERCEGOVINE
CONFERENTIA EPISCOPORUM BOSNIAE ET HERCEGOVINAЕ

Prot. broj: 205 /05

Na svom redovnom zasjedanju XXXII. Biskupske Konferencije Bosne i Hercegovine, održanom u Mostaru od 16. do 18. ožujka 2005. godine, odobren je Direktorij za obiteljski pastoral Crkve u Bosni i Hercegovini. Zahvaljujemo biskupima Hrvatske Biskupske Konferencije koji su nam dali dopuštenje usvojiti teološke radove Direktorija HBK za naš Direktorij. Biskupi BK BiH su povjerali doradu Direktorija Vijeću BK BiH za obitelj. Vijeće je na svojoj sjednici 1. srpnja 2005. godine doradilo konačni tekst.

Ovim dekretom, kao predsjednik Biskupske konferencije Bosne i Hercegovine dajem odobrenje za tisak i dopuštam objavljivanje Direktorija za obiteljski pastoral Crkve u Bosni i Hercegovini.

Iovaj dokument se uklapa u redovno crkveno učiteljstvo dajući smjernice i odredbe u sažetom obliku s ciljem poticanja duhovne obnove obiteljskog pastoralala. Nakon ratnih stradanja i brojnih poratnih rana neophodno je ozbiljno pristupiti pastoralu obitelji.

U Sarajevu, 11. srpnja 2005.
na blagdan sv. Benedikta

*Vinko kardinal Puljić
nadbiskup vrhbosanski
predsjednik BK BiH*

Predgovor

Papa Ivan Pavao II. je, prilikom svoga pastoralnog pohoda Hrvatskoj 4. listopada 1998., na susretu s biskupima u Splitu, rekao: 'Neka u vašem dušobrižničkom radu obitelj, 'kućna Crkva', ima posebno mjesto jer 'budućnost svijeta i Crkve ide kroz obitelj'.¹ U Bosni i Hercegovini postajemo sve svjesniji kako nam je narodna budućnost ugrožena, jer se, osim drugih objektivnih razloga, brak i obitelj već duže vremena nalaze u ozbiljnim krizama. Kriza hrvatske katoličke obitelji odjek je i krize obitelji u Europi, ali i šire. Zato je Biskupska sinoda u Rimu još 1980. godine kao svoju središnju temu imala upravo brak i obitelj, dok je apostolska pobudnica Ivana Pavla II. 'Familiaris consortio ? Obiteljska zajednica' zatražila je da se biskupske konferencije pobrinu za izdavanje Direktorija za pastoral obitelji.²

Biskupska konferencija Bosne i Hercegovine ovim Direktorijem ostvaruje tu svoju zadaću.

Motivacija crkvenog pastora braka i obitelji daleko je dublja od domoljubnih i demografskih interesa. Direktorij zato pruža osnovne elemente i želi potaknuti daljnje biblijsko i teološko produbljenje identiteta i poslanja braka i obitelji u spasenjskoj povijesti i životu pojedinih osoba i naroda te istodobno pruža teološko-ekleziološko i pastoralno polazište na kojemu počiva i od kojega polazi crkveno djelovanje za brak i obitelj. Upravo to teološko-ekleziološko polazište mora biti temeljni pokretač pastoralnog rada i Crkve u Hrvatskoj za brak i obitelji i s obiteljima.

Budući da se situacija neprestano mijenja, potrebno bi bilo trajno pratiti i aktualizirati sociološke i demografske podatke s obzirom na brak i obitelj u Bosni i Hercegovini no tih podataka nemamo jer 2001. godine nije obavljen popis pučanstva u Bosni i Hercegovini. Koliko god je sigurno da hrvatska demografska situacija izgledala gotovo beznadna, mi se kao vjernici ne prepuštamo usudu brojeva, već vjerujemo da se obraćenjem bračnih drugova ali i crkvenih djelatnika situacija može promijeniti upravo snagom Božje milosti. K tome je potrebno ponizno priznati dosadašnje pastoralne propuste na tom području života naše Crkve.

Direktoriju nije zadaća da donese izvedbeni pastoralni program za

1. IVAN PAVAO II., 'Bit ćete mi svjedoci.' Govori za vrijeme pastoralnog pohoda Hrvatskoj od 2. do 4. listopada 1998., Dokumenti 115, Kršćanska sadašnjost, Zagreb 1998., str. 40, br. 5.
2. FC, 66.

pojedina područja i dimenzije pastoralna braka i obitelji. Naime, prema odredbi kann. 1063 i 1064 Zakonika kanonskoga prava, svaki je dijecezanski biskup dužan izraditi i donijeti za svoju biskupiju konkretan i detaljizirani program pastoralna braka i obitelji. Taj biskupijski pastoralni plan uzima u obzir postojeće stanje braka i obitelji u pojedinoj biskupiji, već postojeće oblike pastoralnog djelovanja na tom planu, dosadašnja iskustva u pastoralnom životu dotične biskupije, pastoralne potrebe i prioritete te personalne i druge mogućnosti biskupije. Istodobno stvara mrežu sustavnog i cjelovitog pastoralna braka i obitelji prilagođenog potrebama konkretne biskupije te se brine za stručnu i duhovnu formaciju profesionalnih i volonterskih djelatnika na biskupijskoj, međužupnoj i župnoj razini u kontekstu posebnosti cjelokupnog evangelizacijskog poslanja i potreba biskupije.

Upravo se sve to želi potaknuti izdavanjem ovog Direktorija.

UVOD

Po naumu Oca koji nas stvori, dobro ljudske osobe, svake društvene zajednice i ljudskoga roda uopće te kršćanski i crkveni život ostvaruje se kroz obitelj utemeljenu na braku, u skladu sa zakonitošću upisanom u ljudsku narav u samom otajstvu stvaranja čovjeka "u početku" (usp. Post 1,26-27). To je dobro usko povezano sa zdravljem bračne i obiteljske zajednice: čovjek se rađa u obitelji, u obitelji odrasta i živi. Život naroda, država te svih oblika ljudskog udruživanja prolazi kroz obitelj. U njoj se trajno prijanja uz ideale čovjekoljublja, sebedarja, plemenitosti, ljudskosti, koji ne ostaju samo u krugu obitelji.

Živi li netko skladnim bračnim i obiteljskim životom, protkanim iskustvom uzajamnog prihvaćanja, povjerenja, praštanja, on te iste vrednote prenosi i u društveni život: na svoje radno mjesto, odnose u društvu, društvene strukture i politički život. Vrijednosti koje upijaju u ozračju bračnog života svojih roditelja i u obiteljskom ambijentu, odrastajući, djeca sa sobom nose u život i prenose ih u svoje obitelji, u profesionalne odnose i u sve druge oblike društvenog života.

Obitelj je kolijevka i osnovna stanica društva. Ona je istodobno i prvo i trajno mjesto odgoja i duhovnog rasta, i to ne samo jedne osobe, nego i čitavog naroda. Tako je obitelj 'duhovno rodoslovlje' pojedine osobe te 'žarište' civilizacije ljubavi.³ Sročena s ljudskim društvom, ona je u njegovu središtu i predstavlja temelj njegove budućnosti. Istodobno i ljudsko društvo snažno utječe na stabilnost, postojanost i kvalitetu bračnog i obiteljskoga života, što se povratno odražava na život društvene zajednice.

Utjelovljeni Sin Božji, u kome je sva punina objave, pravi Bog i savršeni čovjek, izabrao je kao mjesto svojega rođenja i odrastanja jednu obitelj. Time je ne samo posvetio obiteljski život, nego je pokazao i vrijednost i važnost obitelji kao prirodnog i redovitog ambijenta za normalan razvoj i rast ljudske osobe. Svojom prisutnošću na svadbi u Kani Galilejskoj blagoslovio je bračnu i obiteljsku ljubav (usp. Iv 2,1-12).

Utjelovljeni, raspeti i uskrsli Isus Krist je i put Crkve (usp. Iv 14,6). A jer se na neki način sjedinio i poistovjetio sa svakim čovjekom,⁴ Isus Krist pokazuje da je konkretan čovjek "put Crkve".⁵ Ona ga nužno slijedi korak

3. Usp. Pob, 13.

4. Usp. GS, 22.

5. Usp. RH, 14.

po korak također i kroz njegov bračni i obiteljski život. Zanimanje i briga crkvene zajednice za bračni i obiteljski život, za njegovu kvalitetu i zdravlje, pripada stoga samom poslanju Crkve. Njoj na srcu leži ne samo bračni i obiteljski život njezinih sinova i kćeri, nego i svakoga čovjeka. Služeći čovjeku ona služi Kristu. Upravo radi toga i Crkva u Bosni i Hercegovini želi domisliti i organizirati sustavni pastoral braka i obitelji i istodobno pružiti ruku suradnje svim ljudima dobre volje te društvenim strukturama u zajedničkom promicanju vrednota i dobrobiti braka i obitelji u društvu.

I. BOŽJI NAUM O BRAKU I OBITELJI

1. Sakramentalna ženidba - na sliku Trojedinoga Boga

Bog je čovjeka stvorio na svoju sliku, kao muškarca i ženu. "I reče Bog: 'Načinimo čovjeka na svoju sliku, sebi slična' (...) Na svoju sliku stvori Bog čovjeka, na sliku Božju on ga stvori, muško i žensko stvori ih" (Post 1,26-27). Model stvaranja čovjeka na sliku Božju u početku bio je Krist. "Adam, prvi čovjek, bio je naime slika onoga koji je imao doći, Krista Gospodina".⁶ Krist je prava slika Božja (usp. Kol 1,15), a čovjek stvoren "na sliku Božju" (usp. Post 1,27), stvoren je na sliku Isusa Krista. Stvarajući ga, Stvoritelj ga je obdario kvalitetom osobe, jedinstvenog tjelesno duhovnog bića razumske naravi, da bi mogao biti njegov saveznik i partner. To zajedništvo Boga i čovjeka od "početka" u Kristu, doseže svoj vrhunac u utjelovljenju Isusa Krista. Po hipostatskom sjedinjenju božanske i ljudske naravi Bog i čovjek u Kristu postali su jedno.

Stvoren na sliku Isusa Krista, čovjek je od 'početka' ontički sjedinjen s Kristom. On je kristovsko biće, u Isusu Kristu predodređeno na zajedništvo s Trojedinim Bogom. To predodređenje prethodi bilo kojoj njegovoj odluci i vodi ga prema sjedinjenju s Kristom i po Kristu s Ocem, bio on toga svjestan ili ne, već i prije krštenja i prije bilo kakvog osobnog opredjeljenja. Čovjek pripada otajstvu Isusa Krista i u njemu otkriva vlastiti prototip te neiscrpn i ključ za razumijevanje i interpretaciju vlastitog postojanja.

I ženidbeno sjedinjenje s bračnim drugom izraz je i oblik njegova sjedinjenja s Kristom (usp. Mt, 25,40; Iv 15, 9-12; Ef 5,22-33). Bračno zajedništvo predokus je zajedništva s Bogom.

Čovjek je, stoga, slika Božja ne samo kao pojedinac: i bračno i obiteljsko zajedništvo na sliku su Božju. "Nije dobro da čovjek bude sam: načinit ću mu pomoć kao što je on" (Post 2,18). Čovjek je, naime, od iskona ne samo slika Boga Stvoritelja nego je također, i to bitno, slika neistraživog božanskog zajedništva Osoba. Slika Božja nisu samo muškarac i žena pojedinačno, nego i u njihovu međusobnom jedinstvu i zajedništvu odsijeva zajedništvo ljubavi unutar Presvetog Trojstva. Model interpretacije ljudske osobe je Bog kao Trojstvo, kao zajedništvo osoba. U zajedništvu osoba (*communio personarum*) ogleda se, kao u

6. GS, 22.

7. Usp. IVAN PAVAO II., Kateheza na generalnoj audijenciji 14. studenog 1979., u *Insegnamenti di Giovanni Paolo II*, vol. II/2, str. 1156; MD, 7; DoV, 12.34; FC, 17.

ogledalu, zajedništvo Osoba (communio Personarum) - čudesan misterij neprekidne razmjene ljubavi božanskih Osoba. Jedinstvo muškarca i žene pokazuje da je, u otajstvu stvaranja, u ljudsko biće upisana sličnost s Presvetim Trojstvom, te da je ono izvor, nadahnuće, model, cilj i uvir ljudskog zajedništva osoba. Ova refleksija o čovjeku kao slici Trojstva, najviše je i najuzvišenije što se može reći o čovjeku i predstavlja najdublji vid teološkog govora o čovjeku, njegovu tijelu, spolnosti, braku i obitelji.⁷

2. “Kućna Crkva” na sliku Trojstva

Drugi vatikanski sabor je obitelj nazvao kućnom Crkvom,⁸ tj. osnovnom stanicom života Crkve. Budući da je obitelj utemeljena na sakramentalnoj kršćanskoj ženidbi, ta Crkva u domu - kao i sveopća Crkva - svoj identitet otkriva polazeći od Presvetog Trojstva, i to na dvostruk način:

- (a) Presveto Trojstvo je izvorište njezina postojanja. Otajstvo Presvetog Trojstva je temelj i ključ za shvaćanje čovjeka, te braka i obitelji. U svojoj providnosnoj i bezgraničnoj ljubavi Otac je odvijeka u svome Sinu izabrao čovjeka i stvorio ga na njegovu sliku, predodredio ga na zajedništvo sa sobom i po Sinu ga spasio od grijeha te priveo slavi uskrsnuća, a Duh Sveti, kojega je Krist izlio na svoje učenike poslije uzašašća k Ocu trajno u Crkvi uprisutnjuje djelo spasenja.⁹ Crkva, pa i ona “kućna”, utemeljena na sakramentima krsta, potvrde i ženidbe te trajno obnavljana u euharistiji i pomirenju, tj. kršćanski brak i obitelj, predstavlja ostvarenje božanskog plana spasenja.
- (b) Presvetim Trojstvom označeni su, stoga, i sama nutarnja struktura te poslanje Crkve. Osim što predstavlja ostvarenje Božjeg plana spasenja, Crkva je i slika Trojstva, slika unutartrajstvenog zajedništva Božanskih osoba. Rođena je po izlivanju Duha Svetoga, osobne i uosobljene ljubavi između Oca i Sina. Crkva je koinonia. Ona je ?puk skupljen u jedinstvu Oca, Sina i Duha Svetoga?¹⁰ Misterij i poslanje Crkve jest da bude koinonia - slika Trojstva i sakrament spasenja kojega izvodi Otac, po djelovanju Sina i po posvećenju koje kroz povijest ostvaruje Duh Sveti.

Otajstvo Crkve ostvaruje se na sasvim osobit način i u obiteljskom zajedništvu utemeljenom na bračnom životu dvoje krštenika. Međusob-

8. Usp. LG, 11.

9. Usp. LG, 1-5.

10. LG, 4.

na ljubav i uzajamna darovanost kršćanskih supružnika potječe s vrela božanske ljubavi, u kojemu Osobe Trojstva postoje na način dara. “Krist (...) objavljujući misterij Oca i njegove ljubavi potpuno otkriva i čovjeka njemu samome te mu objavljuje uzvišenost njegova poziva”.¹¹ “Dvoje njih bit će jedno tijelo. Otajstvo je to veliko! Ja smjeram na Krista i na Crkvu” (Ef 5,32). U svjetlu objave u Isusu Kristu kršćanski bračni drugovi otkrivaju ne samo da je nutarnja prastruktura njihova bračnog veza religiozne naravi, nego da intimnošću svoje ljubavi, bezrezervnim i neopozivim predanjem i darovanošću postaju uprisutnjenjem Boga saveznika i izrazom života onoga koji je vrelo ljubavi, tj. Božanskoga Trojstva. U svjetlu objave u Isusu Kristu spoznaju uzvišenost svojega bračnog poziva: njihov je bračni život mjesto uprisutnjenja Trojstvenog života i unutartrajstvene ljubavi, na čiju su sliku stvoreni. Istodobno bračni je život i predokus sudjelovanja na Trojstvenom darivanju u ljubavi, odnosno anticipacija eshatološke stvarnosti. U kršćanskom se bračnom zajedništvu tako ostvaruje ozračje najdubljeg i najosebujnijeg međuosobnog odnosa.

Jedinstvo udvoje, tj. ženidbeno zajedništvo muža i žene, slika je zajedništva koje je u Bogu i u kojem se tri božanske Osobe ljube u intimi otajstva božanskog života. To zajedništvo je plod izlivanja darova Duha Svetoga kršćanskim supružnicima koji ih suobličava Kristu i pretvara ih u osobe-dar, čiji život postaje životom za drugu osobu. Takva je uzajamna darovanost kršćanskih supružnika i njihovo ženidbeno zajedništvo sakrament Trojstvenog zajedništva. Zajedništvo kršćanskih supružnika, te obitelji utemeljene na sakramentu ženidbe, pronalazi tako svoj prototip u Trojstvenom zajedništvu božanskih Osoba i predstavlja dioništvo na zajedništvu Boga i čovjeka, ostvarenog po životu i djelu Isusa Krista.

Kršćanski brak i obiteljski život povlašteno su mjesto uprisutnjenja i ostvarenja Trojstvenog zajedništva među ljudima i zato sakrament i slika zajedništva ljubavi triju Božanskih osoba.¹²

3. Ljubav i sebedarje su poziv i potreba ljudske osobe

čovjek, stvoren na sliku Božju, stvoren je iz ljubavi za ljubav. On je plod Božje ljubavi i stvoren je da bi ljubio. Stoga je ljubiti i biti ljubljen poziv i duboka potreba ljudske osobe. Njezino dostojanstvo slike Božje leži u sposobnosti darivati se u ljubavi i biti obdaren ljubavlju druge

11. GS, 22.

12. “Obitelj je, naime, zajednica osoba kojima je vlastiti način postojanja i zajedničkog življenja, upravo zajedništvo: *communio personarum*. I tu - ne dovodeći u pitanje apsolutnu transcendenciju Stvoriteljevu u odnosu na svako stvorenje - izbija jedinstveni odnos s božanskim *Mt*” (Pob, 7- 8).

osobe. “čovjek ne može živjeti bez ljubavi. On ostaje po sebi neshvatljivo biće, njegov je život lišen smisla, ako mu ne biva objavljena ljubav, ako se ne susretne s ljubavlju, ako je ne iskusi i ne učini svojom, ako na njoj živo ne sudjeluje.”¹³

No, iz Božjeg stvoriteljskog čina izronio je čovjek u dvostrukosti postojanja: kao muško i kao žensko. Riječ je o dvostrukom utjelovljenju ljudske osobe i o dva načina ljudskog postojanja. Ljudsko je biće oduvijek biseksualno i postoji samo kao muškarac ili kao žena.

U ljudsku je narav Stvoritelj upisao poziv na zajedništvo i darivanje. Stvoren na sliku Boga saveznika, koji je u sebi Trojstveno zajedništvo, čovjek je obdaren sposobnošću i potrebom ljubavi i zajedništva, voljeti i biti voljen.

Sakramentalna kršćanska ženidba izranja iz Božjeg saveza s čovjekom, koji svoj vrhunac doseže u Isusu Kristu; izranja iz otajstva utjelovljenja, muke, smrti i uskrsnuća Isusa Krista, te predstavlja plod i očitovanje spasenja ostvarenog u životu i djelu Isusa Krista. Ona je zajedništvo spašenih u Kristu, zajednica u kojoj se očituje Kristovo spasenje. Duh Sveti nadahnjuje i ispunja kršćanske supružnike te ih uvodi u događanje Trojstvene ljubavi, a njihovo bračno darivanje i zajedništvo pretvara u dioništvo na božanskom životu i čini ga spasenjskim događanjem.

Savez sklopljen s Izraelskim narodom i zapečaćen u Isusu Kristu utemeljen je na Božjoj odluci za čovjeka, iz koje proizlaze ljubav i vjernost u odnosu prema njemu. Stoga, kršćanska ženidba, koja iz tog saveza proizlazi, nije puki sentimentalni osjećaj, nego je također svjesna i voljna odluka s dalekosežnim posljedicama. Naravni red (zrela ljudska ljubav između muškarca i žene, koja već sama po sebi uključuje slobodni pristanak, trajnost i vjernost) biva uklopljen u nadnaravni red i čini njegov sastavni dio.¹⁴ Upravo je zato obitelj, kao najmanja zajednica uprisutnjenja i aktualizacije Kristova spasenja, “kućna Crkva” - spasen-

13. FC, 18.

14. Brak i obitelj jesu stvarnosti koje pripadaju ovome svijetu. No, unatoč svom ‘profanom’ karakteru, brak je ‘djelo Božjih ruku’ (usp. Ps 8,4) i kao takav ima nadnaravno značenje. Tek otkrivajući to nadnaravno značenje (objavljeno u Starom i u Novom Zavjetu) i u svjetlu toga (nadnaravnog) značenja možemo shvatiti vrijednost braka i obitelji u ljudskom življenju te, napokon, konačnu i potpunu istinu o braku i obitelji. ženidba čini dio povijesti spasenja kao zemaljska stvarnost i stoga ne dopušta preneglašavanje nadnaravnog značenja antropoloških datosti, ali isto tako ne dopušta niti umanjivanje svetosti i sakramentalnosti tih istih datosti. Božji naum o braku i obitelji, upisan u ljudsku narav u samom činu stvaranja uključuje ono značenje i vrijednost koja je očitovana objavom, ali i uvažava filozofsko promišljanje, psihologiju, sociologiju te rezultate medicine, biologije i drugih prirodnih znanosti.

jska zajednica, u kojoj se događa susret s Kristom i iskustvo njegova spasenja; predokus je eshatološke stvarnosti i mjesto ostvarenja Crkve - sakramenta spasenja u Isusu Kristu.

Sakramentalnost, vlastita ženidbi krštenika, dinamična je, stoga, stvarnost, koja nije vezana samo uz ženidbenu privolu i uz početak zajedništva, nego se trajno događa i neprestani je izvor milosti i posvećenja, to veći što je snažnije predanje ženidbenom drugu “kao Kristu”, na sliku Kristova predanja Ocu.

4. Spasenjski put po predanju bračnom drugu “kao Kristu”

U Kristovu vazmenom otajstvu objavljena je najjednostavnija i zadivljujuća novost: Bog prvi i bezuvjetno ljubi čovjeka. Krist je mjera njegove ljubavi prema čovjeku i istodobno potpuno ostvarenje Božjega nauma o čovjeku. On je pravi Bog, ali i savršeni čovjek. Tako mu je Krist otkrio i njegov identitet: U Kristu je oslobođen težnje za sebičnošću te osposobljen da vlastitu radost traži u radosti drugoga. Ljubav koju je Krist objavio zahtjevna je. No, upravo je u tome njezina veličina i ljepota: u činjenici da je zahtjevna.

Ženidba dvoje kršćana pretpostavlja njihovo prethodno osobno sjedinjenje s Kristom i njihovo osobno i neopozivo predanje Kristu. život u braku oblik je predanja i ljubavi prema Kristu, intimnog sjedinjenja s njim i poniznog služenja njemu u bližnjemu - u bračnom drugu. “Kao što je Otac ljubio mene, tako sam i ja ljubio vas; ostanite u mojoj ljubavi. Budete li čuvali moje zapovijedi, ostat ćete u mojoj ljubavi; kao što sam i ja čuvao zapovijedi Oca svoga te ostajem u ljubavi njegovoj. (...) Ovo je moja zapovijed: ljubite jedni druge kao što sam ja vas ljubio!” (Iv 15, 9-12). “Što ste učinili jednome od moje najmanje braće, meni ste učinili” (Mt 25,40). “Otajstvo je to veliko” (Ef 5,32).

Kršćanin u bračnom drugu prepoznaje Krista i uz njega prijanja kao uz Krista. Samoprijegorno mu je darovan “kao Kristu” (usp. Ef 5,22; Rim 12,9-13) - i to na način Kristova potpunog predanja Ocu (usp. Iv 14,20; 17,21-23). Model predanja vlastitom ženidbenom drugu jest Krist na križu. Bračni drug kojemu se daruje i kojemu se podlaže je Krist (usp. Ef 5,21). “Svakomu je mužu glava Krist” (1 Kor 11,3). “Muž je glava žene kao i Krist Glava Crkve” (Ef 5,23). Kršćanska je ženidba uzimanje udjela na savršenoj ljubavi - onoj Kristovoj. Ljubav muškarca i žene jest i može biti sakrament sjedinjenja Krista i Crkve onda kada su muž i žena osobno sjedinjeni s Kristom, suobličeni Kristu predanom Ocu i kada, prijanjajući jedno uz drugo, međusobno ljube jedno drugo kao Krista. “Muževi

ljubite svoje žene kao što je Krist ljubio Crkvu te sebe predao za nju” (Ef 5,25). Muž i žena, snagom sakramenta krsta, čine jedno jedinstveno Kristovo tijelo (usp. 1 Kor 12-27). “Tako treba da i muževi ljube svoje žene kao svoja tijela. Tko ljubi svoju ženu sebe ljubi. (...) Doista, mi smo udovi njegova Tijela” (Ef 5,28.30). Ljubav muža i žene, po sjedinjenju i suobličanju s Kristom, za njih postaje izvorom milosti i posvećenja. Bračni život kršćanskih supružnika postaje tako milosnom stvarnošću, sudjelovanjem na sjedinjenju Boga i čovjeka u Isusu Kristu i aktualizacijom zajedništva između Krista, utjelovljenog Sina Božjega i Spasitelja, i Crkve, njegove zaručnice. “Otajstvo je to veliko! Ja smjeram na Krista i na Crkvu” (Ef 5,32). Kršćanska ženidba je, zato, sakramentalna stvarnost i pripada redu spasenja.

5. Zahvaćeni unutartrajstvenom ljubavlju - Duhom Svetim

Spasenjsko poslanje Sina kulminira u izlijevanju Duha Svetoga i dovršava se po njegovu posvetiteljskom djelovanju u Crkvi kroz povijest. Duh Sveti ujedinjuje i objedinjuje članove Crkve, stvara vez zajedništva među njima. Stoga je on kao duša Crkve. Ona postoji u snazi Duha Svetoga. Duh Krista uskrsloga, osobna i uosobljena ljubav između Oca i Sina,¹⁵ izliven na zajednicu Kristovih učenika povezuje ih u jedno otajstveno tijelo Kristovo. Crkva je, zato, u svojoj najdubljoj naravi zajedništvo, zajedništvo spašenih i preporođenih po izlijevanju Duha Krista uskrsloga. Duh Sveti prožima Crkvu. Ona svoj identitet i svoje poslanje ostvaruje samo po djelatnoj prisutnosti Duha Svetoga. On ne samo da oživljava jednom ustanovljenu zajednicu Crkve, nego je trajni temelj i princip zajedništva njezina života. Crkve, stoga, nema bez Duha Svetoga. Duh Sveti je u njezinu početku (jer je rođena po izlijevanju Duha). No, on joj trajno daje život kroz povijest, dajući joj da raste kao Tijelo Kristovo.

Na ovom dinamičkom identitetu i zakonitosti sveopće Crkve sudjeluje i kućna Crkva, utemeljena na bračnom zajedništvu dvoje krštenika. Snagom sakramenta krsta i potvrde svaki krštenik biva zahvaćen unutartrajstvenom ljubavlju - Duhom Svetim. Kršćanski supružnici, zahvaćeni darovanošću između Oca i Sina, postaju sjedinjeni s Kristom u njegovoj uzvratnoj darovanosti Ocu i istodobno unutartrajstvena ljubav - Duh Sveti - postaje ozračje i nadahnuće njihova bračnog zajedništva, što zahvaća i prožima i čitav njihov obiteljski život. Drugim riječima, izvorište ljubavi i snaga koja povezuje kršćanske supružnike u neopozivom predanju i dubokom životnom sjedinjenju u ženidbi, te

15. Usp. DoV, 10, 22-23.

nutarnji dinamički životni princip kršćanskog braka i obitelji utemeljene na sakramentu ženidbe, jest Duh Sveti. Duh Sveti bračnu ljubav unosi u božansku ljubav i čini je novom, sakramentalnom stvarnošću.¹⁶

Kršćanska je ženidba sakramentalna jer uzima udjela na savršenoj ljubavi, onoj Kristovoj. Sakramentalna je jer predstavlja sudjelovanje na daru Duha, tj. na izvoru ljubavi. Bračni i obiteljski život na taj način postaju sveta i posvećujuća stvarnost koja aktualizira i uprisutnjuje unutartrajstveni život iz kojega izvire predanje Krista Crkvi te uzvratne darovanosti Crkve Kristu.

No, to znači da ženidbena privola nije, niti smije biti, samo formalno-pravni ugovor, nego je ženidbena privola i čin svjesnog i slobodnog ispovijedanja kršćanske vjere, kojemu nužno prethodi kršćansko iskustvo ulaska u stvarnost pashalnog otajstva u skladu s Isusovom logikom pšeničnog zrna (usp. Iv 12,24-26; Lk 9,24) te odluka sklopiti ženidbu kao sakrament Gospodina Isusa Krista. ženidbena privola dvoje krštenika pred službenikom Crkve pretpostavlja zahvaćenost zaručnika Duhom Kristovim i predstavlja čin ostvaren snagom Duha Svetoga te dar stvorene milosti. Milost sakramenta ženidbe ne dijeli im službenik Crkve, nego ga njih dvoje podjeljuju jedno drugome.

6. “Crkva u malom”

Bračno zajedništvo kršćanskih supružnika je uprisutnjenje milosne ljubavi i spasenjskog životnog zajedništva između Krista i Crkve (usp. Ef 5,22-33). Ta milosna ljubav i zajedništvo, koje daju sakramentalno dostojanstvo ženidbi dvoje kršćana, prelijeva se i na njihovu djecu. Ona udišu ozračje ljubavi, hrane se i odrastaju snagom milosne ljubavi između oca i majke, te je i obiteljsko zajedništvo kršćana pravo crkveno zajedništvo, uprisutnjenje i slika Crkve, zaručnice Kristove. Na taj način bračno i obiteljsko darivanje i zajedništvo postaju dioništvom na Trojstvenom zajedništvu i božanskom životu, te stoga spasenjskom stvarnošću i događanjem.

Zbog toga se može ustvrditi ne samo da je sakramentalna bračna ljubav kršćanskih supružnika spasenjsko događanje te put njihova posvećenja, nego da je i život kršćanske obitelji mjesto ostvarenja Crkve kao spasenjske zajednice skupljene “u jedinstvu Oca i Sina i Duha Svetoga”¹⁷ te da i obitelj kao najmanja zajednica aktualizacije i uprisutnjenja spasenja ima i strukturalno mjesto u Crkvi - sakramentu spasen-

16. Bračna ljubav “uzeta je u božansku ljubav” (usp. GS, 48).

17. Usp. LG, 4.

ja. Ona ne pripada strukturi Crkve zato što bi Crkva bila podijeljena na manje organizacijske jedinice, tj. na obitelji, nego zato što se i obitelj - kao najmanja zajednica u kojoj se događa iskustvo spasenja - rađa, kao i sveopća Crkva, iz Kristova otvorena boka i jer je najmanja zajednica u kojoj se ostvaruje život Crkve.¹⁸

U obitelji se ostvaruje otajstvo utjelovljenja i iskustvo Duha; tu se rađa život i 'društvo' te se ostvaruje život Crkve.¹⁹ Obiteljsko zajedništvo kršćanske obitelji je konkretno ostvarenje spasenjskog zajedništva s Kristom uskrslim i međusobno, snagom djelovanja njegova Duha. Bračna stvarnost dvoje kršćana je, stoga, sakrament odnosa između Krista i Crkve, a bračna i obiteljska zajednica kršćana najmanja zajednica spašenika, najmanja pojedinačna Crkva (Crkva u malom; kućna Crkva), te prvo mjesto i najredovitiji oblik ljudskog dioništva na Trojstvenom zajedništvu i mjesto ostvarenja Trojstvenog zajedništva među ljudima. Kršćanska obitelj utemeljena na sakramentalnoj ženidbi pripada, stoga, samoj strukturi Crkve.²⁰ Mjesto rađanja Crkve jesu sakramenti kršćanske inicijacije, ali je obitelj kolijevka i mjesto rasta Crkve. Eklezijalna dimenzija sastavni je dio njezina identiteta. U bračnom i obiteljskom ambijentu odvija se ne samo kršćanski, nego i crkveni život (naviještanje, služenje, slavljenje).²¹ Kršćanska je obitelj primarno i prirodno mjesto u kojemu se žive sve tri zadaće Crkve: svjedočko naviještanje Božje riječi, slavljenje Trojedinog Boga zajedničkom molitvom i kućnom liturgijom, te služenje u ljubavi. Crkva se zato zbiva i ostvaruje i u obitelji. Obitelj ima eklezijalni, a Crkva obiteljski karakter, te su kršćanski bračni i obiteljski život prostor ostvarenja kraljevstva Božjega i središte "civilizacije ljubavi".²²

18. "Obitelj koja polazi od muža i žene, korjenito proizlazi iz Božjeg otajstva. To odgovara najintimnijem biću muža i žene, njihovu urođenom i izvornom osobnom dostojanstvu" (Pob, 8).

19. Usp. LG, 11.

20. Govoreći o strukturi Crkve, LG ne navodi obitelj. No, naravni red ulazi u red spasenja i uzajamno bračno darivanje u kršćanskoj sakramentalnoj ženidbi je oblik darivanja Kristu - u bračnom drugu (usp. Ef 5,22) te i braku te obitelji utemeljenoj na sakramentalnoj ženidbi pripada strukturalno mjesto u Crkvi. Duh Sveti, koji je Duh Ljubavi i uosobljeni dar, nadahnjuje i ispunja kršćanske supružnike te ih uvodi u događanje trojstvene ljubavi. Tako bračno darivanje i zajedništvo postaju dioništvom na trojstvenom božanskom zajedništvu i životu i, radi toga, i spasenjskim događanjem. Zato se može kazati da su sakramentalno bračno zajedništvo i kršćanski život obitelji utemeljene na sakramentu ženidbe mjesto ostvarenja Crkve kao spasenjske zajednice te da kršćansko bračno i obiteljsko zajedništvo, kao najmanja zajednica aktualizacije i uprisutnjenja spasenja pripadaju strukturi Crkve. Značenje obitelji za život Crkve i ostvarenje njezina poslanja nije ništa manje strukturalno važno od važnosti što ga za život i poslanje Crkve imaju redovničke zajednice, udruge, pokreti i druge crkvene zajednice. No, iako je obitelj mjesto ostvarenja i rasta u crkvenosti, Crkva - pa i ona kućna - rađa se u sakramentima.

21. Usp. LG, 11.

22. Usp. Pob, 13.

7. Svetost i dostojanstvo tijela i spolnosti

čovjek ne samo da ima tijelo, nego on jest tijelo. Ljudsko tijelo nema samo antropološku, nego ima i teološku vrijednost. Kao što sudjeluje na dostojanstvu ljudske osobe, ono isto tako, na jednak način, sudjeluje i na dostojanstvu slike Božje. U otajstvu stvaranja slika je Božja utisnuta u ljudsko tijelo. Tijelo je, stoga, nedvojben znak slike Božje i predstavlja specifičan izvor sigurnosti o njezinoj prisutnosti u cjelokupnosti ljudske osobe. I ono je dar predodređen da bude darovan, a spolnost je znak i potvrda istine o tijelu kao daru. Svojom spolnošću muškarac i žena na vidljiv način izražavaju i ostvaruju vlastita bića stvorena za darovanost na sliku Trojstva.

Stvaranjem na sliku Trojstva, čovjek je stvoren kao muškarac i kao žena. U njegovu narav, u početku, u otajstvu stvaranja upisan je zakon darivanja na sliku Božju kao bitna dimenzija njegove osobe. čovjek je ne samo sposoban za darivanje, nego ima i potrebu postati darom za osobu koja se pojavljuje pred njim (i koja ima iste sposobnosti i istu potrebu postati darom i primiti dar). Muškarac i žena, u čije je biće utisnut zakon darivanja u ljubavi na sliku Boga-Dara, ulaze, stoga, u uzajamno darivanje i postajući darom te primajući dar stvaraju zajedništvo osoba - na sliku Trojstva.

Bračno zajedništvo uključuje i utjelovljenje zajedništva, odnosno zajedništvo koje se temelji na dvostrukosti tjelesne konstitucije ljudske osobe, stvorene kao muškarac i kao žena. To ima višestruko značenje:

- a. čovjek postaje u potpunosti svjestan istine o sebi i upoznaje samoga sebe kroz iskustvo izvornog biseksualnog zajedništva muškarca i žene, tj. u zajedništvu s drugom osobom. On otkriva vlastitu istinu u drugoj osobi; za otkrivanje vlastitog identiteta potrebna mu je pomoć druge osobe “kao što je on” (usp. Post 2,18). Ta je “pomoć” uzajamna, a sastoji se u pružanju mogućnosti ostvarenja vlastite naravi kao dara u zajedništvu osoba.
- b. Ljudska je osoba definirana i vlastitim tijelom te vlastitom spolnom obilježenošću, odnosno tijelo i spolnost čine sastavni dio istine o čovjeku slici Božjoj. Spolnost ne samo da određuje tjelesnost pojedinačne osobe, nego ulazi i u definiciju osobnog identiteta te iste osobe.
- c. čovjek ostvaruje vlastitu osobnost prihvaćajući drugu osobu i po prihvaćenosti od druge osobe. Otvorenost prema drugoj osobi jedi-

ni je put vlastitog ostvarenja. To znači da se čovjek u potpunosti ostvaruje kao slika Božja u zajedništvu osoba.²³

Iz Božjeg stvoriteljskog čina izronio je čovjek u dvostrukosti svoga postojanja: kao muško i kao žensko. Na ljubav i sebedarje pozvan je i ostvaruje ih kao utjelovljeni duh i kao prođuhovljeno tijelo kroz dva načina svojega ljudskog postojanja: kao muškarac i kao žena. Biti muško i biti žensko darovi su koji se nadopunjuju, a ljudska spolnost sastavni je dio sposobnosti i potrebe za ljubavlju koju je Bog upisao u ljudsko biće u otajstvu stvaranja. "Ljudsko tijelo sa svojim spolom te njegovo muško i žensko obilježje, viđeno u samom otajstvu stvaranja, nije tek izvor plodnosti i rađanja, kao u čitavom naravnom redu, već od početka sadrži 'zaručničko' svojstvo, tj. sposobnost izražavanja ljubavi: baš one ljubavi u kojoj čovjek-osoba postaje dar i ? po tom daru ? ostvaruje smisao svojega postojanja i življenja."²⁴

Bračno zajedništvo na sliku Trojedinoga Boga podrazumijeva, dakle, komunikaciju onoga što je u čovjeku muško i onoga što je u njemu žensko, odnosno ono obuhvaća i ljudsko tijelo. No, "spolnost ne označava muškarca i ženu samo na tjelesnom, već i na psihološkom i duhovnom području, obilježavajući svaki njihov izričaj. Ova različitost, povezana s komplementarnošću dvaju spolova, potpuno odgovara Božjem planu prema pozivu na koji je svatko pozvan".²⁵ Tjelesno sjedinjenje muškarca i žene potvrđuje i produbljuje njihovo zajedništvo te obogaćuje supružnike. Svojom spolnošću njih dvoje na vidljiv način izražavaju i ostvaruju vlastita bića stvorena za ljubav i darovanost.

Bračna ljubav, koja uključuje tjelesnost i spolnost, znak je i zalag duhovnog zajedništva i životne veze posvećene sakramentom. Tjelesna intimnost snaga je koja pridonosi osobnom rastu supružnika i njihova bračnog zajedništva te ostvarenju braka i obiteljskog zajedništva kao središta civilizacije ljubavi. Kršćanski je supružnici žive u poštovanju Trojedinog Boga i njegova plana ljubavi, vjerno, časno i velikodušno prema vlastitom supružniku i prema životu koji može nastati kao plod i kruna njihove ljubavi.

23. Usp. MD, 6-7.

24. IVAN PAVAO II., Kateheza na generalnoj audijenciji 16. siječnja 1980., u *Insegnamenti di Giovanni Paolo II*, vol. III/1, str. 148-151; usp. još LJS, 10.

25. KONGREGACIJA ZA KATOLIČKI ODGOJ, *Odgojiteljske smjernice glede ljudske ljubavi*, 1. studenoga 1983., 4., u *L'Osservatore Romano*, talijansko izdanje, *Umetak*, 2. prosinca 1983.

8. Jedinstvo, svetost i nerazrješivost bračnog zajedništva

Ljubav u sebi uključuje trajnost i vjernost. Bračna ljubav uključuje potpuno i bezrezervno uzajamno predanje duše i tijela, te je ona po svojoj naravi isključiva. Riječ je o darivanju osobe osobi. Takvo darivanje obvezuje mnogo jače i dublje od ičega drugoga.

Kršćanski supružnici participiraju na potpunom i neopozivom Božjem darivanju u Kristu i zato je njihov bračni život uprisutnjenje Kristova spasenja i očitovanje jedinstva Krista i njegove Crkve. Kršćanska sakramentalna ženidba je zato vjerna i nerazrješiva. Ona je mjesto aktualizacije potpunog i neopozivog Božjeg samodarivanja u Isusu Kristu.

Nerazrješivost ženidbe, stoga, nije samo bitno svojstvo kršćanske ženidbe koje supružnici trebaju njegovati, već je i minimum od kojega supružnici polaze da bi ostvarili potpuno životno zajedništvo i ljubav. Tada će, po daru Duha Svetoga primljenom u sakramentima krsta, potvrde i ženidbe, moći odčitavati Očevu spasenjsku ljubav objavljenu u Isusu Kristu. Svjedočanstvom svojega bračnog života proročki će je posredovati i svojoj djeci. Ovakvim pristupom bračnom zajedništvu u potpunosti se mijenjaju i perspektive unutar kojih se odvija svakodnevni kršćanski bračni život. Prihvatanje nerazrješivosti kao minimuma na samom početku bračnog života postaje za bračne drugove trajnom pokretačkom energijom u nastojanju oko međusobnog razumijevanja, uzajamnog prihvaćanja, traženja obogaćenja u međusobnoj različitosti, postupnog rasta u jedinstvu, ljubavi i zajedništvu. U vrijeme bračnih kriza i obiteljskih poteškoća postaje snažnim pozivom na praštanje i imperativom još zauzetijeg traženja putova dijaloga, milosrđa, svjedočke ljubavi i ozbiljnog zalaganja u rješavanju poteškoća.

Ispunjenje Kristove otkupiteljske volje o nerazrješivosti ženidbe nije da bračni drugovi ostanu zajedno zato što bi na to bili prisiljeni pozitivnim zakonom ili tradicionalnom društvenom sredinom. Crkva, naime, naučava da se spasenjski put sastoji u tome da bračni drugovi imaju snage uzajamno se ljubiti u svim prilikama svoga života, da snagu za takvu ljubav crpe iz vjere u Krista rassetoga i uskrsloga, iz sakramenata krsta i ženidbe te iz redovitog sakramentalnog života, ponajprije iz euharistije i pomirenja. Na taj način jedno drugome svjedoče milosrdnu, postojanu i vjernu ljubav objavljenu u križu Isusa Krista i njihovo bračno zajedništvo postaje proročkim navještajem i uprisutnjenjem eshatološkog kraljevstva Božjega. Bog "hoće i daruje nerazrješivost ženidbe kao plod, znak i zahtjev posvemašnje vjerne ljubavi koju ima

prema čovjeku i koju Gospodin Isus očituje prema svojoj Crkvi. (...) Kao što je Gospodin Isus 'vjerni svjedok' (Otkr 3,14), 'da' Božjih obećanja (usp. 2 Kor 1,20), pa prema tome najviše ostvarenje bezuvjetne vjernosti kojom Bog ljubi svoj narod, tako su i kršćanski supružnici pozvani da stvarno uzmu udjela u neopozivoj nerazrješivosti koja povezuje Krista s Crkvom, njegovom zaručnicom, koju on ljubi do kraja vremena."²⁶

Vanjske (institucionalne i društvene) oznake po kojima prepoznajemo kršćansku bračnu i obiteljsku zajednicu, koje nužno uključuju i kanonsko-pravni okvir ženidbe, vidljivi su znak milosne i spasenjske stvarnosti. Upravo radi toga veoma je važan i taj vidljivi institucionalni karakter kršćanske ženidbe, odnosno njegova kanonska dimenzija, koja uključuje jednost, vjernost i nerazrješivost bračne veze. Po tim oznakama sakramentalne ženidbe, očituje se da Duh Sveti ostvaruje djelo spasenja upravo u životnom hodu jednog bračnog para i pretvara ga u milosnu stvarnost te sakramentalno očitovanje Trojstvene ljubavi. U kršćanskoj sakramentalnoj ženidbi, u jedinstvu i vjernosti bračnih drugova, kroz stabilnost i nerazrješivost njihove bračne veze, u ljudskoj se povijesti očituje Božja prisutnost i ljubav te snaga Kristova spasenja. Djelujući unutar i preko sakramentalne strukture, te prožimajući institucionalnu dimenziju Crkve, pa i one "kućne", Duh Sveti pretvara bračnu stvarnost u prostor ljubavi unutar kojega sjedinjuje bračne drugove s Kristom i međusobno.

9. Roditeljstvo

živi odraz bračne ljubavi, trajni znak jedinstva supružnika te živa i nerazrješiva sinteza njihove ljubavi njihovo je dijete.²⁷ Ljudska je ljubav po naravi usmjerena očinstvu i majčinstvu. Majčinstvo nužno uključuje i očinstvo, a očinstvo nužno uključuje i majčinstvo. Roditeljstvo je događanje po kojemu se obitelj, već uspostavljena ženidbenim ugovorom, ostvaruje u punom i osebnom značenju.²⁸ Djeca su kruna bračne ljubavi. Ona učvršćuju ženidbeni savez roditelja te obogaćuju, produbljuju i pružaju novi izazov, smisao i ljepotu bračnom zajedništvu oca i majke.

Darujući život, roditelji sudjeluju u stvaralačkoj Božjoj moći i 'u rađanju prenose Božju sliku od čovjeka na čovjeka'.²⁹ Na taj način ispunjavaju Stvoriteljevu zapovijed: "Plodite se, i množite, i napunite zemlju"

26. FC, 20.

27. Usp. LJS, 15.

28. Usp. FC, 69; Pob, 7.

29. Usp. FC, 28.

(Post 1,28) te odgovaraju na njegovo povjerenje, koje im je iskazao učinivši ih dionicima svoje stvoriteljske moći. Otvorenost životu objaviteljski je znak istinitosti bračne ljubavi.³⁰ Rađanje je nastavak stvaranja. Ljudski je život dar, primljen da bude u svoje vrijeme darovan.³¹

Rađanje novog života ne odgovara samo biološkim zakonima, nego izravno stvoriteljskoj volji Božjoj. čovjek je, naime, jedino biće na zemlji “koje Bog hoće radi njega samoga”.³² Bog hoće čovjeka u svakom ljudskom začecu i rođenju. Hoće ga kao biće slično sebi, radi njega samoga. Iako je razumljiva želja i težnja roditelja da u rađanju djece prepoznaju krunu svoje uzajamne ljubavi i da djecu žele za sebe, ipak na umu trebaju imati da su djeca prije svega Božji dar njima, te da je radi toga potrebno da svako dijete prihvaćaju i rađaju doista kao suradnici Božji u djelu stvaranja.

10. Obiteljski odgoj

Očinstvo i majčinstvo predstavljaju zadatak koji po naravi nije samo tjelesni, nego i duhovni. Tjelesno roditi znači započeti dalje rađanje?, postupno i složeno, u tijeku cijelog odgojnog događanja?³³ Papa Ivan Pavao II., u svom Pismu obiteljima, govori o rodoslovlju osobe: Svaki čovjek ima svoje biološko rodoslovlje - jer su roditelji suradnici Boga stvoritelja. No, pored biološkog, svaki čovjek ima i svoje duhovno rodoslovlje. Ono svoj početak ima u Bogu jer je svaki čovjek ideja i slika Božja. Ali to duhovno rodoslovlje usko je vezano uz bračni i obiteljski život te uz roditeljski i obiteljski odgoj.³⁴

Obitelj je, naime, mjesto najčišće ljudske ljubavi u svim njezinim vidovima. U njoj se na najkonkretniji način na različite načine služi čovjeku i promiče vrijednost i kvaliteta ljudskog života. Bračna ljubav je mjesto i škola autentičnog poštovanja svake ljudske osobe i priznavanja njezina dostojanstva; škola je sebedarja, susreta, dijaloga, služenja, vjernosti i društvenosti; stvara zajednicu osoba. Obitelj je tako i škola kreposti bez kojih niti ljudsko društvo ne može opstati: ona je škola slobode, odgovornosti, pravednosti, međusobnog prihvaćanja, dijeljenja materijalnih dobara, solidarnosti. U obiteljskom zajedništvu stola svatko dobiva prema vlastitim potrebama i daje prema vlastitim mogućnostima. Obitelj zadovoljava materijalne potrebe djece. Ona posreduje i

30. Usp. LJS, 15.

31. EV, 92.

32. Usp. GS, 24.

33. Pob, 16.

34. Usp. Pob, 9-10.

omogućava iskustvo osnovnih ljudskih i kršćanskih vrijednosti. Njoj pripada poslanje očovječenja svijeta.

Obitelj je “majka i hraniteljica” ljudske osobe,³⁵ “prva škola onih društvenih kreposti koje su potrebne svakom društvu”,³⁶ “najkompletnija i najbogatija škola ljudskosti”,³⁷ najprirodnije odgojno središte i najidealnija sredina za tjelesni, duhovni i vjerski rast jedne osobe. Stoga ona ima apsolutni odgojni primat. Prosječna obitelj je bolji odgojitelj od najbolje odgojne ustanove.

Odgoj čini sastavni dio cjelovitog rađanja. Dijete se ne rađa samo po tijelu, nego i duhovno tj. odgojem i zato odgoj predstavlja prirodno dovršenje čina rađanja. “Budući da roditelji daju djeci život, oni imaju obvezu da ih odgajaju i zato ih treba priznati kao prve i povlaštene odgojitelje svoje djece. Odgojna uloga roditelja je takve važnosti, da se teško može čim drugim zamijeniti”.³⁸ Darovavši život i prihvaćajući ga u ozračju ljubavi, oni na jedinstven način poznaju svoju djecu u njihovoj neponovljivoj posebnosti i posjeduju tajnu te izvorište prave ljubavi. Oni su bogati odgojnim potencijalom kojega nitko drugi nema.³⁹ Uz roditelje, i zajedno s njima, odgajaju braća i sestre, djedovi i bake te šira obiteljska i rodbinska sredina.

Crkva je u obitelji i obitelj je Crkva te obitelj svojim odgojem sudjeluje u životu i poslanju Crkve. Odgoj u kršćanskoj obitelji bitno je označen sakramentalnom dimenzijom bračne ljubavi i crkvenom dimenzijom kršćanske obitelji te se na taj način uključuje u evangelizacijsko poslanje Crkve. Bračni drugovi i ostali članovi obitelji za to su poslanje osposobljeni snagom sakramenata krsta, potvrde i ženidbe, obdareni su milošću koja proizlazi iz tih sakramenata, te karizmama i posebnim iskustvima koja su vlastita bračnoj i obiteljskoj zajednici.⁴⁰

“Jedno od područja na kome je obitelj nezamjenjiva zacijelo je religiozni odgoj, po kome obitelj raste kao “domaća Crkva”. Religiozni odgoj i vjeronauk, što ga djeca u obitelji primaju, stavljaju obitelj u područje Crkve kao istinski subjekt evangelizacije i apostolata”.⁴¹ Zato se Crkva doista zbiva u obitelji.

35. Usp. GS, 61.

36. GE, 3.

37. GS, 52.

38. GE, 3.

39. Usp. LJS, 7.

40. Usp. Pob, 16; CONFERENZA EPISCOPALE ITALIANA, *Matrimonio e famiglia oggi in Italia*, Roma 1969., 16.

41. Pob, 16.

11. Bračna i obiteljska duhovnost

Bračno zajedništvo dvoje kršćana je zajedništvo u ljubavi. Ljubav je dar kojim su obdareni i ona je istodobno njihov zadatak. A ljubav može biti produbljena i očuvana samo od Ljubavi, i to one Ljubavi koja je “izlivena u srcima našim po Duhu Svetom koji nam je dan” (usp. Rim 5,5).⁴² Osobitu važnost u zajedničkom životu ima stoga bračna duhovnost.

Bračna duhovnost označena je životom udvoje i utjelovljena je u antropološku stvarnost muškarca i žene. Ovakva duhovnost bračnih drugova, koja otkriva, vrednuje i živi nadnaravnost naravnih datosti bračnog i obiteljskog života, nije shvaćena kao “život duše” pojedinih osoba u braku, nego u smislu biblijskog govora o “životu prema Duhu” (usp. Gal 5,25) i upravo kao takva izražava značenje koje Bog pridaje braku u povijesti spasenja.

život udvoje postaje način spašenosti u Kristu te put posvećenja kršćanskih supružnika. Prvotna askeza (težnja za postizanjem savršenosti i napor uzdizanja k Bogu kroz žrtvu i pokoru) supružnika, prema tome, ide za nadilaženjem svega onoga što ih udaljava jedno od drugoga, teži iskrenom samoprijegornom praštanju te zauzetom traženju novih putova dijaloga i uzajamnog približavanja, osobito u trenucima međusobnog nerazumijevanja.

U euharistiji se, kao na svom izvoru, bračna i obiteljska ljubav osvježava, hrani i jača, te preporođena u Kristovu otajstvu postaje kvascem civilizacije ljubavi. Zajedničko sudjelovanje na nedjeljnoj euharistiji i blagovanje euharistijskog kruha i vina hrani i obnavlja bračnu ljubav i uzajamno bračno predanje. Hraneći se kruhom sebedarja, kršćanski supružnici postaju dionicima Trojstvenog života, te bivaju zahvaćeni unutartrajstvenom ljubavlju - Duhom Svetim, te i sav svoj svakodnevni bračni i obiteljski život pretvaraju u duhovno bogoslužje, kao Bogu ugodan prinos (usp. Rim 12,1). U euharistijskom zajedništvu s Kristom raspetim i uskrsnim kršćanski supružnici otkrivaju model i nadahnuće svoje bračne ljubavi te se ispunjaju snagom i nadahnućem Duha Krista uskrsloga kako bi uskrsnom preobrazbom bilo zahvaćeno i sve ono što čini sastavni dio njihova osobnog, bračnog i obiteljskog, te društvenog života.

Euharistija je, naime, središte preobraženoga svijeta. Ona je stvorena stvarnost prožeta Duhom Svetim, stvorenje u potpunosti oslobođeno pok-

42. Usp. Pob, 7.

varljivosti i suobličeno Kristu uskrsnome; materija pred kojom uzdišu oni što već imaju prvine Duha, središte od kojega započinje uskrsna preobrazba, hrana i popudbina onih koji su se usmjerili prema uskrsnoj eshatološkoj stvarnosti. Euharistijski kruh i vino, snažni simboli sveg ljudskog života te obiteljskog zajedništva, pripadaju stvorenoj stvarnosti koju je u potpunosti prožela snaga Kristova uskrsnuća te su već postali nova stvarnost: tijelo i krv Kristova. I kao što u euharistijskim darovima kruha i vina materijalni darovi prirode, tj. sva stvorenja bivaju preobražena te postaju Kristovo tijelo i krv, tako i po euharistijskom zajedništvu bračnih drugova ostvaruje se uskrsna preobrazba njihove bračne i obiteljske stvarnosti. Njih dvoje postaju jedno tijelo i sakrament sjedinjenja Krista i Crkve. Njihovo tjelesno sjedinjenje postaje izričajem duha i uzvišeni oblik komunikacije u kojemu se osoba daruje i prima drugu osobu kao dar od Boga. Bračno zajedništvo postaje mjestom aktualizacije i navještaja Trojstvenog zajedništva. Rađanje postaje radosno sudjelovanje u djelu stvaranja. Bračna se ljubav oslobađa “robovanja i pokvarljivosti”, svih posljedica grijeha, te bračni drugovi, svi oni i sve ono što je s njima povezano, postaju dionicima “slobode i slave djece Božje” (usp. Rim 8, 21).

Tako bračni i obiteljski život ne samo da nije zapreka kršćaninu u zauzimanju za ostvarenje kraljevstva Božjega, nego “oženio sam se” (usp. Lk 14,20) postaje oblikom uprisutnjenja kraljevstva Božjega i osobitim načinom sakramentalnog iskustva Trojstvenog zajedništva i sudjelovanja na eshatološkoj stvarnosti kraljevstva Božjega (usp. Mt 25, 31-46; Lk 20,26).

Svoje kršćansko poslanje bračni drugovi i kršćanska obitelj vrše snagom kraljevskog služenja, na kojem bračni drugovi imaju udjela - osim po sakramentu krsta i potvrde - i snagom sakramenta ženidbe. Njihova je odgovornost da traže Kraljevstvo Božje na različite načine “baveći se vremenitim stvarima i uređujući ih po Bogu”.⁴³ Kršćanski supružnici grade Kraljevstvo Božje i ostvaruju svoj poziv na služenje rađanjem i odgojem djece, očitujući i svjedočeći vlastitim životom svetost i nerazrješivost ženidbenog veza, potvrđujući i postojano se boreći za pravo i dužnost roditelja da odgajaju svoju djecu u skladu s vlastitom savješću te za djelotvorno i dosljedno priznanje toga prava od strane drugih odgojnih čimbenika, i napokon braneći dostojanstvo i autonomiju obiteljske zajednice u društvenom životu. Oni to ostvaruju pred javnim, političkim, gospodarskim, društvenim i kulturnim subjektima. Njima pripada pravo osnivanja udruženja s ostalim obiteljima i ustanovama da bi ostvarili svoja prava i da bi se stvorili uvjeti u kojima mogu ispunjavati svoje bračno i obiteljsko poslanje.

⁴³. GS, 40; usp. LG, 31; CL, 36.

II. ČOVJEK U BRAKU I OBITELJI - PUT CRKVE

Papa Ivan Pavao II. istaknuo je da je čovjek put Crkve. Taj je put Crkvi zacrtao sam Isus Krist svojim otajstvom utjelovljenja i otkupljenja.⁴⁴ 'Riječ je o svakom čovjeku u svoj neponovljivoj stvarnosti njegova bića i djelovanja, razuma i volje, savjesti i srca. čovjek po svojoj pojedinačnoj stvarnosti (jer je 'osoba') ima vlastitu povijest svoga života i, naročito, vlastitu povijest svoje duše. čovjek u skladu s unutrašnjim otvaranjem svoga duha zajedno s tolikim i tako različitim potrebama svoga tijela, svog vremenitog postojanja (...) čovjek u svoj istini svoga postojanja, svog osobnog, a također zajedničkog i društvenog bića - u krugu svoje obitelji, u krugu društva i tako različitih okolnosti, u okviru svoje države, ili naroda (...), taj je čovjek prva staza kojom Crkva mora proći'⁴⁵

Put Crkve je i čovjek u braku, čovjek u njegovoj obitelji. Brak i obitelj su put na kojemu Crkva želi pratiti čovjeka, sustavnom i njemu prilagođenom pastoralnom ponudom, i to u sasvim konkretnom braku i konkretnoj obitelji. Radosti i nade, žalosti i tjeskobe, napori i krize svojih sinova i kćeri koji žive bračnim i obiteljskim životom želi učiniti i svojim te im biti blizu i pratiti ih korak po korak na njihovom putu uspostavom različitih oblika sustavne pastoralne skrbi i podrške, te ih učiniti subjektom evangelizacijskog poslanja Crkve.

1. Proces sazrijevanja u ljubavi

Obitelj, zasnovana i oživotvorena ljubavlju, zajednica je osoba: muža i žene, roditelja i djece te drugih članova vezanih rodbinskim vezama. Prva je zadaća obitelji vjerno živjeti stvarnost zajedništva, u trajnom naporu promicanja rasta svake od pojedinih osoba i istodobno njihova međusobnog zajedništva. A nutarnje počelo, trajna snaga, motivacija i konačan cilj te zadaće je ljubav.⁴⁶ Ostvarenje te zadaće usko je, stoga, vezano uz proces sazrijevanja i rasta u ljubavi i moguće ju je ostvariti samo postupno. Naime, brak i obitelj su dinamička stvarnost, koja je - kao i svaka druga živa stvarnost - iz svoje nutarnje zakonitosti pozvana na rast i razvoj.

44. Usp. RH, 14.

45. RH, 14.

46. Usp. FC, 18.

Zrelost za brak uključuje:

- prihvaćanje komplementarnih razlika spolova što dovodi do iskustva obogaćenosti različitostima druge osobe. Tu spadaju psihološke oznake osobe drugog spola, temperament, karakter, afektivnost, ćud, interesi, navike, način komunikacije i izricanja vlastitih osjećaja, ljestvica vrijednosti...;
- prihvaćanje kulturnog, obiteljskog i povijesnog naslijeđa druge osobe (odgoj, kulturna razina, način shvaćanja i poimanja, religiozne vrednote, moralni i etički stavovi, prohtjevi, želje, težnje, očekivanja...) bez očekivanja da sve te karakteristike druge osobe moraju doživjeti bitne promjene;
- prihvaćanje druge osobe u njezinoj neponovljivoj originalnosti i onakvom kakva ona jest te pozitivno vrednovanje specifičnosti druge osobe. Samo u tom slučaju jedna se osoba može otvoriti i pokloniti drugoj u svojoj jedinstvenosti i neponovljivosti, bez straha da neće biti prihvaćena i bez potrebe lažnog prilagodavanja.

Pravo i cjelovito zajedništvo uspostavlja se među kršćanskim bračnim drugovima snagom ženidbene privole, po kojoj njihova ljubav biva uzeta u Božansku ljubav.⁴⁷ Ono ima svoje korijene 'u prirodnom dopunjavanju muža i žene, a hrani se osobnom spremnošću bračnih drugova da dijele cjelovitost svojega životnog nauma, sve što imaju i što jesu: stoga je takvo zajedništvo plod i znak dubokog ljudskog zahtjeva. No, u Kristu Gospodinu, Bog prihvaća taj zahtjev, potvrđuje ga, pročišćuje i uzdiže privodeći ga sakramentom ženidbe njegovu savršenstvu: Duh Sveti izliven u sakramentalnom slavlju pruža kršćanskim supružnicima dar novoga zajedništva (...). Dar Duha je za kršćanske supružnike životno pravilo, a ujedno poticaj da svednevice napreduju prema uvijek sve bogatijem jedinstvu na svim razinama ? tijelá, značaja, srdaca, umova i volja, duša ? objavljujući tako Crkvi i svijetu novo zajedništvo ljubavi darovano Kristovom milošću.⁴⁸ Ta je ljubav umijeće i radost darivanja. Darivanje u ljubavi, naime, usrećuje više nego primanje, jer ono ne lišava od nečega, nego usrećuje darovatelja.

Bračna ljubav uključuje:

- sposobnost izlaska iz sebe i iz svijeta vlastitih očekivanja, tj. sposobnost odricanja od vlastitih prohtjeva te otvorenost i osjetljivost za drugu osobu, za njezina očekivanja i potrebe, odnosno ljubav uključuje traženje vlastite radosti u radosti drugoga;
- sposobnost empatije, odnosno sposobnost izlaska iz vlastitog kuta promatranja stvarnosti, sposobnost staviti se u situaciju i u položaj

47. Usp. FC, 19.

48. Usp. FC, 19.

- druge osobe te stvarnost promatrati i iz njezine perspektive;
- sposobnost velikodušnog darivanja bez očekivanja uzdarja;
 - sposobnost solidarnosti s drugom osobom i to tako da se osoba koja se solidarno daruje radi toga ne osjeća 'spasiteljem' osobe kojoj se daruje, niti očekuje zahvalnost radi toga;
 - sposobnost žrtve, koja se sastoji u odricanju od vlastitih prohtjeva i uključuje trud i napor da bi se usrećilo drugoga;
 - vjernost koja se ne da poljuljati čak i u slučaju nevjere druge strane;
 - sposobnost velikodušnog praštanja i traženja olakotnih okolnosti za partnera koji nas je uvrijedio: 'Oče, oprosti im jer ne znaju što čine' (Lk 23,34).

Bračni par nalazi se u stanju trajnoga hoda prema ostvarenju nabrojanih oznaka ljubavi te vrednota i zadaća sakramentalne kršćanske ženidbe. Crkva je pozvana sustavnom i domišljenom pastoralnom ponudom te svojim djelovanjem uvažavati hod svakog braka i hod svake obitelji slijedeći ih "korak po korak u različitim etapama" njihova života i to prožeta sviješću da "evangelizacija u budućnosti velikim dijelom ovisi o kućnoj Crkvi".⁴⁹

2. Uzvišenost i vrijednost života

"Misterij čovjeka postaje doista jasan jedino u misteriju utjelovljene Riječi.⁵⁰ Ljubav kojom Otac rađa Sina je i stvoriteljska ljubav po kojoj je stvoren čitav svijet (usp. Iv 1,3,10; Ef 1,3-14; 1 Kor 8,6). "I vidje Bog da je dobro" (Post 1). Mjera Očeve ljubavi prema stvorenju je Sin. čovjek, stvoren na sliku Božju tj. na sliku Sina koji se imao utjeloviti (usp. Kol 1,15-18),⁵¹ jedino je mjesto Božje prisutnosti na zemlji. On je slika Božja (usp. Post 1, 26-27). "I vidje Bog sve što je učinio, i bijaše veoma dobro" (Post 1, 31). čovjek je kruna stvaranja, slava se Božja odsijeva na njegovu licu,⁵² a cjelokupna stvorena stvarnost stvorena je kao njegov životni ambijent, za njega. čovjek pripada stvorenom svijetu i zajedno s njim dijeli dostojanstvo stvaranja. U prirodi prepoznaje svoj životni prostor što mu ga je podario Stvoritelj. Uređujući ga i podlažući ga sebi (usp. Post 1,28; 2,15) čovjek nastavlja Božje djelo stvaranja i očovječuje ovaj svijet. No, stvorenja nisu prepuštena njegovoj samovolji. čovjek nije apsolutni gospodar nad drugim stvorenjima u prirodi. U zakonitostima prirode on otkriva Božju moć i mudrost te poruku Božje riječi upućenu njemu s obzirom na ostala stvorenja (usp. Ps 19; Sir 17,8). Ta poruka

49. Usp. FC, 65.

50. GS, 22.

51. Usp. GS, 22.

52. Usp. EV, 35.

Božje riječi, koju čovjek kao jeku sluša u prirodi, postaje norma i njegova djelovanja i odnosa prema stvorenjima. S jedne strane, kao glasnogovornik i svećenik stvorene stvarnosti, pozvan je oslušivati prirodu i u njezino ime biti sugovornik Božji. S druge strane, ujedinjujući se s glasom stvorenja koja pjevaju hvalu Bogu, čovjek istodobno, svojim pristupom i svjedočanstvom, postaje proročki glas te navjestitelj Božje ljubavi prema stvorenjima. Stvaralačkim zauzimanjem, radom i služenjem potvrđuje svoje kraljevsko dostojanstvo osobe stvorene na sliku Božju.⁵³ živi čovjek je slava Božja.⁵⁴ Svojim utjelovljenjem Krist je u sebi objedinio stvorenu stvarnost označenu posljedicama grijeha i dao je novo dostojanstvo ljudskom životu te ga posvetio, uključujući i sve ono što čini sastavni dio ljudskog života. Djelom svoga spasenja, ostvarenim u pashalnom otajstvu, pokazao je što Bog misli o čovjeku i koliko mu je stalo do čovjeka, te je čovjeka i stvorenu stvarnost u koju je uronjen oslobodio "robovanja pokvarljivosti da sudjeluje u slobodi i slavi djece Božje" (usp. Rim 8,21). On, savršeni i pravi Bog, objavio se i kao savršeni čovjek (usp. Ef 4,13); utjelovljeni Sin Božji predstavlja potpuno ostvarenje Božjega nauma o čovjeku, a potpuno suobličenje Kristu uskrslom i proslavljenom cilj je cjelokupnog ljudskoga hoda (usp. Rim 8,28-30; Fil 3,21). Potpunu istinu o dostojanstvu i o vrijednosti vlastitog života čovjek tako spoznaje jedino iz riječi, djela te same osobe Isusa Krista. "Došao sam da život imaju, u izobilju da ga imaju" (Iv 10,10).

Čovjek sudjeluje u gospodstvu Božjemu po posebnoj odgovornosti za ljudski život i služeći ljudskom životu, radujući se originalnosti i nezamjenjivom doprinosu svake ljudske osobe. A upravo je obitelj zajedništvo i zajednica osoba koja u ljubavi pronalazi "izvor i neprestani poticaj da prihvaća, poštuje i razvija svakoga od svojih članova u njihovu uzvišenom dostojanstvu osoba".⁵⁵

a) Dostojanstvo žene

Vrednovanje dostojanstva žene i njezina poziva u Crkvi i u svijetu postao je jedan od znakova našega vremena. čovjek, po Stvoriteljevu promislu, postoji samo kao žena ili kao muškarac. Oboje su slika Božja u istoj mjeri, no svatko na svoj način, u skladu sa svojim antropološkim datostima. "Osobne mogućnosti ženskog bića očito nisu skromnije od mogućnosti muškog bića; one su samo drukčije."⁵⁶ žena je darovana muškarcu i on svoj vlastiti identitet otkriva u potpunosti u susretu sa

53. Usp. GS, 12; EV, 35.

54. 'Slava je Božja živi čovjek' (IRENEJ, Adversus haereses, IV, 20, 7).

55. Usp. FC, 22.

56. FC, 10.

ženom, koja je drukčija osoba iste ljudske naravi. U srcu spasenjskog događaja nalazi se žena: 'Evo začet ćeš i roditi sina i nadjenut ćeš mu ime Isus. On će biti velik i zvat će se Sin Svevišnjega' (Lk 1,31-32).⁵⁷ Žena je predstavica i prauzor cijelog čovječanstva: prauzor ljudske naravi vlastite svim ljudima, muževima i ženama i to po onome što je njoj vlastito kao ženi, po onome što je tipično žensko.⁵⁸ Čovjek ne može, naime, naći sebe 'osim po iskrenom darivanju samog sebe'.⁵⁹ 'Velika mi djela učini Svesilni' (Lk 1,49): 'to je otkriće čitavog bogatstva, svih onih mogućnosti ženskog bića, sva od vječnosti darovana vlastitost žene', kakvu ju je Bog zamislio, kao samostalnu osobu, koja sebe pronalazi 'iskrenim darivanjem'.⁶⁰ U ženi se odsijeva i otajstvo Crkve, Kristove zaručnice.⁶¹ Darivanje žene mužu pretače se u novi oblik samodarivanja: majčinstvo. Ono se uklapa u osobnu psihofizičku strukturu žene. Stoga, upravo po toj spremnosti na iskreno sebedarje žena savršeno pronalazi samu sebe. Majčinstvo uključuje i posebno zajedništvo žene s tajnom života koja dozrijeva u njezinu krilu. Taj neponovljiv način dodira s darom i tajnom života rađa i svojevrsan odnos žene ne samo prema vlastitom djetetu, nego jednostavno prema čovjeku kao takvome i taj odnos prožima čitavo njezino biće. Njoj je Bog na poseban način povjerio čovjeka,⁶² te je obdario usmjerenošću prema drugoj osobi, intuitivnošću, emotivnošću, osjetljivošću za potrebe druge osobe i sposobnošću potpunog predanja u ljubavi. Upravo po tome ona je odgojiteljica čovjeka i samoprijegorna služiteljica životu, na osobit način uključena u kraljevsko služenje Crkve, u kojemu ima naročitu prednost i pred svojim mužem te svojom ženstvenošću na sasvim eminentan način sudjeluje u ostvarenju trostruke zadaće Crkve.⁶³ U ženi su usađeni prvi korijeni poretka ljubavi, koji pripada samom intimnom životu Trojedinog Boga.⁶⁴ U intimnom Božjem životu Duh Sveti je osobno utjelovljenje ljubavi. On je nestvoreni dar stvorenim osobama. Taj je poredak ljubavi usko vezan uz dostojanstvo, poziv i poslanje žene, te je žena po svom identitetu proročki navještaj Božje ljubavi, sjedinjenja s Duhom Svetim i njegova izlivanjeja u srce čovječje (usp. Rim 5,5).⁶⁵ Zahvaljujući tim svojim ženskim karakter-

57. Usp. MD, 3.

58. Usp. MD, 5. 25.

59. Usp. GS, 24; MD, 10.

60. MD, 10. 24.

61. Usp. MD, 23-25. 27.

62. 'U svijesti o povjerenosti joj zadaći žena postaje jaka jer joj je Bog 'povjerio čovjeka', jaka uvijek i svuda...' (usp. MD, 30).

63. Usp. MD, 18.30.

64. 'Na čvrstim temeljima Božjega plana žena je ona kojoj su usađeni prvi korijeni poretka ljubavi na svijetu stvorenih ljudskih osoba. Poredak ljubavi pripada samom intimnom Božjem životu, životu Božjeg Trojstva. (...) Dostojanstvo žene određuje poredak ljubavi, koji je u biti poredak pravde i ljubavi i ljubavi prema bližnjemu' (usp. MD, 29).

65. Usp. MD, 29-30.

istikama, žena je na osobit način obdarena osjetljivošću za Transcedenciju, uporište je općeljudske duhovnosti te je otvorena za Božju objavu i obdarena dodatnom budnošću i predanjem Bogu.

Upravo je radi toga potreban i veći doprinos žene kao žene u društvenom i u crkvenom životu. Udaljivši ženu iz društvenog života, čovječanstvo se lišilo njezina utjecaja i doprinosa kojega može dati samo ona. Razvoj zapadne civilizacije označen je, stoga, poremećenim ljudskim odnosima, neuravnoteženošću i pomanjkanjem duha, hladnoćom i nedostatkom srca, a unatoč rastućem blagostanju opada kakvoća života, stupanj solidarnosti te razina društvene skrbi za marginalizirane, ugrožene, bolesne i slabe.

No istodobno i 'rad majke u kući mora biti priznat i poštovan zbog njegova značenja za obitelj i društvo'.⁶⁶ Potrebno je u tom kontekstu upozoriti na nestabilnost, pa čak i na negativan trend društvene i zakonodavne zaštite te sveobuhvatnije podrške ženi i majci, što nije uzrokovano samo ekonomskim teškoćama u društvu, nego i upitnim odnosom prema ženi i doprinosu kojega može dati samo ona. Osobito je opasno kad se zakonsko, ekonomsko i socijalno smanjenje podrške majčinstvu te pomanjkanje vrednovanja rada žene u obitelji i njezina doprinosa za obitelj i društvo kroz prisutnost i rad u kući pokušava interpretirati kao napredna emancipacija žene. Nedopustivo je da se svako zauzimanje za društvenu podršku ženama koje žele pridonositi obitelji i društvu svojom prisutnošću, odgojem i radom u kući te zauzimanje za poštovanje već izglasanih zakonskih prava žene i majke ili za njihovo proširenje proglašava konzervativnim i nazadnim.

Otvaranjem prostora suodgovornosti ženi koja iskreno ljubi i vrednuje svoju ženstvenost, vrednovanjem njezina specifično ženskog doprinosa u različitim područjima crkvenog i društvenog života i većom osjetljivošću pri postavljanju kriterija za profesionalno napredovanje žene zasigurno će rasti i duh evanđeoske ljubavi i slobode na svim područjima života te će se takav pristup ženi pokazati kao najperspektivniji oblik ulaganja u vlastitu budućnost.

b) Dostojanstvo muškarca

Unutar zajedništva bračne i obiteljske zajednice muškarac je pozvan da živi svoj dar i ulogu supruga i oca. I žena također u susretu s njim i

66. Povelja o pravima obitelji od Svete Stolice predložena svim osobama, ustanovama i predstavnicima vlasti nadležnima za poslanje obitelji u suvremenom svijetu, Dokumenti 68, Kršćanska sadašnjost Zagreb 1984., član 10, b.

uz njegovu pomoć (usp. Post 2,18.20) otkriva svoj vlastiti identitet i bogatstvo svojega ženskog bića. Za muža su ljubav prema supruzi i prema djeci prirodan put koji vodi razumijevanju i ostvarenju njegove muževnosti i očinstva. Svojoj supruzi i djeci on uprisutnjuje Krista zaručnika Crkve i pozvan je svjedočiti im Kristovu otkupiteljsku ljubav.⁶⁷ "Upravo jer je božanska ljubav Krista, ljubav zaručnika, ona postaje uzor i primjer svakoj ljudskoj ljubavi, ali napose ljubavi muškarca".⁶⁸ No, dok svojoj obitelji ljubavlju i predanjem svjedoči Kristovu otkupiteljsku ljubav, i on sam istodobno, i prije svega, zajedno s njima pripada Crkvi? zaručnici te je pozvan zajedno s njom (sa sveopćom i sa svojom kućnom Crkvom) na vjerničko prianjanje uz Krista zaručnika Crkve, kako bi i njegovo predanje obitelji moglo uroditi potpunim predanjem i sebedarjem vlastite osobe.

Danas, u vrijeme porasta broja razorenih obitelji (bilo radi raspadanja brakova, bilo radi bolnih posljedica neposrednih ratnih stradanja kojima su više bili izloženi muškarci) i porasta broja samohranih majki te povećane odsutnosti muškarca iz obitelji, mora se upozoriti na psihološke i ćudoredne poremećaje i patogene posljedice očeve odsutnosti iz obitelji te pomanjkanja njegova doprinosa u odgoju djece. Potrebno je istodobno naglasiti važnost njegova partnerskog odnosa i podrške za ženu i za stabilnost njihove bračne veze, njegova sudjelovanja i doprinosa u odgoju djece, u izgradnji obiteljskog zajedništva te potreba istinskog društvenog vrednovanja mjesta, uloge i doprinosa muškarca kao muža i oca.

Otac nije i ne smije biti odgovoran samo za začecje i materijalno uzdržavanje djeteta, nego je odgovoran i za njegov cjelokupni razvoj. Očinstvo je njegov životni zadatak, kreativni čin u kojemu on sudjeluje od početka do kraja. Za pravilan odgoj i razvoj djeteta nije dostatna samo majka. I otac je punopravni i ravnopravni roditelj djeteta kao i majka. No, to ne znači preuzimanje majčinskih funkcija, nego ravnopravno i suodgovorno sudjelovanje oca u roditeljskom odgoju baš kao muškarca i oca. I otac se emocionalno daje djetetu, ali kao muškarac, obdaren drugim i drugačijim, muževnim oznakama i datostima svojega bića, no jednako potrebnim za normalan razvoj djeteta kao što je to potrebna ženstvenost majke. Samo ravnopravno i partnersko roditeljstvo, s jednakim udjelom očinstva i majčinstva, uz paralelno održavanje i bračnog partnerstva roditelja, omogućuje ostvarivanje osnovnih ciljeva odgoja i razvoja djeteta unutar obitelji.

67. Usp. MD, 25-26.

68. MD, 25.

c) Dostojanstvo djeteta

Bog Stvoritelj u život doziva svakog čovjeka "radi njega samoga".⁶⁹ "Prije nego što te oblikovah u majčinoj utrobi, ja te znadoh; prije nego iz krila majčina izađe, ja te posvetih" (Jer 1,5). Svaki je čovjek od prvog trenutka začeca u naumu Božjemu. Svako dijete, osim što je plod ljubavi između oca i majke, prije svega plod je Božje stvoriteljske namisli i Božji dar roditeljima. U svakog čovjeka Bog je položio nešto od svojega božanskoga života i svaki čovjek u svojem biću nosi upisanu usmjerenost prema Isusu Kristu kao svojoj punini. "Adam, prvi čovjek, bio je naime slika onoga koji je imao doći, Krista Gospodina. Krist, novi Adam, objavljujući otajstvo Oca i njegove ljubavi potpuno otkriva i čovjeka njemu samome te mu objavljuje uzvišenost njegova poziva. (...) Utjelovljenjem se naime Sin Božji na neki način sjedinio sa svakim čovjekom".⁷⁰ "U Božiću je otkriven i puni smisao svakog ljudskog rođenja i mesijanska se radost pojavljuje tako temeljem i ispunjenjem radosti svakog djeteta koje se rađa".⁷¹

Djeca su proljeće života i budućnost domovine i svijeta. Stoga nijedna država niti politički sustav ne mogu sanjati o svojoj budućnosti, a da u središtu njihova interesa nisu briga za djecu i svekolika podrška i pomoć roditeljima u rađanju i odgoju djece, a osobito obiteljima s više djece i dodatni oblici skrbi za djecu koja žive u nesređenim obiteljskim prilikama ili izvan obitelji. Briga za dijete od prvog trenutka njegova začeca, tijekom njegova djetinjstva i mladenaštva, "prvotni je i temeljni način provjere odnosa čovjeka prema čovjeku".⁷²

"Prihvaćanje, ljubav, poštovanje, mnogostruko i jedinstveno služenje - materijalno, čuvstveno odgojno, duhovno - prema svakom djetetu koje dolazi na svijet moraju uvijek biti raspoznatljiv i nezastariv znak kršćana, osobito kršćanskih obitelji. Tako dok djeca budu mogla rasti 'u mudrosti, dobi i milosti kod Boga i ljudi' (Lk 2,52), ona će dati svoj dragocjeni prilog izgradnji obiteljske zajednice i samome posvećenju roditelja."⁷³ Osim toga, rastući u obitelji, djeca uče o posebnostima muškog i ženskog spola i usvajaju heteroseksualne datosti ljudskog, bračnog i obiteljskog života.

Potrebno je ovdje upozoriti na poteškoće s kojima se susreću

69. Usp. GS, 24.

70. GS, 22.

71. EV, 1.

72. Usp. FC, 26.

73. FC, 26.

nadolazeći naraštaji djece i mladih: zbog poteškoća u društvenom ozračju, djeci se ne posreduje radost življenja i povjerenje u život i u druge ljude, nego se na mlade naraštaje sve češće prenosi malodušnost, ravnodušnost, strah pred budućnošću te nepovjerenje i sumnjičavost u odnosu prema drugim ljudima. U mnogim slučajevima roditelji žele osigurati svojoj djeci materijalnu sigurnost te radi toga svoju djecu lišavaju daleko većeg blaga od osigurane materijalne egzistencije: lišavaju ih braće i sestara. Odrastajući bez braće i sestara, djeca ne uspijevaju usvojiti tako važne društvene kreposti (osjećaj za potrebe druge osobe, altruizam, sposobnost dijeljenja dobara, solidarnost, praštanje itd.) koje su preduvjet kasnijeg bračnog sklada i obiteljskog zajedništva. Roditelji ih na taj način istodobno lišavaju i naravne podrške i solidarnosti koja dolazi od braće i sestara i u odrasloj životnoj dobi. Blagodati i vrednota skladnog obiteljskog života te roditeljske ljubavi i pažnje lišena su i djeca iz sve brojnijih razorenih te neuspjelih brakova, koja se istodobno suočavaju i s brojnim opterećenjima koja će ih pratiti kroz čitav život, od kojih je osnovno 'nevjerica u mogućnost uspjelog braka'. Također i permissivan odgoj, koji pred djecu i mlade ne postavlja zahtjeve i odgovornost, stvara slabe osobnosti. Sve to može imati i veoma teške posljedice: širenje ovisnosti među mladima, apsolutiziranje moralne autonomije pojedinca i odbacivanje svakog autoriteta, destruktivnost, širenje sotonizma i drugih okultnih praksi, porast broja samoubojstava itd.

Naglašavamo da su ponajprije roditelji dužni poštovati prava svoje djece i da su dužni osigurati im takve obiteljske uvjete u kojima će djeca upiti radost življenja te osnovne ljudske i kršćanske kreposti i na taj se način pripremiti za izazove života. Roditelji to osiguravaju ponajprije međusobnim poštovanjem, oživotvorenjem evanđeoskih vrednota u vlastitom bračnom životu te izgradnjom obiteljskog i kršćanskog zajedništva. Društvena zajednica pozvana je svojim zakonodavstvom, kulturnim i društvenim programima, odgojnim ponudama, mjerama socijalne zaštite i na druge načine ustrajno i hrabro graditi civilizaciju ljubavi te njegovati kulturu života u kojoj će se poštovati dostojanstvo svakog, pa i nerođenog, djeteta i mladog čovjeka te na taj način stvarati ozračje koje će pomagati obitelj u ostvarenju njezinih zadaća i poslanja. Crkva je također pozvana dosljednost poučavanja povezivati sa snagom svjedočenja. Dostojanstvo djece i mladih ona štiti kvalitetom svoje pastoralne ponude za njih, otvaranjem prostora i struktura njihovu entuzijazmu te uvažavanjem njihova profetizma, tako da njihov polet bude trajno nadahnuće Crkvi i izazov njezinoj institucionalnoj smirenosti, kako ne bi ostala tek stara Crkva i postala Crkva za stare.

d) Dostojanstvo starije osobe

“Ustani pred sijedom glavom; poštuj lice starca” (Lev 19,32). Starost je pogodno vrijeme za konačno ispunjenje ljudskoga života. Prema Božjoj nakani o čovjeku ona je vrijeme snažne težnje za shvaćanjem smisla života te za stjecanje "mudrosti srca". Staračka dob razdoblje je životne zrelosti i mudrosti te izraz osobitog Božjeg blagoslova. životna posebnost starijih osoba je u integraciji ukupnog životnog iskustva i događanja kvalitetnog pounutrašnjenja tj. vraćanja sebi i stečenom unutrašnjem bogatstvu. Starije osobe unose u obiteljski život toplinu, stabilnost, zrelost i osjećajnost te pomažu u usmjerenju prema trajnim vrijednostima. "Starije osobe pomažu da sva zemaljska zbivanja primamo s više mudrosti, jer su ih mijene kojima su prošle obdarile nadom i zrelošću. One su čuvarice zajedničkoga sjećanja i stoga su povlašteni tumači cjelokupnosti zajedničkih vrijednosti i ideala koji reguliraju društveni život i njime upravljaju. Isključiti ih značilo bi, u ime nekoga moderniteta bez pamćenja, odbaciti prošlost u kojoj se ukorjenjuje sadašnjost. Svojim iskustvom i zrelošću starije osobe sposobne su pružiti mladeži dragocjene savjete i pouke. U tome pogledu aspekti krhkosti čovječanstva, koji su razvidnije povezani sa starošću, tvore poziv na međuovisnost i nužnu solidarnost, koje sjedinjuje naraštaje, jer svatko od nas treba drugoga, obogaćujući se darovima i karizmom svih ljudi."⁷⁴

Živimo u društvu "uspješnih", u kojemu je važna neposredna korisnost i proizvodnost, te stoga slabi, stari, bolesni i "bezuspješni" ljudi u takvom društvu sve teže pronalaze svoje mjesto. Pod utjecajem industrijskog i urbanog razvoja mnoge starije osobe doživjele su marginalizaciju i dovedene su do neprihvatljivih oblika rubnosti, što je s jedne strane izvor silnih patnji za same starije osobe koje su to doživjele, a s druge strane to je istodobno i oblik životnog i duhovnog osiromašenja za obitelji i mlađe naraštaje.

Istodobno prosječnim produljenjem života broj starijih osoba raste. I naše društvo sve više stari. Potrebno je stoga promicati kulturu prihvaćanja i vrednovanja starosti. Stariji naraštaji pridonijeli su izgradnji naše sadašnjosti i zato zaslužuju da društvo i crkvena zajednica djelotvorno budu svjesni svojih obveza prema njima. Dužnost je, stoga, svakog duboko humanog društva, pa tako i obitelji, da starije osobe poštuju i voli. "Poštivanje starijih osoba nosi u sebi trostruku dužnost koju im valja iskazivati: prihvatiti ih, pomoći im i isticati njihove odlike."⁷⁵

74. PSO, 10.

75. PSO, 12.

“Starije osobe imaju pravo da u krugu svoje obitelji ili, ako je to nemoguće, u prikladnim ustanovama nađu takvu sredinu u kojoj će svoju starost moći proživjeti u miru i vedrini tako da obavljaju poslove koji su spojivi s njihovom dobi i koji im omogućuju da sudjeluju u društvenom životu.”⁷⁶

Crkva je dužna i starijim osobama naviještati Evanđelje, koje će njihovo srce ispuniti nutarnjom radošću i mirom. Navještaj Boga ljubavi pomoći će starijim osobama da prevladaju strah pred susretom sa smrću, a sakramentalni će im život omogućiti susret s raspetim i uskrsnim Kristom te im ublažiti i osmisliti boli i patnje povezane sa staračkom dobi.

Istodobno, kao osvjedočeni kršćani koji navješćuju snagom svoga životnog iskustva, starije osobe često su prvi i nezamjenjivi svjedoci i vjeroučitelji djece i mladih. Crkva je pozvana starije osobe prihvatiti kao subjekt svoga poslanja i naviještanja, te prepoznati područja aktivnosti u kojima oni mogu djelovati kao nezamjenjivi apostoli. Takav pristup pomoći će i starijim osobama kako u nadvladavanju bijega u prošlost, tako u nadilaženju napasti bijega od sadašnjeg zalaganja.

76. *Povelja o pravima obitelji...*, član 9c.

III. POSLANJE OBITELJI U CRKVI I DRUŠTVU

Obitelj je “kućna Crkva”⁷⁷ i ima “posebno i nezamjenjivo značenje za Crkvu i društvo”.⁷⁸

Crkva rađa i izgrađuje kršćansku obitelj. Vodeći se riječju Božjom, ona objavljuje obitelji njezinu pravu bit, smisao i poslanje. Nadalje, Crkva slavljenjem sakramenata posvećuje i učvršćuje obitelj u ljubavi, čineći je sposobnom međusobno posredovati Gospodnju ljubav i drugima je darivati. S druge pak strane i obitelj obogaćuje Crkvu: poslanje Crkve poslanje je i obitelji. Kao što je obitelj “spašena” zajednica, isto tako ona je i zajednica “koja spašava”,⁷⁹ po kojoj Crkva izvršava spasi- teljsko Kristovo poslanje.

U izgradnji kraljevstva Božjega obitelj sudjeluje u poslanju Crkve. Naime, sa svoje strane Crkva odgaja kršćansku obitelj naviještanjem i slavljenjem sakramenata, a s druge strane sama obitelj prihvaća spasenjsko poslanje Crkve kao svoje vlastito poslanje. Obitelj “sudjeluje u proročkom, svećeničkom i kraljevskom poslanju Isusa Krista i njegove Crkve”.⁸⁰

Jednako je tako važna i uloga obitelji u društvu. Naime, budući da je obitelj “prva i životna stanica društva”,⁸¹ ona stoji u samim temeljima društva te se može reći da ga hrani i uzdržava. U obitelji se rađaju i stasaju građani, koji su “duša i života i razvoja društva”.⁸²

1. Sudjelovanje obitelji u životu i poslanju Crkve

“Kršćanski bračni drugovi djelovanjem sakramenta ženidbe, kojim naznačuju i imaju dio u misteriju jedinstva i plodne ljubavi između Krista i Crkve (usp. Ef 5,32), uzajamno se pomažu da postignu svetost u bračnom životu i u primanju i odgoju djece, i tako imaju u svojem životnom položaju i u svojem staležu svoj posebni dar u Božjem narodu (usp. 1 Kor 7,7)”.⁸³

Obitelj, dakle, sudjeluje u izgradnji Kristove Crkve i pridonosi rastu njezine svetosti. Pozvana je svetošću svoje ustanove promicati svekoliki

77. Usp. LG, 11.

78. Usp. AA, 11.

79. Usp. FC, 49.

80. FC, 50.

81. AA, 11.

82. FC, 42.

83. LG, 11.

rast i sazrijevanje svakog svojega člana.

U bogatoj dinamici naviještanja Radosne vijesti novim naraštajima i međusobno obitelj služi u dolasku i rastu novih života, prinosi ukupnu životnu zbilju kao žrtvu Bogu ugodnu i svjedoči divna Božja djela. Kroz iskustvo zajedništva u ozračju prisutnosti Krista uskrsloga, događa se evangelizacijski proces unutar same obitelji, ali također i za druge obitelji. “Gdje su dvojica ili trojica sabrana u moje ime, tu sam i ja među njima” (Mt 18,20).

“Obitelj kao i Crkva mora biti mjesto gdje se Evanđelje prenosi i odakle ono zrači. U krilu, dakle, takve obitelji, koja je svjesna svog poslanja, svi njezini članovi evangeliziraju, a ujedno su svi evangelizirani. Ne samo da roditelji svojoj djeci prenose Evanđelje, već to isto Evanđelje oni mogu primiti i od njih pošto je duboko proživljeno. Obitelji evangeliziraju i mnoge druge obitelji kao i sredinu u kojoj žive”.⁸⁴

a) Navjestiteljsko poslanje obitelji

Obitelj je po svojoj biti ucijepljena u otajstvo Crkve. Stoga obitelj, poput Crkve treba navješćivati “silna djela Onoga koji nas iz tame pozva u svoje divno svjetlo” (1 Pt 2,9). Kao što je Crkva zajednica koja osluškuje Božju riječ, tako je i obitelj zajednica koja raste u slušanju te iste riječi.

Već u pripravi za slavljenje ženidbe zaručnici se ucjepljuju u novu stvarnost, koja stoji pred njima, čitanjem, slušanjem i razmatranjem Božje riječi, tako da sam početak svojega bračnoga života stavljaju na čvrstu stijenu Božje riječi.

U daljnjem rastu ljubavi između muža i žene kao i u njihovoj bračnoj plodnosti i u odgoju djece Božja riječ stalno im je nadahnuće u izgrađivanju svoje obiteljske zajednice. Svaka bi kršćanska obitelj, stoga, trebala posjedovati Bibliju ili barem Novi zavjet.⁸⁵ Pastoralno djelovanje Crkve bi u svom redovitom radu trebalo izgrađivati ljubav prema Božjoj riječi i promicati biblijsku kulturu.

77. Usp. LG, 11.

78. Usp. AA, 11.

79. Usp. FC, 49.

80. FC, 50.

81. AA, 11.

82. FC, 42.

83. LG, 11.

Čitanje Božje riječi neizostavni treba biti dio svakodnevnog obiteljske molitve. Poželjno je da svakodnevno čitanje Biblije u obitelji bude nadahnuto dnevnim bogoslužjem Crkve.⁸⁶ Osobito je vrijedno obiteljsko čitanje nedjeljne službe riječi kao priprava za slavljenje dana Gospodnjega.

Riječ Božja budi i razvija kod kršćanskih supružnika i roditelja poslušnost vjere. Riječ im Božja objavljuje čudesnu novost - 'radosnu vijest' njihova bračnog i obiteljskog života, koji je po Kristu postao svet i posvećujući. Prosvijetljeni Božjom riječju mogu otkriti i u radosnoj zahvalnosti diviti se onom dostojanstvu na koje je Bog htio uzdignuti brak i obitelj, učinivši ih znakom i mjestom saveza ljubavi između Boga i ljudi, između Isusa Krista i Crkve, njegove Zaručnice.⁸⁷

Redovito čitanje i oslušivanje Božje poruke unutar bračnog i obiteljskog života vodi i njezinom ozbiljnom prihvaćanju te ona postaje nadahnućem svjedočkog naviještanja. Obitelj ne može živjeti s Božjom riječju a da samim time ne bude i navjestiteljica radosne poruke spasenja. Svaki član obitelji i obitelj u cjelini svjedoče ponajprije onim što jesu.⁸⁸ Svjedočko naviještanje očituje se kao dosljednost u svjedočenju bračne vjernosti i nerazrješivosti, u ljubavi prema životu, u zračanju radosti i ljubavi, u sigurnosti kršćanske nade,⁸⁹ u savjesnom pristupu i u poletnom oduševljenju u profesionalnom životu - u solidnosti kršćanskog života.

Kršćanska obitelj osjeća se također obveznom konstruktivno sudjelovati u stvaranju bračne i obiteljske politike te u procesu stvaranja bračnog i obiteljskog zakonodavstva. Istodobno njezin se proročki glas treba čuti i s obzirom na pozitivne i negativne društvene pojave, osobito one koje utječu na vrednote bračnog i obiteljskog života, na odgoj i na stvaranje javnog mnijenja kroz sredstva društvenog priopćavanja. Svjedočki navještaj i solidaran proročki glas kršćanske obitelji potreban je napose obiteljima u krizi, rastavljenima, razvedenima i ponovno civilno oženjenima, nezaposlenima i obiteljima u materijalnoj oskudici, obiteljima s djecom s poteškoćama u razvoju te djeci bez roditelja.

84. EN, 71.

85. Odlučujući se godine 1990. za 'biblijsku korizmu' Biskupska konferencija Jugoslavije na proljetnom zasjedanju 1990. u priopćenju za tisak preporučuje 'da se što većem broju vjernika omogućiti nabavka i čitanje Sv. Pisma, napose Evandjelja'. Usp. VBdS, 1/1991., str. 4.

86. Tome pridonose i kalendari u kojima su, između ostaloga, naznačena dnevna liturgijska čitanja. Hvalevrijedno je što i neki kršćanski časopisi redovito donose naznake dnevnih misnih čitanja (npr. 'Glas Koncila', 'živo vrelo?').

87. FC, 51.

88. Usp. FC, 17.

89. Usp. FC, 52.

Svjedočki navještaj supružnika očituje se ponajprije u kršćanskom odgoju vlastite djece. Osnovna roditeljska karizma jest upravo karizma kršćanskog odgoja vlastite djece. Roditelji su svojoj djeci prvi odgojitelji i prenositelji vjere. Riječju i primjerom odgajaju ih za kršćanski život i svjedočenje, razborito im pomažu pri izboru njihova zvanja, te su s radošću otvoreni i za crkveno zvanje svoje djece.⁹⁰ Obiteljsko vjersko iskustvo i navještaj (obiteljska kateheza) prethodi i župnoj katehezi i prati je. Koristi se bogoslužnim znakovima i molitvama prilagođenim uzrastu djece. Vjerski odgoj i kateheza djece imaju osobito značenje kada djeca dođu u mladenačku dob, u kojoj mlada osoba u pitanje stavlja sve, pa tako i kršćanske vrijednosti.⁹¹

U cjelovitoj kršćanskoj inicijaciji djece i mladih obiteljsku katehezu komplementarno nadopunjuju i župna kateheza i školski vjeronauk. Prema tome, kršćanski roditelji vode brigu da njihova djeca redovito sudjeluju i na župnoj katehezi te da se uključuju na školski vjeronauk.⁹² U kršćanskom odgoju roditeljima, naime, trebaju pomagati i crkvene i društvene ustanove, ali to nipošto ne znači da prvotnu odgovornost kršćanskog odgoja preuzima župa, škola ili koja druga ustanova.⁹³

Sve nabrojeno što kršćanski bračni drugovi i roditelji čine u navjestiteljskom poslanju u vlastitoj obitelji, za druge obitelji te u društvu, bitno je crkvena služba. Ili još bolje, sve to “ulazi u okvir čitave Crkve kao zajednice koja je evangelizirana i koja evangelizira”.⁹⁴

Budući da je služba evangelizacije koju ostvaruje obitelj ukorijenjena u jedinstveno poslanje Crkve i iz njega proizlazi, kršćanska se obitelj uključuje i u navjestiteljsko poslanje Crkve unutar župne zajednice. To čini sudjelovanjem u zajedničkom proučavanju i slušanju Božje riječi, doprinosom u vjerskom odgoju djece i mladih u župi, u pripravi za ženidbu, u obiteljskim seminarima te općenito u obiteljskom apostolatu, u služenju potrebnima te sudjelovanjem u strukturama crkvene suodgovornosti. Obitelj tako svakim danom sve više postaje zajednica koja vjeruje i evangelizira.⁹⁵

Gospodinov poziv: “Pođite po svem svijetu, propovijedajte Evanđelje svemu stvorenju” (Mk 16,15), odnosi se i na kršćansku obitelj. U našem

90. Usp. AA, 11.

91. Usp. FC, 53.

92. Usp. ‘Polazišta, stavovi i odluke Katoličke crkve o vjerskom odgoju i obrazovanju’, u Vrhbosna, 3/2000., str. 255-257.

93. Usp. CT, 68.

94. FC, 53; usp. EN, 71.

95. Usp. FC, 51.

društvu, koje je viševjersko i koje postaje sve više sekularizirano, osobitu važnost ima i izričiti navještaj udaljenima od Crkve, onima koji imaju krivu sliku o Bogu i različitim tražiteljima Boga.

Vjera u Isusa Krista i blagovjesničko poslanje kršćanske obitelji posjeduju katolički misionarski duh. “Sakrament ženidbe, koji preuzima i iznova nudi zadaću, ukorijenjenu u krštenju i potvrdi, da brani i širi vjeru, čini kršćanske bračne drugove i roditelje svjedocima Krista 'do kraja zemlje' (Dj 1,8), pravim 'misionarima? ljubavi i života?'.⁹⁶ Stoga će se među kršćanski zauzetim bračnim parovima i obiteljima također naći i spremnih za odlazak u misije na određeno vrijeme gdje će i na novi način djelom i riječju svjedočiti svoju opredijeljenost za Krista.⁹⁷

b) Svećenička zadaća obitelji

“Crkva, zajednica koja vjeruje i evangelizira, također je i svećenički narod, to jest narod obasut dostojanstvom i moći Krista, vrhovnog svećenika novoga i vječnoga Saveza. I kršćanska je obitelj ucijepljena u Crkvu, svećenički narod”.⁹⁸ Obitelj je “kućno svetište Crkve”,⁹⁹ a bračni su drugovi jedno drugome i vlastitoj djeci 'svećenici'. “Zapravo, krsno je svećeništvo vjernika, življeno u ženidbi 'sakramentu, za bračne drugove i obitelj temelj svećeničkog poziva i poslanja kojim se njihov svakidašnji život preobražava u 'žrtvu duhovnu, ugodnu Bogu po Isusu Kristu' (1 Pt 2,5).”¹⁰⁰ “Sva njihova djela, molitve i apostolski pothvati, bračni i obiteljski život, svagdanji rad, odmor duha i tijela, ako se vrše u Duhu, dapače i tegobe života, ako se strpljivo podnose, postaju duhovne žrtve ugodne Bogu po Isusu Kristu koje se u služenju Euharistije pobožno pri-nose Ocu s prinostom Gospodinova Tijela.”¹⁰¹

Sakrament ženidbe trajna je stvarnost te iz njega za bračne drugove proizlazi dar i stalna obveza svednevice živjeti svetost. Isto tako iz istog sakramenta proizlazi i obveza da svoj život preobražavaju u neprestanu duhovnu žrtvu.¹⁰² Sav njihov bračni i obiteljski život produžetak je, naime, i konkretizacija poslanja primljenog po sakramentima krsta, potvrde i ženidbe.¹⁰³ Posvećivanje života bračnih drugova i svih članova obitelji događa se po dinamici ostvarivanja dara ženidbenog poziva i

96. FC, 54.

97. Usp. FC, 54.

98. FC, 55.

99. Usp. AA, 11.

100. FC, 59.

101. LG, 34.

102. Usp. LG, 34; FC, 56.

103. Usp. FC, 57.

zakonitosti sakramenta ženidbe, a bračni i obiteljski život istodobno se pretvaraju u trajno slavljenje Boga.

Kršćanska je ženidba posadašnjenje saveza između Krista i Crkve, što je zapečaćen krvlju Kristova križa, a ponazočuje se i ostvaruje u slavlju euharistije. “Kršćanski supružnici nalaze stoga u euharistiji izvor iz kojega ključa i iznutra se oblikuje te trajno oživljava njihov bračni savez.”¹⁰⁴ Svoj bračni i obiteljski život hrane djelatnim sudjelovanjem u sakramentima euharistije i pokore. Svetošću svoga života i snagom Kristovih sakramenata posvećuju i jedno drugo i svoju obitelj.

Hrana kršćanskog obiteljskog života je molitva. Izvorište, vrhunac i središte molitvenog života obitelji je slavljenje nedjeljnog euharistijskog otajstva. “U euharistijskom daru ljubavi i kršćanska obitelj nalazi temelj i dušu svoga ‘zajedništva’ i ‘poslanja’.”¹⁰⁵ Posebno je vrijedno ? kad je god to moguće ? zajedničko sudjelovanje cijele obitelji na istoj nedjeljnoj euharistiji, po čemu se na posebno uzvišen način očituje obiteljsko zajedništvo. Bračnu ljubav hrani i produbljuje euharistijsko sjedinjenje s Kristom. Duh Krista uskrsloga, kojega supružnici primaju u euharistiji, ne sjedinjuje ih samo svakog pojedinog s Kristom, nego i međusobno.

Kršćanskoj su obitelji osobito dragocjeni i trenuci odvojeni za molitvu. Oznaka je molitve u obitelji da bude zajednička, i to muža i žene te roditelja i djece. “Zajedništvo u molitvi istodobno je plod i zahtjev zajedništva koje je darovano sakramentom krštenja i ženidbe”.¹⁰⁶

Valja posebno istaknuti važnost molitve samih bračnih drugova. Već od vremena zaručništva budući supružnici trebaju uzeti vremena za zajedničku molitvu. Ona je sastavnica kršćanskog bračnog života. Stoga bračni drugovi i prije rođenja i stasanja djece započinju sa zajedničkom molitvom, a kada dođu djeca njihovu zajedničku molitvu prati i redovita obiteljska molitva. Nadalje, odgoj djece u vjeri nužno znači njihov odgoj za obiteljsku molitvu, koji se kreće u ozračju slušanja Božje riječi i ljubavi prema Bogu i blišnjemu. Pri tome se ne smije smetnuti s uma da je najbolji način odgoja djece za molitvu molitveni primjer samih roditelja.¹⁰⁷

Obiteljska molitva treba sadržajem i dužinom te svojim oblicima biti prilagođena mogućnostima djece. “Osnovni sadržaj obiteljske molitve

104. FC, 57.

105. FC, 57.

106. FC, 59.

107. Usp. FC, 60.

jest sam život obitelji, koji se u svojim različitim zgodama tumači kao poziv što od Boga dolazi, a ostvaruje kao sinovski odgovor tome pozivu: radost i muke, nade i žalosti, rađanje i obljetnice, godišnjice vjenčanja roditelja, odlasci i povratci, važne i presudne odluke, smrt dragih itd., sve su to znakovi dobrohotne Božje prisutnosti u povijesti obitelji”.¹⁰⁸

Kršćanska se obitelj uključuje u molitveni život Crkve napose po liturgiji časova.

Molitvene obrasce u obiteljskoj molitvi prate čitanje odlomaka Svetoga pisma te spontane molitvene formulacije.

Važno je njegovati određeni ritam molitve tijekom dana (ujutro, navečer, za objedom). Takav je molitveni duh onda, naravno, otvoren za zajedničku molitvu s drugim obiteljima i u župnoj zajednici.

Potrebno je također njegovati roditeljski blagoslov djece, pogotovo u posebnim zgodama (o blagdanima, u važnim trenucima za pojedine članove obitelji kao što su prva pričest, krizma, vjenčanje, ređenje), kako to predviđa liturgija Crkve.¹⁰⁹

U obitelji je nadalje važno i obilježavanje petka kao dana dobrotvornosti, pokore i sabranosti. Pokorničkom slavljem u župnoj zajednici, na kojemu se zajednički slavi Božje milosrđe, trebaju prethoditi i pratiti ga znakovi međusobnog pomirenja i opraštanja već unutar same obitelji, između muže i žene, djece i roditelja te drugih ukućana. Slavljenje sakramenta pomirenja ima značajno mjesto na putu trajnog rasta u svetosti jer svi članovi obitelji po njemu otkrivaju “da se grijeh suprotstavlja savezu s Bogom, ali i savezu supružnika te zajedništvu obitelji”,¹¹⁰ te da se po tom sakramentu milosrđa obnavlja i usavršuje i ženidbeni savez i obiteljsko zajedništvo.

c) Obitelj u službi ljudske osobe

Ženidbeni savez ljubavi izranja iz izvora Trojstvene ljubavi i sakrament je Božje ljubavi prema čovjeku. Muž i žena odčitavaju u međusobnoj ljubavi Božju ljubav za sebe i za svoju djecu te omogućuju da je i

108. FC, 59.

109. Takav blagoslov kršćanski roditelji rado podjeljuju svojoj odrasloj djeci. Štoviše, u predajama pojedinih naroda veliku čast uživa blagoslov koji roditelji podjeljuju sinovima i kćerima. To se može činiti u posebnim životnim prilikama sinova i kćeri ili kad se obitelj skupi na zajedničku molitvu ili na razmatranje Sv. pisma⁴ (Rimski obrednik. Blagoslovi, Kršćanska sadašnjost, Zagreb 1987., br.174.)

110. Usp. FC, 58.

drugi otkriju u njihovu bračnom zajedništvu, ljubavi i vjernosti. Milost sakramenta ženidbe, kao svojevrsni nastavak rasta u milosti primljenoj po sakramentima krsta i potvrde, ucjepljuje na poseban način u srca supružnika zakon ljubavi. Kršćanska je obitelj, stoga, vođena i nošena novim zakonom Duha ljubavi i postaje kraljevski narod Božji, pozvan na ostvarenje službe ljubavi Bogu i bližnjemu.

Specifičan doprinos kršćanske obitelji crkvenom i društvenom životu, stoga, upravo je ljubav. “Zbog toga obitelj prima poslanje da čuva, objavljuje i priopćava ljubav, životvorni odraz i stvarno udioništvo u Božjoj ljubavi.”¹¹¹

Sakrament ženidbe i kršćanska obitelj predstavljaju navještaj Božje ljubavi.¹¹² Bračni drugovi i članovi obitelji iskazuju je - vođeni Duhom Svetim koji je u njima - ne samo međusobno, nego i prema svojim bližnjima. “Kršćanska obitelj, koju prožima i podržava nova zapovijed ljubavi, prihvaća, poštuje i služi svakomu čovjeku, uvijek ga promatrajući u njegovu osobnom dostojanstvu i dostojanstvu sina Božjega.”¹¹³

Obitelj služi čovjeku od njegova životnog iskona u temeljnim potrebama, traženjima, osjećajima, tjeskobama, padovima - u kompleksnom procesu njegovog cjelokupnog rasta, sazrijevanja i oblikovanja osobne ljestvice vrijednosti. U svemu tome, svaki dan i u svakom trenutku članovi obitelji i obiteljsko ozračje služe pojedinom svome članu te se obitelj doista, upravo na taj način, predstavlja i potvrđuje kao istinsko duhovno rodoslovlje osobe i pravo središte civilizacije ljubavi.¹¹⁴

Izvirući iz vrela Božje ljubavi prema čovjeku, bračna i obiteljska ljubav je ono prirodno ozračje u kojem se čovjek ostvaruje kao zrela osoba i u kojem se čini kadrim uspostavljati vezu ljubavi prema Bogu i prema drugom čovjeku. Tako upravo ljubavlju obitelji i svekolika Crkva poprima obiteljski značaj.

Zadaća je obitelji “odgojiti ljude za ljubav i živjeti ljubav u svim odnosima s drugima, tako da se obitelj ne zatvori u samu sebe, već da ostane otvorena zajednica”.¹¹⁵ Takva je onda obitelj - zasnovana na zajedništvu osoba, zajedništvu ostvarenom u ljubavi - kadra služiti i drugima, u Crkvi i izvan Crkve, jer je Božje spasenje usmjereno prema svakom čovjeku.¹¹⁶

111. FC, 17.

112. Usp. FC, 63.

113. FC, 64.

114. Usp. Pob, 9.13.

115. FC, 64.

116. Usp. FC, 64.

Jedan od posebnih načina na koji supružnici mogu iskazati svoju solidarnu kršćansku ljubav (bez obzira imaju li vlastitu djecu ili ne) jest i posvojenje djece koja su ostala bez roditelja ili bez roditeljske brige. Nudeći takvoj djeci ljubav, toplinu i zaštićenost obiteljskog doma na uzvišen način vrše zapovijed ljubavi.

Proročkim svjedočanstvom kršćanske obitelji iskazuju svoju solidarnu ljubav napose prema drugim obiteljima u duhovnim i materijalnim potrebama: prema bračnim drugovima i obiteljima u krizi, prema rastavljenima te razvedenima i ponovno civilno oženjenima, prema obiteljima u materijalnoj oskudici, prema obiteljima s djecom s poteškoćama u razvoju, staračkim obiteljima i sl.

Osobita je odlika kršćanskih obitelji gostoprimstvo. “Pritječite u pomoć svetima u nuždi, gajite gostoljubivost!” (Rim 12,13).¹¹⁷ Gostoljubivost i solidarnost s prognanim i izbjeglim obiteljima tijekom nedavnoga rata predstavlja dragocjeno iskustvo koje je urodilo povezivanjem i uzajamnim obogaćivanjem mnogih obitelji. Bio je to izraz i pokazatelj također i kršćanske zrelosti na kojoj bi trebalo sustavno razvijati i promicati gostoljubivost i solidarnost.

Naše je vrijeme obilježeno starenjem pučanstva i istodobnim poteškoćama za ostanak starijih članova unutar obitelji. Tim je više hitna potreba preispitati odnos obitelji prema svojim starijim članovima. Kršćanska ih obitelj nipošto ne bi smjela marginalizirati. Iako je zajednički život “triju naraštaja” često otežan, također zbog manjka stambenog prostora, ipak, uz određene žrtve i puno ljubavi, to je moguće. Time bi se izbjegla opasnost vrednovanja ljudske osobe samo pod prizmom mladosti, radne i društvene uspješnosti. Naime, mudrost i ljubav starih može značiti veliko duhovno obogaćenje cijele obitelji. Stariji mogu iz svoje perspektive ponuditi mladima drugačiji pogled na život i zreliju ljestvicu vrijednosti. Starije osobe mogu obogaćivati obitelj svojim životnim iskustvom te u isto vrijeme biti most zajedništva i razumijevanja među njezinim različitim članovima.¹¹⁸ Poštujući samostalnost mladih, mogu biti dragocjeni most razumijevanja među naraštajima. Njegujući upravo to “zajedništvo naraštaja”,¹¹⁹ kršćanska se obitelj ostvaruje u sveukupnom bogatstvu svoje čovječnosti, mudrosti i kršćanske ljubavi.

117. Usp. FC, 44.

118. Usp. FC, 27.

119. Pob, 10.

2. Obitelj u društvu

Tri su osnovna načina sudjelovanja obitelji u društvenom životu: ljubav, rađanje i odgoj.

a) Bračna i obiteljska ljubav - žarište civilizacije ljubavi

Ljubav stoji u samom temelju braka, ona daje puni smisao zajedništvu muža i žene, ona je ishodište svekolike radosti obiteljskog života. Ona nije bitna samo za definiciju ženidbe, braka i obitelji, nego je ona jedan od bitnih predujeta razvoja društvenog života. Bračna ljubav je mjesto i škola autentičnog poštovanja svake ljudske osobe i priznavanja njezina dostojanstva. Škola je sebedarja, susreta, dijaloga, velikodušnog otvaranja, srdačnog prihvaćanja, služenja, solidarnosti, vjernosti i društvenosti; stvara zajednicu osoba.¹²⁰ Obitelj je i prva škola društvenih kreposti bez kojih društvo ne može opstati: slobode, odgovornosti, pravednosti, međusobnog prihvaćanja, dijeljenja materijalnih dobara i solidarnosti. Kao izričaj nutarnjeg životnog principa braka i obitelji bračna i obiteljska ljubav očituje se i kao briga za bolesne, stare, za osobe s posebnim potrebama, ožalošćene, kao solidarnost sa siromašnima, napuštenima i potrebnima. Na taj način iskonsko i odgovorno zajedništvo koje se njeguje u obitelji, temelj je i škola zajedništva koje treba vladati u društvu. Sve one vrline koje društvo cijeni i želi promicati, rađaju se i nadahnjuju prvenstveno u obitelji. Već sama zdrava obitelj, stoga, samim svojim postojanjem, svojim vrednotama, nastojanjem i svjedočanstvom predstavlja izuzetno važan doprinos obitelji društvu. Obitelj je tako ishodište i ideal obnove samoga društva koje često nagrizaju netolerancija, nasilništvo, ovisnosti, jer je upravo obitelj "kolinjevka i najdjelotvornije sredstvo za očovječenje i uosobljenje društva".¹²¹ Tako je obitelj ishodišna ljudska zajednica, koja stoji u samim temeljima društva. Stoga je od presudne važnosti sam temelj obitelji, koji počiva na vjernoj i nerazrješivoj ljubavi, jer se odnosi u obitelji nužno odražavaju na ljudsko društvo. Budući da se "ne može sakriti grad koji leži na gori" (Mt 5,14), obitelj, utemeljena na ljubavi, predstavlja zdravu jezgru ljudskoga društva kao civilizacije ljubavi.

Obitelj nadilazi i kolektivizam i individualizam, vrednujući i dostojanstvo pojedinca i vrijednost ljudske zajednice. "Nasuprot društvu koje je izvrgnuto opasnosti da se sve više razosobljuje i biva bezimeno, pa stoga i nečovječno, s negativnim posljedicama mnogovrsnih 'bijegova' -

120. Usp. FC, 43.

121. FC, 43.

kao što je alkoholizam, droga ili čak terorizam - obitelj još i danas ima i zračni izvanredne sile sposobne da čovjeka otrgnu bezimčnosti, da mu probude svijest o njegovom osobnom dostojanstvu, da ga obogate dubokom čovječnošću i djelotvorno, svojom jedinstvenošću i neponovljivošću, ucijepu u tkivo društva.”¹²²

Obitelj je tako doista temelj ljudskog društva. Ona ima svoj vlastiti društveni identitet i treba biti prihvaćena kao društveni subjekt.¹²³

b) Društvena briga za obitelj

Odnos između obitelji i društvene zajednice je uzajaman. Kao zajednica ljubavi i života obitelj je društvena stvarnost, u društveni život čvrsto uklopljena kao “suvereno (samostalno) društvo”.¹²⁴ Od društva se očekuje da prihvaća i priznaje obitelj kao društveni subjekt. Prava obitelji tijesno su povezana s pravima čovjeka.¹²⁵ Zato, ne samo da obitelj služi društvu, nego i društvo - organski i životno vezano uz obitelj - ima obvezu promicanja, zaštite i djelatne pomoći obitelji u ostvarenju njezina poslanja - za društvo.

Postoji organska veza između obitelji i naroda kojemu obitelj pripada. Ta se veza temelji na sudioništvu u kulturi. “Roditelji u stanovitom smislu rađaju djecu također za narod, da budu njegovi članovi i sudionici njegove povijesne i kulturalne baštine.”¹²⁶ Sudjelujući u kulturnoj baštini svoga naroda, obitelj je istodobno i čuvarica kulture i jezika svoga naroda i u njima pronalazi svoju duhovnu samostalnost i suverenost. Uloga obitelji kao čuvarice nacionalnog identiteta, kulture i jezika očitovala se na poseban način upravo u povijesti hrvatskog narodnog bića. Zdrave kršćanske obitelji sačuvale su i iznijele identitet hrvatskog naroda. Bez takvih obitelji koje su, često uz velike poteškoće i uz cijenu opečaćenja biljegom nazadnosti, prenosile osnovne ljudske, kršćanske i nacionalne vrednote, da bismo opstali kao narod. Ta uloga hrvatske obitelji ostaje aktualnom i danas u Bosni i Hercegovini i na svim prostorima gdje Hrvati žive kao autohtona narodna zajednica te u brojnom iseljeništvu.

Svijest društvene zajednice o važnosti obitelji pronalazi svoj izričaj u zakonima o braku i obitelji. Društvo je dužno osigurati takve čudoredne,

122. FC, 43.

123. Usp. Pob, 17.

124. Usp. Pob, 17.

125. Usp. Pob, 17.

126. Pob, 17..

odgojne, zakonske, društvene i ekonomske uvjete koji će primjereno štiti i pomagati bračnu i obiteljsku zajednicu te podržavati osnovne vrednote obitelji.¹²⁷

Zbog važnosti obitelji za društvo ni jedno se ljudsko društvo ne može upustiti u rizik popustljivosti u temeljnim pitanjima koja se odnose na samu bit braka i obitelji.¹²⁸ Zbog toga je veoma važno da društvena zajednica promiče zdravu obitelj tako što njezino zakonodavstvo štiti i pomaže obitelj utemeljenu na braku muškarca i žene. Ne bi se smjelo dogoditi izjednačavanje prava obitelji utemeljenih na braku s izvanbračnim oblicima zajedničkog života.

Današnju obitelj osobito pogađa problem nezaposlenosti sa svim posljedicama koje se snažno reflektiraju i na bračni i obiteljski život, te posebno uzrokuju besperspektivnost kod mladih naraštaja. Zadaća je odgovornih u društvu da osiguraju radna mjesta te stvaraju takve gospodarske i socijalne uvjete da obitelj može dostojanstveno živjeti od svoga rada. Pravo na radno mjesto, doličnu plaću i stan je, uostalom, jedno od temeljnih ljudskih prava.¹²⁹

Pravedno je istaknuti važnost i težinu ženskog rada u krugu vlastite obitelji.¹³⁰ Taj rad treba biti društveno priznat i do kraja vrednovan.¹³¹ "Trud' žene koja dijete, nakon što ga je donijela na svijet, hrani, njeguje i odgaja, osobito u prvim godinama, tako je velik, da se ne mora bojati usporedbe ni sa kakvim profesionalnim radom. To treba jasno priznati, ništa manje nego što se traži priznanje svakoga drugog prava povezanog s radom. Majčinstvo sa svim naporima koje ono sa sobom donosi treba postići i ekonomsko priznanje barem ravno drugim poslovima koji se preuzimaju za uzdržavanje obitelji u tako osjetljivu dobu njezina življenja."¹³² Ženu se također ne smije profesionalno i društveno 'kažnjavati' zato što je majka, nego je, naprotiv, potrebno u korist majčinstva, dobra obitelji i društva omogućiti niz pogodnosti zaposlenim ženama, kao npr. skraćeno ili fleksibilno radno vrijeme, prednost pri odabiru termina za godišnje odmore, slobodne dane zbog bolesti djece i druge. Uopće je neprihvatljivo da je ženama u fertilnoj dobi i trudnicama ugroženo radno mjesto i napredovanje ili čak onemogućeno zapošljavanje.

127. Temeljne smjernice o brizi društva za obitelj nalazimo u 12 članka Povelje o pravima obitelji... koju je Sveta Stolica 22. listopada 1983. godine predložila svim osobama, ustanovama i predstavnicima vlasti nadležnima za poslanje obitelji u suvremenom svijetu.

128. Usp. Pob, 17.

129. Usp. Povelja o pravima obitelji?, član 9 i 11.

130. Usp. LE, 19.

131. Usp. Pob, 17.

132. Pob, 17.

Obitelj raste u humanitetu i po svojoj teocentričnosti, po svijesti o svome nacionalnom, kulturnom i vjerskom identitetu. Stoga je od društvenog značenja i obiteljski odgoj čija je bitna sastavnica i odgoj u vjeri. Dužnost je društvene zajednice, zato, poštovati ne samo vjersku slobodu, nego i pomagati i širiti vjerski život obitelji te pomagati roditeljsku zadaću odgoja njihove djece, uključujući i vjerski odgoj. To uključuje i pretpostavlja, među ostalim, i konfesionalni vjerski odgoj u školi.¹³³

c) Sudjelovanje obitelji u životu društva

Sudjelovanje obitelji u životu društva proizlazi po samoj svojoj naravi iz zajedništva bračnih drugova te važnosti obitelji kao osnovne stanice za život društva. Društveno i političko djelovanje obitelji obogaćuje društvenu zajednicu i doprinosi rastu Kraljevstva Božjega.¹³⁴

“Društvena uloga obitelji treba se izraziti također i u političkom posredovanju: obitelji se, naime, moraju prve založiti da državni zakoni i ustanove ne samo ne vrijeđaju, već da podržavaju i pozitivno štite prava i dužnosti obitelji. U tome obitelji moraju postajati sve svjesnije da su one 'pobornici' takozvane 'obiteljske politike' i da preuzimaju odgovornost za preobražaj društva.”¹³⁵ Pasivnost obitelji u tom pogledu mogla bi za posljedicu imati da same obitelji postanu žrtve bračnih i obiteljskih politika i društvenih tendencija protivnih vrednotama braka i obitelji. Naime, prepustile bi vođenje obiteljske politike i, dosljedno, stvaranje bračnog i obiteljskog zakonodavstva onima koji često ne žive u zdravim bračnim i obiteljskim zajednicama, pa, prema tome, nemaju dovoljno osjećaja i sluha za brak i obitelj, za njihovu vrijednost i njihove potrebe. U tom kontekstu potrebno je reći da svoju težinu ima i slika koju javne osobe pružaju svojim (ne)uspjelim bračnim i obiteljskim životom, što nije samo njihova privatna stvar. Obitelj i njihove udruge senzibilizirat će javnost i poticati odgovornost kome građani na političkim izborima poklanjaju svoj glas.

Da bi obitelji mogle utjecati na društveni život i promicati ostvarenje svojih prava u društvu, potrebno je stvaranje institucija neposrednijeg obiteljskog utjecaja na društvenu zajednicu. Kako bi glas obitelji bio pravovremen i snažan, već postojeće crkvene i društvene institucije, pokreti i udruge trebaju se međusobno povezivati te koordinirati svoje

133. Konfesionalni vjeronauk u školi u Bosni i Hercegovini predviđa 'Okvirni zakon o osnovnom i srednjem obrazovanju u Bosni i Hercegovini', u Službeni glasnik BiH, 18/2003.

134. Usp. FC, 47; usp. LG, 31.

135. FC, 44.

136. Usp. Pob, 10.

djelovanje. Njihov je cilj i zadaća, među ostalim, i očuvanje, prenošenje i zaštita pravih, čudorednih i kulturnih vrednota naroda kome pripadaju te promicanje razvitka liječničke, pravne i socijalne zaštite materinstva i djetinjstva. U vremenu društvenih promjena i socijalnih previranja obiteljske udruge i Crkva trebaju se posebno zauzimati za radničke obitelji, osobito za one koji trpe materijalnu oskudicu.

d) Obitelj, kolijevka društva

Uzvišeni i dragocjeni znak i plod bračne ljubavi je potomstvo kojim Bog stvoritelj dariva supružnike. Obitelj je “kolijevka” u kojoj se čovjek rađa i sazrijeva, okružje gdje ljudsko biće postaje osoba,¹³⁶ začetak i samog ljudskog društva.¹³⁷

Djeca su temelj društvene zajednice i jamstvo njezina opstanka i napretka. Prenošnje ljudskog života, uz poštovanje osobnosti svakog čovjeka, jamstvo je humanog razvoja ljudskog društva. čudesnim Božjim promislom bračna ljubav supružnika hrani i razvija njihovo zajedništvo ali u isto vrijeme po njoj dolaze na svijet ljudski sinovi i kćeri, tako da je supružnička ljubav Božja suradnica u najizvršnijem Božjem djelu na zemlji ? stvaranju čovjeka. S pravom se onda može reći da je svaka obitelj “svetište života,... mjesto u kojem se može prikladno primiti život, dar Božji i štiti protiv mnogostrukih napadaja kojima je izložen, može se razviti prema potrebama autentičnog ljudskog rasta”.¹³⁸

Unatoč svim poteškoćama koje mogu proizići iz rađanja i odgoja djeteta, roditelji smatraju svoje dijete predragocjenim Božjim darom, prihvaćaju ga odgovornom ljubavlju učeći pri tome kako treba prihvaćati osobnost, slobodu i posebnu vrijednost svakog pojedinog djeteta. Tako kršćanska obitelj daje svjedočanstvo prihvaćanja života, poštovanja slobode svake ljudske osobe. Obitelj, razvijajući međusobne odnose, također njeguje i promiče društvene kreposti.

U tome je smislu važno pravilno shvaćanje odgovornog roditeljstva. Ovdje nije riječ tek o pukoj “kontroli rađanja” ili sprečavanju začeća, nego o odgovornom očinstvu i majčinstvu. U skladu s vlastitim životnim okolnostima kršćanski supružnici ostvaruju vlastito odgovorno roditeljstvo, bilo u brojnoj obitelji, bilo u slučaju kad zbog teških razloga, a u skladu s moralnim zakonima, odlučuju privremeno ili trajno ne rađati više djece.¹³⁹

137. Usp. CL, 40.

138. CA, 39.

139. Usp. HV, 10.

Prema Gospodinovu primjeru kršćanske se obitelji izgrađuju u nesebičnom sebedarju, tako da pojedinac postane “iskrenim darom” za drugoga. Naprotiv, individualizam, po sebi egocentričan i egoističan, u središte svojih stremljenja i nastojanja postavlja pojedinca i njegove protjeve, sve do toga da on sam postaje mjerilo istine.¹⁴⁰ Govoreći, dakle, o odgovornom roditeljstvu, smatramo važnim naglasiti da je posvema krivo i moralno izopačeno mišljenje da je čovjek jedini sudac i jedino mjerilo kada je u pitanju sprječavanje začeca ili već začeti ljudski život. Crkva smatra nepromjenjivim Božjim zakonom obvezu čuvanja svakog ljudskog života od samog njegova začeca.¹⁴¹ Nadalje, protunaravna je i protivna ljudskom dostojanstvu svaka manipulacija ljudskim začecem izvan bračnog zajedništva muža i žene.¹⁴²

e) Odgoj pripada “cjelovitom rađanju”

Obitelj je iskonska zajednica koja se otvara društvu i sudjeluje u njegovu razvoju, a društvo sa svoje strane treba promicati obitelj. Tako obitelj i društvo imaju nadopunjavajuću ulogu u promicanju dobra koja su ljudima zajednička. To naravno znači da društvo nipošto ne smije obitelji uzimati one zadaće koje sama može izvršiti, ali s druge strane država i društvo trebaju pomagati sve one pothvate koje obitelj ili više obitelji poduzimaju za gospodarski, socijalni, odgojni, politički i kulturni boljitak.

Valja imati na pameti kako se “plodnost bračne ljubavi ne svodi samo na rađanje djece, nego se mora proširiti na njihov moralni odgoj i duhovno oblikovanje.”¹⁴³ Rađanje djece samo po sebi pretpostavlja i njihov odgoj, koji je nužan da bi se dijete razvilo u zrelu i odgovornu osobu. Naime, “rađajući u ljubavi i iz ljubavi novu osobu koja u sebi nosi poziv za rast i razvoj, roditelji time preuzimaju zadaću da joj djelotvorno pomognu te da u punini živi ljudski život.”¹⁴⁴

Odgoj vlastite djece po sebi je neotuđivo i prvotno pravo i dužnost upravo roditelja,¹⁴⁵ jer je dijete plod njihova bračnog zajedništva i ljubavi. Potrebno je doista da državne i crkvene strukture imaju na umu kako je “odgojno pravo i dužnost za roditelje nešto bitno, jer je to povezano s prenošenjem života; to je nešto izvorno i prvobitno, s obzirom na odgojnu zadaću drugih, zbog jedinstvenog značaja odnosa

140. Usp. Pob, 14.

141. Usp. GS, 51.

142. Usp. DnV, 7.

143. KKC, 2221.

144. FC, 36.

145. Usp. GE, 3; ZKP, 1136..

ljubavi koji postoje između roditelja i djece; nešto nezamjenjivo i neotuđivo, i stoga ne može biti povjereno drugima niti od drugih nasilno prisvojeno.”¹⁴⁶ Temeljno počelo i osnova odgojne dužnosti “jest očinska i majčinska ljubav, koja u odgoju postiže svoje ispunjenje jer upotpunjuje i u punini usavršava njihovu službu života. Ljubav roditelja od izvora postaje duša, pa stoga i mjerilo koje nadahnjuje i vodi sav konkretni odgojni napor, obogaćujući ga vrednotama blagosti, postojanosti, dobrote, služenja, nesebičnosti, duha žrtve, a to su najdragocjeniji plodovi ljubavi.”¹⁴⁷ Prema tome, odgojna zadaća obitelji jest vlastita, a svi ostali se mogu smatrati delegiranim odgojiteljima.

Po sebi je jasno da roditelji odgojem vlastite djece doprinose boljitku svekolike ljudske zajednice. Samoprijegor i nastojanje oko odgoja u ljubavi čine da kršćanska obitelj postane jamstvom stvaranja i opstanka zdravog ljudskog društva. “Obitelj je stoga prva škola onih društvenih kreposti koje su potrebne svakom društvu”.¹⁴⁸ Iz same naravi naime proizlazi da se sve one kreposti za skladan i čestit društveni život stječu prvenstveno u obitelji koja je u tome smislu gotovo nezamjenjiva i tek uz veliko nastojanje volje i Božje milosti moguće je u kasnijem životu nadoknaditi ono što je u obiteljskom odgoju bitno propušteno. “Tako promicanje istinskog i odgovornog zajedništva u obitelji postaje prva i nezamjenjiva škola društvenosti, primjer i ohrabrenje za šire zajedničarske odnose koji moraju imati značajke poštivanja, pravednosti, smisla za dijalog i ljubav.”¹⁴⁹

Škola je delegirani odgojitelj i predstavlja nastavak i nadopunu obiteljskog odgoja. Roditelji su prvotni odgajatelji koji školu ovlašćuju da sudjeluje u odgoju njihove djece. Škola je obrazovna, ali i odgojna ustanova. Crkva stoga naglašava slobodu roditelja i djece da izaberu školu u skladu sa svojim uvjerenjem, potrebama i sposobnostima. Zato je veoma važna djelotvorna nazočnost roditelja u školi, kako bi mogli biti suodgovorni u školskom odgoju svoje djece. Potrebno je i korisno njihovo prisustvo i u određenim školskim tijelima.¹⁵⁰ Upravo zbog velike važnosti škole u odgoju djece i mladih treba osobito cijeniti katoličke škole na različitim razinama i promicati njihovo otvaranje i djelovanje. Sve navedeno vrijedi i za predškolske odgojne ustanove.

Sve više utjecaja na odgoj mladih naraštaja imaju sredstva

146. FC, 36.

147. FC, 36.

148. GE, 3.

149. FC, 43.

150. Usp. FC, 40.

društvenog priopćavanja. Suvremeni način života onemogućuje roditelje da znatniji dio svojega vremena provode s djecom te ih često nagoni da na druge prebace svoju odgojnu odgovornost. Djeca i mladi tako velik dio svojega vremena provode prepuštena sredstvima društvenog priopćavanja i proizvodima industrije zabave. No roditeljima kao prvotnim odgojiteljima svoje djece pripada briga da vrijeme koje djeca provode uz sredstva društvenog priopćavanja bude umjereno te da budno prate kako bi korištenje tim sredstvima bilo razborito i kritičko. Pozvani su odgajati savjest svoje djece da sama mogu donositi ozbiljne i objektivne sudove, kojima će se voditi u prihvatanju ili odbijanju ponuđenih programa.¹⁵¹ No, roditeljima bi isto tako moralo biti na srcu da za djecu traže i da im nude i druga zdravija, korisnija i odgojnija sredstva zabave i to s fizičkog, moralnog, kulturnog i duhovnog vida, kako bi djeca što bolje koristila svoje slobodno vrijeme i usmjeravala svoje energije.

Dužnost je obiteljskih udruga i Crkve da posvećuju brigu i senzibiliziraju javnost također za važnost (ne)odgojnih sadržaja koji se mogu naći u sredstvima društvenog priopćavanja. Također proizvođači takvih sadržaja "moraju poznavati i poštivati zahtjeve obitelji. A to od njih često zahtijeva veliku hrabrost, a uvijek vrlo visoki osjećaj odgovornosti. Oni su, zapravo, obvezni izbjegavati sve što može povrijediti život, postojanost, ravnotežu i sreću obitelji; svaki napad na temeljne vrednote obitelji - bilo da je riječ o erotici ili nasilju, obrani razvoda ili protudruštvenim stavovima mladeži - napad je na istinsko dobro čovjeka."¹⁵² Istodobno i društvena zajednica u cjelini treba poticati i podupirati odgojne sadržaje u postojećim sredstvima društvenog priopćavanja i donositi određenu zakonsku regulativu u tom smislu. Crkvena zajednica pozvana je također pružati svoj sadržajno i metodološki kvalitetan doprinos tim sredstvima te istodobno poticati i podupirati pokretanje i novih odgojnih tiskovina, emisija i sadržaja u elektronskim medijima te sadržaja na stranicama interneta. Pozvana je također ozbiljnije se truditi oko kvalitete svojih postojećih i pokretanja novih sredstava društvenog priopćavanja.

Društvena i crkvena zajednica trebaju također promicati i podržavati pokrete, udruge i inicijative koje se bave djecom i mladima te im nude sportske, kulturne, karitativne, duhovne i druge sadržaje za kreativno osmišljavanje njihova slobodnog vremena, razvijajući istodobno njihove sposobnosti, zajedništvo i odgovornost. Jednako tako trebaju odvajati i sredstva za osiguranje potrebnog prostora i opreme za njihov rad.

151. Usp. FC, 76.

152. PAVAO VI., Poruka za Treći svjetski dan sredstava društvenog priopćavanja, AAS, 61/1969, str. 456; usp. FC, 76.

IV. CRKVENO DJELOVANJE ZA BRAK I OBITELJ

Svaki čovjek ima svoju vlastitu povijest u koju su utkane slike i iskustva, prije svih, vlastitih roditelja kao supružnika i obiteljskog zajedništva u roditeljskom domu, iskustva bračnog i obiteljskog (ne)razumijevanja između roditelja međusobno i djece. Ta iskustva mladi naraštaji nose sa sobom i ona utječu na njihov vlastiti život i odnos prema braku i obitelji.

Kao što svaki pojedinac ima vlastiti put i dostignuti stupanj rasta i sazrijevanja prije ulaska u brak, tako se rast nastavlja u svakom braku i obitelji, ali tada udvoje kao supružnika, odnosno, kad dođu djeca, kao obitelji. U tom vidu brak i obitelj su živa i dinamična stvarnost koja u sebi nosi poziv na rast i sazrijevanje te sve cjelovitije ostvarenje vrednota i zadaća ženidbe. Istodobno svaki brak i svaka obitelj ima svoje etape u kojima se uvijek iznova nameću nova pitanja na koja treba dati odgovore.

Brak i obitelj na našim prostorima nalaze se na svojevrsnoj prekretnici u odnosu na prošle, ali i buduće naraštaje. Uočava se pad broja sklopljenih brakova, sve je češća pojava izvanbračnih zajednica te raste broj djece rođene izvan zakonski sklopljenog braka, povećava se broj razvedenih brakova a mnogi mladići i djevojke ne odlučuju se stupiti u bračnu zajednicu. Međutim, unatoč nepovoljnim trendovima, uzrokovanim brojnim destabilizirajućim čimbenicima razvoja stanovništva, hrvatska katolička obitelj je u demografskom smislu još uvijek ostala stožerna institucija.

Iz temeljne odrednice za pastoralno djelovanje da je čovjek put Crkve¹⁵³ proizlazi, dosljedno, da je i obitelj put Crkve¹⁵⁴ - da bi uspio čovjek, da bi uspjeli brak i obitelj. Potrebno je stoga stvoriti mrežu trajne i sustavne pastoralne brige za brak i obitelj, te biskupijske, regionalne i župne strukture permanentnog rada sa supružnicima i obiteljima i njihovog trajnog praćenja.

Čovjek osobno, pa tako i njegov brak, i obitelj rastu i sazrijevaju postupno i u tom smislu pastoralno djelovanje crkvene zajednice treba slijediti obitelj "prateći je korak po korak u različitim etapama njenog oblikovanja i razvoja".¹⁵⁵

Crkva upravlja svoju skrb prema svim brakovima, a ne samo onima

153. RH, 10.

154. Usp. Pob, 2.

155. FC, 65.

koji su 'uspjeli', 'čvrsti' i 'stabilni'. Naprotiv, posebnu brigu pokazuje prema onima koji su u teškoćama ili neregularnim prilikama kao rastavljeni i razvedeni, razvedeni i ponovno oženjeni, izvanbračne zajednice života itd. Ona ih prati u svim etapama i na svim područjima njihovog bračnog i obiteljskog zajedništva te ih postupno vodi prema sve većoj ljudskoj i kršćanskoj zrelosti, odnosno prema usklađivanju vlastitog braka i obitelji s Božjom zamisli.

To znači da crkveno djelovanje za brak i obitelj zahtijeva uspostavu cjelovitog pastoralnog djelovanja u svakoj crkvenoj zajednici, a brak i obitelj u njemu trebaju imati središnje mjesto.

1. Priprava za bračni i obiteljski život

a) Situacija mladih

Općenito je poznato kako su se uvelike promijenile prilike u kojima žive mladi ljudi. Na razvoj njihove osobnosti snažno djeluje njihova vlastita obitelj i vrednote koje u njoj žive. Međutim, sve je veći utjecaj tzv. "delegiranih" odgojitelja kao što su to škola, sve prisutnija sredstva društvenog priopćavanja, industrija zabave te općeniti utjecaj okružja u kojemu se kreću. Osim toga, u mladima je prisutno i tzv. "selektivno kršćanstvo", u kojem se ne slijedi službeni nauk Crkve, nego se iz poklada kršćanske vjere uzima i prihvaća samo ono što se smatra važnim za vlastiti život. Uzima se samo neke kršćanske istine i vrednote, dok se prema drugima zauzima stav ravnodušnosti ili čak izričitog odbacivanja. Nadalje, mladi ljudi razmjerno rano postižu društvenu i osobnu neovisnost zbog školovanja izvan mjesta boravka. Zahvaljujući razvijenim sredstvima društvenog priopćavanja mladi ljudi dolaze do puno informacija. Možda su upravo zbog toga nesigurni u prosuđivanju pravih vrijednosti i ideala. Više ne idu za uzorima i naslijeđenim autoritetima, nego neprestano traže da svi životom pokazuju ono što "poučavaju".¹⁵⁶ Pored svih izbora, mogućnosti i izazova, mladi ljudi sve više i više žedaju za pažnjom i ljubavlju te osjećaju potrebu da budu prihvaćeni i uvaženi kao neponovljive osobe. No, zbog otuđenosti današnjeg načina života u vlastitim obiteljima to teško nalaze. U tom ozračju, na koju vlastita obitelj ima sve manje utjecaja, javljaju se nova shvaćanja o drugovanju mladih ljudi, "hodanju" mladića i djevojke, o vjernosti, o spolnosti i o predbračnim iskustvima. Mladi se osjećaju nesigurnima i zbog činjenice da teško nalaze posao, te da ga, kad ga i nađu, teško mogu birati. Zbog

¹⁵⁶ 'Suvremeni čovjek radije sluša svjedoke negoli učitelje (?) ili, ako sluša učitelje, sluša ih zato što su svjedoci' (usp. EN, 41).

toga se sve teže odlučuju na brak, te, ako su u braku, na rađanje djece. Osjećaju se nesigurnima i zbog toga što im je teško doći do vlastitog stana u trenutku kad se odlučuju za brak. Nadalje, ostaju ekonomski nesamostalni jer su još dugo vremena upućeni na materijalnu podršku roditelja, što može utjecati na razvoj njihova bračnog i obiteljskog života. Konačno, zahvaljujući sredstvima društvenog priopćavanja i ekonomskoj promidžbi, mladi su ljudi skloni sebi postavljati nerealno visoke materijalne i društvene ciljeve što onda rezultira frustracijama i bezvoljnošću.

b) Daljnja priprava

Daljnja priprava za bračni i obiteljski život mladih odvija se prije svega u skladnom obiteljskom zajedništvu roditeljskog doma. Ono je temelj zdravog i naravnog odgoja djece i mladih za njihov budući bračni i obiteljski život. "Daljnja priprava započinje već od djetinjstva mudrom obiteljskom pedagogijom koja ide za tim da pomogne djeci otkriti same sebe kao bića obdarena bogatom i složenom psihologijom i posebnom osobnošću, s vlastitom prednošću i nedostacima."¹⁵⁷ Doista, sve ono vrijedno i plemenito, što je sam Bog od iskona za čovjeka providio i čovjeku dao, razvija se i raste u obitelji. Tek uz velike napore 'delegiranih odgojitelja', uz osobno nastojanje u odrasloj dobi te uz pomoć Božje milosti moguće je nadoknaditi ako je nešto bitno zanemareno u obiteljskom odgoju. Zato se veoma važna uloga Crkve sastoji u tome da obiteljima pomogne da djecu odgajaju u ozračju prave ljudske i kršćanske ljubavi, usadujući im u srce osjećaj za lijepo, pravedno, plemenito, nesebično, za istinsku ljubav i sposobnost za žrtvu, za ispravno shvaćanje i pristup vlastitoj i tuđoj spolnosti te za ostvarenje čovjeka kao spolnog bića. Obitelj koja u svom krilu njeguje takve vrednote, zacijelo će ih prenijeti i na svoju djecu. U tome je smislu od osobite važnosti upravo sustavni posliježenidbeni pastoral, jer je kvalitetan rad s bračnim parovima i obiteljima najbolji oblik promicanja i ostvarenja "daljnje priprave na ženidbu". Prateći svaki bračni par, počevši od njihova vjenčanja, pastoralna briga Crkve pomaže razvoj njihove bračne i obiteljske ljubavi, koja je temeljni preduvjet zdravog odgoja djece.

O odgoju za gore navedene vrednote također trebaju voditi računa kako redoviti pastoralni rad, tako i društvene formativno-odgojne institucije (predškolske ustanove, osnovne i srednje škole, fakulteti) te pokreti, udruge i inicijative koje se bave djecom i mladima te osmišljavanjem njihova slobodnog vremena. Takvi sadržaji trebaju pronaći dostatan pros-

157. FC, 66; usp. također ZKP, 1063-1065.

tor i u vjeronaučnim i školskim planovima i programima, u sredstvima društvenog priopćavanja te drugim oblicima odgojnog utjecaja.¹⁵⁸ Tako se 'daljnja priprava za ženidbu' odvija upravo na posredan način i to kroz redoviti pastoralni rad s djecom i mladima, kroz redovite vjeronaučne, biblijske, molitvene i slične susrete, kroz školski odgoj i obrazovanje, kroz kvalitetno korištenje slobodnog vremena i sastavna je dimenzija dječjeg i mladenačkog odrastanja.

c) Bliža priprava

Donedavno se bliža priprava za ženidbu odvijala u okviru uže i šire obitelji, dok je danas uloga te iste obitelji manje izražena jer se mladi s jedne strane ranije osamostaljuju, a s druge strane ženidbu sklapaju u kasnijoj dobi nego što je to ranije bio slučaj. Zbog toga su odgovornost i poslanje Crkve u pripravi mladih za ženidbu danas osobito naglašeni.¹⁵⁹ Bliža priprava za sakrament ženidbe otvorena je svim zaručnicima. Oni koji su bliski Crkvi imat će prigode još bolje ući u otajstvo sakramenta ženidbe za koji se spremaju. Pastoralni djelatnici posebnu pozornost trebaju posvetiti onim zaručnicima koji su udaljeni od Crkve, a sada su došli radi crkvenog vjenčanja za koje se žele spremati. To je naime izvrsna prigoda da im se navijesti ne samo ljepota i važnost sakramentalne ženidbe i Božjeg poziva koji imaju, nego i Božji poziv koji im je upućen već na njihovom krštenju. To je također prigoda da se u tom njihovom približavanju Crkvi i Crkva približi njima te da kroz taj susret ponovno otkriju svoje poslanje u svijetu i Crkvi.

Bliža bi priprava po sebi trebala započeti tečajem priprave za ženidbu. U nas se oni redovito održavaju na dekanatskoj ili međudekanatskoj razini. Postoji snažna tendencija da se on odgodi sve do neposredne priprave čime on ne uspijeva postići svoj puni smisao i cilj. Biskupijski ured za pastoral braka i obitelji i drugi nadžupni uredi bdjet će nad tim da se ti tečajevi dobro i na vrijeme organiziraju (na početku bliže priprave), da se obogaćuju svim potrebnim sadržajima uz dragocjeno svjedočanstvo bračnih parova. Tečajeve valja tako organizirati da se zaručnicima omogući djelatno sudjelovanje kroz razgovor, rad u skupinama i kroz molitvu, "nešto slično kao kod katekumenata".¹⁶⁰ Metoda takvih susreta treba biti i interdisciplinarna (sudjelovanje

158 Usp. KONGREGACIJA ZA KATOLIČKI ODGOJ, Odgojne smjernice o ljudskoj ljubavi. Obrisi spolnog odgoja, Dokumenti 69, Kršćanska sadašnjost, Zagreb 1984., 48-77; FC, 37. 'U tom smislu Crkva se poziva na zakon supsidijarnosti, koji je škola dužna poštivati kada sudjeluje u spolnom odgoju, tako da postupa u istom duhu koji prožima roditelje' (FC, 37).

159 Usp. ZKP, 1063, 2; PONTIFICIO CONSIGLIO PER LA FAMIGLIA, Preparazione al sacramento del matrimonio, Ed. Paoline, Milano 1996., 1-8.

160. FC, 66.

stručnjaka različitih profila) i obogaćena sudjelovanjem i svjedočenjem kršćanskih bračnih parova i zauzetijih vjernika.

Tečajevi se trebaju temeljiti na katezezi u koju valja uključiti razmatranje i slavljenje Božje riječi. Zaručnike valja poučiti o naravnim svojstvima ženidbe (jednost, nerazrješivost), o značenju spolnosti u sklopu bračne ljubavi i bračne plodnosti, o kršćanskom odgoju djece. Jednako je potrebno obraditi teme vezane uz psihološka, pedagoška, pravna i medicinska pitanja vezana uz brak i obitelj. Važna je također i pouka o prirodnom planiranju začeca. Valja nastojati da u tečajevima bude ozračje dijaloga, prijateljstva, molitve, otvorenosti prema Bogu.¹⁶¹ Za zahtjevnije zaručnike bliža priprava za ženidbu izvrsna je prigoda za njegovanje zaručničke duhovnosti temeljene na sakramentima krsta i potvrde. Na temelju vlastitog iskustva nesebične ljubavi oni na nov način doživljavaju Božju ljubav i tako postižu da se njihova ljubav sve više otvara međusobno i prema svakom bližnjem.

Obiteljsko vijeće ili slične strukture svake biskupije potrudit će se izdati prigodne materijale za održavanje ovih tečajeva, tako da se osigura dostatna kakvoća ovih tečajeva na korist budućim supružnicima. Jednako će se tako pobrinuti da svi predavači budu dostatno poučeni i osposobljeni za ovaj važan posao. U tome će smislu poticati prigodne seminare da bi se dodatno i stalno obučavali oni koji djelatno sudjeluju na tečajevima.

Pastoralna skrb za zaručnike obveza je svakog župnika, s time da se takvi tečajevi uvođenja u vjeru i tečajevi pripreme za ženidbu upriličuju na župnoj, dekanatskoj ili međudekanatskoj razini. Kada se ti susreti odvijaju na nadžupnoj razini, to nipošto ne znači da je župa “prenijela” svoje obveze na određeno tijelo, nego da se i sama smatra pozvanom sudjelovati na tom prevažnom polju.

d) Neposredna priprava

Neposredna priprava na brak treba se odvijati na župnoj razini. Zaručnici bi se trebali prijaviti župniku - u idealnom slučaju - godinu dana prije planiranog vjenčanja ili najmanje 6 mjeseci prije vjenčanja.¹⁶² Neposredna priprava ima za cilj oživljavanje ili produbljivanje vjere. Naime, skoro vjenčanje izvrsna je prigoda da prodube svoju vjeru zaručnici koji su inače bliži Crkvi, a da obnove i ponovno ražare

¹⁶¹ Usp. PSM, 32-49; usp. također FC, 66.

¹⁶² Uz kan. 1067. BK BiH određuje da se zaručnici trebaju javiti vlastitom župniku bar mjesec dana prije vjenčanja (usp. Vrhbosna, 3/1999., str. 321).

svuju vjeru oni zaručnici koji su se od Crkve praktički udaljili. U toj pripravi trebaju sudjelovati uz župnika i osvjedočeni kršćanski bračni parovi koji će im dati svjedočanstvo vjere i življenja svoga posebnog kršćanskog poziva. Neposredna priprava uključuje:

- sintezu dosadašnjeg puta priprave;
- doživljavanje molitvenog i duhovnog iskustva (dani sabranosti i molitve, duhovne vježbe za zaručnike);
- liturgijsku pripravu uz što veće sudjelovanje samih zaručnika;
- pravni postupak predviđen kanonskim pravom.¹⁶³

Teme za neposrednu pripravu nadahnjuju se onim što stoji u prva tri poglavlja ovog dokumenta:

- Božja zamisao o braku i obitelji upisana u ljudsko biće;
- ljubav, bitna odrednica života (proces sazrijevanja ljubavi, oznaka zrele ljubavi);
- evanđelje života (dostojanstvo žene, muškarca i djeteta);
- ženidba, trajni sakrament;
- crkvena i društvena dimenzija obitelji.

Liturgijska priprava za slavlje vjenčanja inicijacijske je naravi i prvenstveno se sastoji od uvođenja u znakove (npr. prsten, križ, pružanje ruku, blagoslov) i sadržaje (značenje saveza, euharistije, pomirenje, bračna duhovnost, molitva). Jednom riječju, mladencima valja protumačiti smisao i znakovitost svake geste, i svih obreda u vjenčanju, treba ih uvesti u smisao i značenje svakog liturgijskog znaka, da bi tako ne samo razumjeli, nego i bili uvedeni u smisao i značenje liturgije vjenčanja.

e) “Produženo zaručništvo”

Danas se vrijeme 'hodanja' mladića i djevojke produžuje i traje od jedne do pet, pa i više godina. Nazivamo ga ovdje 'produženim zaručništvom'. Slavljenje zaruka (razmjena prstenja) u tom kontekstu redovito ne donosi ništa bitno novo s obzirom na 'produženo zaručništvo' prije i poslije toga čina. Takvo zaručništvo poprima danas drugo značenje i posve nove dimenzije.¹⁶⁴ 'Produženo zaručništvo' najčešće poprima karakteristike pravoga bračnoga života, iako 'zaručnici' u tom razdoblju još ne mogu ili ne žele preuzeti sve obveze bračnog zajedništva. 'Produženo zaručništvo' sve se više shvaća kao privatna stvar

163. Usp. PSM, 50.

164. ZKP u kan. 1062, § 1 prepušta biskupskim konferencijama donošenje odredaba u vezi sa zarukama. BK BiH o zarukama kaže: 'Budući da na našem području nema više zaruka u pravnom smislu te riječi, Hrvatska biskupska konferencija ne donosi o tome nikakve odredbe.' (Vrhbosna, 3/1999., str. 321.)

'zaručnika' na koju društvo (pa i njihove obitelji) ne mogu i ne trebaju imati posebnog upliva. U tom se kontekstu javlja općenita kriza bračnih i obiteljskih vrednota, krivo shvaćanje slobode, odbijanje preuzimanja obaveza, slobodno poimanje spolnosti koja se tek općenito veže uz ljubav i vjernost.

No, uza sve to, ima i onih mladića i djevojaka koji upravo u tom razdoblju 'produženog zaručništva' traže i očekuju potporu da bi otkrili smisao svoga 'hodanja' i 'zaručništva' te rasli u međusobnoj odgovornosti i ljubavi. Mnogi od njih osjećaju i neusklađenost svojega stanja s vlastitom savješću, s crkvenim zapovijedima i zahtjevima crkvenog (pred)bračnog morala. Osjećaju se dijelom Crkve i žele ostati povezani s njom, pa i živjeti sakramentalnim životom, a istodobno osjećaju slabost svoje grijehom oslabljene naravi, zahtjevnost ideala koje Crkva pred njih postavlja i nemir u savjesti. Imaju, stoga, potrebu i glasno razgovarati o tim i drugim pitanjima (pred)bračnog i kršćanskog života te reflektirati nad Božjim pozivom, milošću i zadaćama tog životnog razdoblja.

Crkvena ponuda prilagođena ovom razdoblju 'produženog zaručništva' do sada gotovo da i nije postojala. No, iz rečenoga proizlazi da crkveno djelovanje mora tome razdoblju posvetiti svoju ozbiljnu pozornost. To bi razdoblje života 'zaručnika' trebalo postati vrijeme rasta, odgovornosti i milosti.

ea) Zaručništvo - vrijeme rasta, odgovornosti i milosti

Zaručništvo je vrijeme rasta. Kroz to vrijeme dvoje mladih ljudi postaje par, razvijaju sposobnost živjeti zajedno, međusobno sve više upoznavaju vlastite vrline i mane i navikavaju se prihvaćati jedno drugo. Uče nadilaziti napast zatvaranja u sebe, egocentrizma i nezrele afektivnosti.

Nadalje to je razdoblje vrijeme odgovornosti. Njihova ljubav nije više neko općenito prijateljstvo ili simpatija, nego je zaručnici počinju doživljavati isključivom i to u vidu budućeg braka. U tom smislu odgovornost također znači rast u pravoj ljubavi koja prihvaća i cijeni drugoga u dostojanstvu njegove osobe. Odgovorno se propituju o vlastitom odnosu i osjećajima i o odgovornom pristupu prema drugoj osobi. Propituju se vodi li ih njihova veza u brak. Vježbajući se u uzdržljivosti oni dozrijevaju u ljubavi, u njezinom postupnom rastu, u međusobnom poštovanju i osjetljivosti jedno za drugo, te tako postavljaju temelje bračnoj vjernosti. Zaručnička uzdržljivost otvara prostor razvoju i sazrijevanju njihove zaručničke ljubavi prema pravoj bračnoj ljubavi.

Zaručništvo je i vrijeme milosti. Ono je vrijeme radosnog zahvaljivanja za uzvišeno iskustvo međusobne ljubavi koja je zaiskrila u njihovom susretu. Ta iskra ? voljeti i biti voljen ? dar je Božji položen u ljudsku osobu u otajstvu njezina stvaranja na sliku Trojedinog Boga. Bog je prisutan ondje gdje se rađa autentična ljubav. Po krsnoj milosti u Kristu nas je zamilovao i uzljubio te nas obdario Duhom svoje ljubavi. Njegovanje te iskre ljubavi predstavlja odgovor na krsni poziv. Valja je promatrati kao sasvim specifičan oblik ostvarenja odgovorne ljubavi prema bližnjemu (usp. Mt 22,39-40). Ona je milosni dar i poziv koji crpi snagu iz sakramenta krsta i bračnog poziva koji očekuje da bude konkretiziran. To je i vrijeme rasta u vjeri te specifičnoj, zaručничkoj duhovnosti. Jedno drugo uče ljubiti ljubavlju Krista Zaručnika i u njegovu potpunom predanju Crkvi pronalaze model i vlastite ljubavi. U iskustvu voljenosti (ljubiti i biti ljubljen) naslućuju predokus unutartrajstvene ljubavi koje su i sami postali dionici po sakramentu krsta i u kojoj rastu dioništvom u sakramentu euharistije. Po euharistijskom sjedinjenju s Kristom postaju međusobno bliži. Euharistija iznutra oblikuje te produbljuje i osvježava njihovu zaručничku ljubav. Uče Božjim očima promatrati jedno drugo, prihvaćati neponovljivost i originalnost koja ih obogaćuje, povezuje i omogućava im rast u međusobnom zajedništvu. Oni postaju sposobni radovati se međusobnim različitostima i u njima otkrivati obogaćenje koje uvodi u puninu. Promatrajući vjerničkim, kršćanskim očima otajstvo ljubavi koja se rađa i produbljuje među njima, ostaju zadivljeni darom Božje ljubavi i pozivom položenim u njihova srca. Vjerničko iskustvo uzajamne ljubavi uvodi ih u iskustvo molitve i potrebu zajedničkog zahvaljivanja, postaje pozivom na rast kroz sakramentalni život (osobito po sakramentu pomirenja) i na sudjelovanje u životu zajednice spašenika ? Crkve, koja je navjestiteljica, posrednica i prostor iskustva spašenosti u Isusu Kristu.

eb) Pastoralni rad sa zaručnicima u okviru pastorala župne zajednice

Svaka župna zajednica treba uočiti postojanje zaručничkih parova te im ponuditi programe za rast u zaručничkoj ljubavi i duhovnosti. U tom rastu posebno je važno razmišljati o braku kao Božjem pozivu.¹⁶⁵ Zato se za njih trebaju upriličiti biblijska razmišljanja, službe riječi i molitveni susreti. Nadalje, posebno treba obraditi ulogu euharistije u oblikovanju sadašnjeg njihovog zaručничkog, ali i budućeg bračnog života (savez, kruh za drugoga, sebedarje, zajedništvo?). Veoma su korisne ponude duhovnih obnova i vježbi. Osim toga, da se zaručnici ne bi zatvorili u

165. Usp. PSM, 25.

sebe i izolirali iz župne zajednice, treba ih uključivati u različite župne strukture i aktivnosti. Na poseban način dragocjeni su njihovi susreti s bračnim parovima u kojima se svjedoče iskustva bračnog i obiteljskog života. Isto tako, da bi se doživjelo bogatstvo raznolikosti Božjih poziva u Crkvi, vrijedno je omogućiti susrete s kandidatima za svećenički i redovnički poziv.

Kroz katehezu i osobne razgovore 'zaručnicima' treba pomoći da spolnost prihvate kao uzvišeni Božji dar koji je u službi ljubavi i koji ima svoje mjesto u potpunom bračnom zajedništvu. To je ujedno odgoj za čistu predbračnu ljubav. U aktualnom permisivnom mentalitetu posebno treba upućivati na aspekte neodgovornosti življenja u potpunom zajedništvu prije samog braka kao da se dogodio onaj konačni izbor koji se zapravo događa tek slavljenjem vjenčanja. Jer, predbračni odnosi nipošto nisu i ne mogu biti izraz prave nepodijeljene ljubavi,¹⁶⁶ slika one ljubavi kojom je Krist ljubio Crkvu. Predbračni odnosi pretpostavljaju stvarnost koja još ne postoji, a za kršćane predstavljaju i kršenje Božje zapovijedi.¹⁶⁷

Produženo zaručništvo, kako smo vidjeli, donosi mladim ljudima niz dvojbi, otvorenih pitanja i poteškoća. Upravo radi toga Crkva je pozvana svojim programima i prilagođenom ponudom biti bliza tim mladim ljudima, s njima stupiti u dijalog, otvarati razgovor o temama koje im se nameću, produbljivati pojedina pitanja te ih podržavati u njihovu postupnom rastu i sazrijevanju, slijedeći Božju pedagogiju objavljenu u utjelovljenju i djelu Isusa Krista.

2. Slavljenje sakramenta ženidbe

a) Značenje slavljenja ženidbe u kršćanskoj zajednici

Svako slavljenje ženidbe u kršćanskoj zajednici znak je Božjeg poziva i odgovora dvoje mladih ljudi koji se tome pozivu odazivlju i u isto vrijeme upućuju putem ostvarivanja iskonske Božje namisli o braku i obitelji.

Sa svoje strane, kršćanska zajednica prepoznaje taj Božji poziv na

166. Usp. PH, 7.

167. 'Čvrstoća braka i bračne ljubavi zahtijeva kao neophodan uvjet čistoću i gospodarenje samim sobom, odgoj značaja i duh žrtve. S obzirom na tolike teškoće bračnoga života, još zaoštrenije u današnjim prilikama, upravo će mladenačka čistoća, kao prikladna priprava na bračnu čistoću, biti presudna pomoć supružnicima' (KONGREGACIJA ZA KATOLIČKI ODGOJ, Odgojne smjernice o ljudskoj ljubavi. Obrisi spolnog odgoja, Dokumenti 69, Kršćanska sadašnjost, Zagreb 1996., br. 61).

koji mladenci odgovaraju i raduje se ostvarivanju te velebne Božje namisli u svojoj zajednici. Vjernici kao zajednica spašenika zahvaljuju Bogu za dar nove "kućne Crkve" i slavi ga što i na taj način neprestano utjelovljuje i uprisutnjuje svoju spasiteljsku ljubav u Isusu Kristu. Kršćanska zajednica radosno prihvaća novu "kućnu Crkvu" u svojoj sredini i iskazuje joj svekoliku solidarnost koja joj je potrebna na početku njezina zajedničkog života.

Stoga je razumljivo i potrebno da zajednica sudjeluje u pripravi kao i u samom slavlju vjenčanja zajedno s prijateljima i rodbinom mladenaca, osobito preko svojih kvalificiranih predstavnika - vjenčatelja i svjedoka. Zaručnike treba pozvati da sudjeluju u izboru liturgijskih služitelja s njihovim specifičnim ulogama, kao i u izboru svetopisamskih odlomaka, obrazaca, molitava, znakova i simbola, odnosno u cjelovitom kreiranju liturgijskog slavlja vjenčanja. Na taj način ovo slavlje u svom izvanjskom obliku jest ispovijest vjere zaručnika i vjerničke zajednice te navještaj radosne vijesti Božjega pohoda.¹⁶⁸

Slavljenje ženidbe treba biti ne samo valjano i dostojno, nego i plodonosno.¹⁶⁹ Zbog toga se ne smije zanemariti milosni vidik ženidbe. Naime, da bi milost ovoga sakramenta u potpunosti zasjala i bila djelatna u slavlju vjenčanja i u bračnom životu, potrebno je zaručnike potaknuti da se na ovo slavlje priprave i sakramentom pomirenja, da bi tako - pomireni s Bogom i s Crkvom i milosno obogaćeni - mogli uživati svekolike plodove sakramenta ženidbe kojega Božjom milošću jedno drugom podjeljuju.

b) Liturgijske upute o slavljenju ženidbe

Kod vjenčanja se treba dosljedno držati pozitivnih zakonskih odredbi kanonskog prava i liturgijskih propisa. Imajući u vidu rečene propise ovdje donosimo samo neke naglaske.

Slavljenje ženidbe u misi. Euharistija je posadašnjenje ljubavi Krista i Crkve koja je zapečaćena njegovom krvlju. U toj žrtvi novoga i vječnoga saveza kršćanski supruzi imaju izvor iz kojeg se oblikuje i trajno oživljava njihov bračni savez. Euharistija je sam izvor kršćanske ženidbe.¹⁷⁰ Zato je razumljivo da je redoviti oblik slavlja vjenčanja onaj pod misom.¹⁷¹ Kad se u jednoj župi predviđa vjenčanje više parova u isti dan,

168. Usp. FC, 67.

169. Usp. FC, 67.

170. Usp. FC, 57.

171. Usp. RSŽ, 18; FC, 57.

pastoralni radnici potaknut će ih da slavlje vjenčanja bude za sve u sklopu jednog zajedničkog euharistijskog slavlja.¹⁷² Na taj će se način snažno očitovati i crkveno zajedništvo te duboka veza između kućne i sveopće Crkve. Pastoralni radnici uče, stoga, zaručnike o vezi između sakramenata ženidbe i euharistije. U vjenčanju pod misom mladenci, “njihovi roditelji, svjedoci i rodbina mogu primiti pričest pod obje prilike.”¹⁷³ Kad je u pitanju vjenčanje katolika i nekrštene osobe Red vjenčanja izričito ne dopušta slavlje pod misom,¹⁷⁴ a ne preporučuje kad je u pitanju vjenčanje katolika i krštenog nekatolika.¹⁷⁵

Vjenčanje nedjeljom i blagdanom. Slavlje ženidbe također pridonosi rastu i posvećivanju Božjeg naroda, te se u njem očituje zajedništvo Crkve koja slavi Kristova spasenjska otajstva. Slavlje ženidbe tako pretpostavlja i sudjelovanje župne zajednice. Stoga slavljenje ovog sakramenta može biti i u sklopu nedjeljne euharistije.¹⁷⁶ U tom slučaju treba voditi računa i o tome da takva slavlja - s obzirom na okolnosti - ne remete ozračje zajedništva u kojem čitava zajednica slavi vazmeno otajstvo. Međutim, neka se nedjeljom i blagdanom, osim ako to traže posebni razlozi, ne slavi vjenčanje pod posebnom misom u neko drugo vrijeme.

Vjenčanja u župi i u župnoj crkvi. Vjenčanje se redovito slavi u župi gdje jedno od zaručnika koje sklapaju ženidbu ima prebivalište ili boravište ili jednomjesečni boravak,¹⁷⁷ a samo slavlje redovito treba biti u župnoj crkvi. Međutim, ukoliko bi zaručnici ipak htjeli slaviti vjenčanje u crkvi koja nije njihova župna crkva, može im se udovoljiti, pazeći pri tom na dostojanstvo samoga slavlja.¹⁷⁸

Priprema liturgijskog prostora. Sam bogoslužni prostor za slavlje sakramenta ženidbe treba pripremiti s mjerom i ukusom, bez pretjerane raskoši, tako da potiče na sabranost i da dolikuje svetosti trenutka.

Odgovaj za dobrotvornost. Tijekom neposredne zaručničke pripreme, budući da se većina vjenčanja, pa i u crkvi, slavi veoma raskošno, uputno je potaknuti zaručnike da u liturgijskom slavlju ženidbe, nadahnuti euharistijskom logikom, zajedno sa sudionicima slavlja ženidbe dadnu svoj doprinos za potrebne ili da podrže drugu plemenitu zamisao (npr. prikupljanje milostinje za napuštenu djecu, za djecu s posebnim potrebama, za skrb paraplegičara, itd.).

172. Usp. RSŽ, 28, 58.

173. RSŽ, 75; usp. također Opća uredba Rimskog misala, 242, 2.

174. Usp. Opća uredba Rimskog misala, 8, 55-66.

175. Iznimno se može pod misom slaviti uz dopuštenje mjesnog Ordinarija (usp. RSŽ, 36).

176. Usp. RSŽ, 28.

177. Usp. ZKP, 1115.

178. Usp. ZKP, 1118, § 1.

Jednostavno i dostojanstveno slavljenje ženidbe. Obred vjenčanja treba u isto vrijeme biti svečan i jednostavan, dostojanstven i radostan. Naime, iako se u slavlju vjenčanja podrazumijeva radost i slavlje, ipak izvanjsko slavlje ne bi smjelo remetiti dostojanstveno odvijanje svetog čina. Treba uzastojati da svi nazočni djelatno i sabrano sudjeluju u obredu vjenčanja. Valja izbjegavati izvanjski raskoš koji bi bio sam sebi svrhom, pogotovo ako bi on bio ponižavajući za siromašne. Nadalje, “mjesni ordinariji neka ipak bdiju nad time da se, osim počasti koje se prema liturgijskim propisima duguju građanskim vlastima, ne pravi nikakva razlika među privatnim osobama ili društvenim položajima.”¹⁷⁹ Valja biti na oprezu te, bez želje za diskriminacijom, paziti da ne pretjeruju u izvanjskom slavlju upravo oni mladenci za koje je općenito poznato da su daleko od Crkve, ili koji iza sebe imaju neuspjele građanske brakove.

Liturgijsko slavlje mješovitih ženidaba. Iako Crkva odvrća svoje vjernike od sklapanja mješovite ženidbe,¹⁸⁰ ona ih ipak dopušta uz određene uvjete da, uza sve poteškoće, ne dođe u opasnost vjera katoličke strane, te uz obećanje iste katoličke strane da će učiniti sve što je u njezinoj moći da se sva djeca rođena u tom braku krste i odgoje u Katoličkoj crkvi.¹⁸¹ Međutim, valja također imati na umu kako “ženidbe između katolika i drugih kršćana, zadržavajući svoj poseban značaj, pružaju brojne elemente koje je dobro da vrednujemo i razvijamo, bilo radi njihove unutarnje vrijednosti, bilo radi doprinosa što ga mogu pružiti ekumenskom pokretu. To se obistinjuje osobito onda kad su oba bračna druga vjerna svojim vjerskim obavezama. Zajedničko krštenje i snaga milosti u tim ženidbama daju bračnim drugovima temelj i razlog da izraze svoje jedinstvo na području moralnih i čudorednih vrednota”.¹⁸² Ekumenskoj vrijednosti slavlja ovih ženidaba pridonosi zasigurno i suradnja s nekatoličkim vjerskim službenikom u pripravi i odvijanju slavlja vjenčanja.¹⁸³

Liturgijsko slavlje ženidaba s razlikom vjere. Posebnu pozornost valja posvetiti ženidbama između katolika i nekrštenih osoba koje se mogu valjano sklopiti samo uz dobiveni oprost od smetnje razlike vjere.¹⁸⁴ Prema nekrštenoj stranci valja postupati s poštovanjem, u skladu s načelima saborskog dokumenta *Nostra aetate*.¹⁸⁵ Već spomenutu skrb za

179. RSŽ, 31; usp. također SC, 32.

180. Pravno govoreći, takve su ženidbe ?zabranjene bez izričite dozvole mjerodavne vlasti? (ZKP, 1124).

181. Usp. ZKP, 1125.

182. FC, 78.

183. Usp. FC, 78.

184. Usp. ZKP, 1086.

185. Usp. FC, 78.

očuvanje vjere katoličke stranke trebat će se u nekim slučajevima i pojačati, jer se može dogoditi da nekrštena strana ima posve drugačije poglede na nerazrješivost i jednost ženidbe, na odgoj djece, na jednako dostojanstvo muža i žene, itd. U tome je smislu osobito važan razgovor vjenčatelja ili pastoralnog radnika zaduženog za pripremu sa zaručnicima koji treba odvažno i jasno izložiti kršćanska načela o dostojanstvu i smislu ženidbe. Ukoliko nekrštena strana ne ispovijeda nikakvu vjeroispovijest, treba posebno isticati zadaću i obvezu katoličke strane da svome bračnom drugu hrabro svjedoči svoje kršćansko uvjerenje.

Crkveno vjenčanje krštenika bez vjere. Vjera kršćana može biti na različitim stupnjevima. Tako se može dogoditi da crkveno vjenčanje traže zaručnici koji su, istina, kršteni, ali se praktično nalaze na rubu crkvenog života ili su u potpunosti zapustili vjeru. Zadaća je pastoralnih djelatnika da iskoriste ovu prigodu te da u zaručnicima ponovno probude vjeru izlažući im osnovne zasade kršćanstva, osobito o dostojanstvu sakramenta ženidbe. Međutim, ako i nakon toga njihova vjera ostane na istome stupnju, valja imati na umu da je ženidba “sakrament zbilje koji postoji već u redu stvaranja, on je bračni ugovor koji je ‘u početku ustanovio Stvoritelj. Prema tome, odluka muškarca i žene, odluka da neopozivim bračnim pristankom čitav svoj život vežu nerazdruživom ljubavlju i bezuvjetnom vjernošću, zapravo uključuje, pa i onda kada to nije sasvim svjesno, stav duboke poslušnosti Božjoj volji, što nužno traži njegovu milost”.¹⁸⁶ Valja, nadalje, imati na umu da “su ti zaručnici, snagom svoga krštenja, stvarno ucijepljeni u zaručnički savez Krista s Crkvom te da su s ispravnom nakanom prihvatili Božji naum o ženidbi, pa, prema tome, barem uključno, oni pristaju na ono što Crkva kani činiti kada slavi ženidbu”.¹⁸⁷ Međutim, kada postane očito da zaručnici izričito odbacuju ono što Crkva naučava o naravi ženidbe, kao što je npr. njezina jednost, nerazrješivost i usmjerenost prema rađanju djece, pastoralni radnici, posavjetovavši se u slučaju dvojbe s drugim župnicima i s mjesnim biskupom, trebaju odbiti crkveno vjenčanje, obzirno pojasnivši zaručnicima da u tome slučaju ženidbeno slavlje “ne priječi Crkva, nego oni sami?”.¹⁸⁸

186. FC, 68.

187. Usp. FC, 68.

188. Usp. FC, 68.

3. Pastoral bračnih drugova i obitelji

a) Važnost posliježenidbenog pastorala

Po svojoj naravi bračni su drugovi pozvani na trajni rast u sakramentalnoj milosti i, zajedno sa svojom djecom, na razvoj svih dimenzija "kućne Crkve". Za kršćanske bračne drugove i njihovu djecu to je Duhom nadahnuti poziv na hod koji se ucjepljuje u hodočašćenje cijele Crkve prema ostvarenju kraljevstva Božjega. Razumljiva je stoga odgovornost i zadaća Crkve da prati bračne drugove i obitelji 'korak po korak' na putu sazrijevanja "do mjere uzrasta punine Kristove" (Ef 4,13) u potpunom Trojstvenom zajedništvu kuće Očeve.¹⁸⁹ Pri tom svaka biskupija uzima u obzir već postojeće oblike rada s obiteljima, vrednuje svoja dosadašnja pozitivna iskustva, određuje prioritete i planira daljnji sustavni rad.

Ciljevi posliježenidbenog pastorala. Osnovni cilj posliježenidbenog pastorala jest pomoć bračnim drugovima i obiteljima da rastu u kvaliteti vlastite ljubavi. Naime, "kao što bez ljubavi obitelj nije zajedništvo osoba, tako bez ljubavi obitelj ne može živjeti, rasti niti se usavršavati kao zajednica osoba".¹⁹⁰ Štoviše, ta je ljubav od Boga: "ženidba krštenika postaje stvarni simbol novog i vječnog saveza, zapečaćena u Kristovoj krvi. Duh, što ga Gospodin izljuje, daje im novo srce te muža i ženu čine sposobnima da se ljube, kao što nas je Krist ljubio".¹⁹¹ Nadalje, cilj pastoralnog djelovanja Crkve jest i skrb oko svekolikog napretka bračnog i obiteljskog zajedništva: "Duh Sveti izliven u sakramentalnom slavlju pruža kršćanskim supruzima dar novog zajedništva, zajedništva koje je živa i stvarna slika onoga sasvim osobitog jedinstva koje nevidljivu Crkvu čini otajstvenim Kristovim tijelom".¹⁹² Konačno Crkva se također mora posebno truditi da mlade obitelji odgoji da "odgovorno žive svoju bračnu ljubav s obzirom na njezine zahtjeve zajedništva i služenja životu kao i da usklade prisnost obiteljskog života s odgovornom zadaćom koju svi imaju u izgradnji Crkve i ljudskog društva. Kada dođu djeca i bračni par postane u punom i posebnom smislu riječi obitelj, Crkva nek i dalje bude uz roditelje te im pomaže da prihvate svoju djecu i vole ih kao dar primljen od Gospodina života: neka rado preuzme napor da im služi u njihovu ljudskom i kršćanskom rastu".¹⁹³

189. Usp. FC, 65.

190. FC, 18.

191. FC, 13.

192. FC, 19.

193. FC, 69.

Sadržaji poslijehidbenog pastoralala. U svom redovitom pastoralu Crkva smatra prvotnim upravo pastoral obitelji. Osnovni sadržaj obiteljskog pastoralala jest pomoć supruzima i obiteljima da razvijaju svijest o tome da su brak i obitelj za njih poseban Božji poziv i posebno Božje poslanje u svijetu i u Crkvi, te da oni, svjedočeći vjernost evanđelja u stanju u kojem se nalaze, izgrađuju civilizaciju ljubavi i tako pridonose rastu kraljevstva Božjega. Bračni i obiteljski život jest poziv i zvanje u Crkvi i u svijetu, poziv i zvanje kojim supruzi i cijele obitelji svjedoče Krista uskrslog prema Gospodinovoj riječi: “Vi ste tomu svjedoci” (Lk 24,48; usp. Dj 1,8)

Odgovornost za poslijehidbeni pastoral. Zadaća je Crkve skrbiti za svekolik boljitak braka i obitelji. Naime, i brak i obitelj živo su tkivo tijela Crkve i ljudskoga društva. Briga za brak i obitelj stoga, naravno, neće biti samo zadaća biskupa, prezbitera, đakona, redovnika i redovnica, nego i svih članova Crkve, a na osobit način kršćanskih bračnih drugova. Koliko Crkva, naime, u svom djelovanju pruža bračnim drugovima i obiteljima, toliko onda može pred njih stavljati i određene zadatke i zahtjeve. U toj istoj mjeri može očekivati i njihovo ostvarivanje. Jer, čovjek sa svim svojim radostima i nadama, tjeskobama i žalostima jest briga Crkve.¹⁹⁴ Stoga “svaka mjesna Crkva, posebno svaka župna zajednica, mora postati svjesna milosti i odgovornosti što je primila od Gospodina s obzirom na promicanje pastoralala obitelji. Svaki oblik organskog pastoralala, nalazio se na bilo kojoj razini, nikada ne može zaobići pastoral obitelji”.¹⁹⁵

b) Pastoral mladih brakova i obitelji

Osobita briga u pastoralu obitelji treba biti posvećena upravo mladim brakovima i obiteljima “koje su, suočene s novim vrednotama i novim odgovornostima, sve više izložene, pogotovo u prvim godinama braka, možebitnim teškoćama, što proizlaze iz prilagođavanja zajedničkom životu ili iz rađanja djece”.¹⁹⁶ Naime, dok je donekle zaživjela svijest o važnosti pastoralne skrbi u pripravi mladih na brak i važnosti pripreme na samo slavlje vjenčanja, bitno je manja svijest o važnosti sustavne pastoralne brige o mladom bračnom paru i mladoj obitelji u prvim godinama njihova života. Zapostavljanje tog područja pastoralnog djelovanja može dovesti do toga da se oni, zaokupljeni svo-

194. Usp. GS, 1; RH, 14.

195. FC, 70; Usp. KONGREGACIJA ZA KLER, Opći katehetski direktorij, Kršćanska sadašnjost, Zagreb 1972., 20; KONGREGACIJA ZA KLER, Opći direktorij za katehezu, Kršćanska sadašnjost-Nacionalni katehetski ured Hrvatske biskupske konferencije, Zagreb 2000., 172-176.

196. FC, 69.

ijim poteškoćama i zatvoreni u krug vlastitih briga koje im donosi novi i posve drugačiji način života, čak počnu udaljavati od Crkve .

Život mladog bračnog para je u prvim godinama obilježen (a) početkom zajedničkog života i potrebom međusobnog usklađivanja, (b) složnošću i poteškoćama usklađivanja bračnog iskustva i (c) rađanjem djece i iskustvom roditeljstva. K tome, mladi je bračni par često zaokupljen brigom oko vlastitog stana i posla kao i materijalnim brigama. Uza sve to, ostaje onaj temeljni problem početka zajedničkog života: mladi se supruzi tek počinju privikavati jedno na drugo, uočavajući različitosti u značaju, u navikama, potrebama i željama. Da bi se, dakle, uskladio njihov zajednički život i da bi se u što većoj mjeri supruzi prilagodili jedno drugom i to kao muž i žena i roditelji zajedničke djece, potrebno je puno ljubavi, strpljivosti, Božje milosti i pomoći onih koji ih okružuju. Stoga se može dogoditi da - suočeni s tim stvarnim i posve određenim problemima - mladi supruzi počnu osjećati kako im se smanjuje početno oduševljenje. Koliko su ti procesi zahtjevni i snažni te koliko je potrebna crkvena i društvena pomoć mladom braku i obitelji, za sebe govori već i sama činjenica da se veći dio rastava događa upravo u prvim godinama braka.

Zbog svega toga potrebno je da prvenstveno župna zajednica prihvatiti takve bračne parove i obitelji, da ih prati te da im pomaže na početku njihova zajedničkog života. Kao prvo potrebno je mlade obitelji pronaći i prihvatiti, što znači da bi u župnoj zajednici trebali postojati posebni sadržaji i oblici rada s mladim obiteljima. Za te bi bračne parove to bilo 'mistagoško' razdoblje poniranja u slavljeno otajstvo koje ih povezuje te susreti dijaloga, molitve i promišljanja nadahnutog tim otajstvom. Mladi će bračni drugovi u tom razdoblju biti uvođeni u načelo jedinstva i nad njim razmišljati. Naime, slavljem sakramenta ženidbe oni počinju rasti u dubokom duhovnom i tjelesnom jedinstvu, koje nipošto ne smije ugroziti jedinstvenost, posebnost i slobodu svake osobe. I u pastoralnim aktivnostima potrebno je poštovati posebnost svakog bračnoga para i svake osobe.

Kršćanski bračni parovi, koji su već ranije prošli kroz ta iskustva, mogu svojom otvorenošću i svojom zauzetošću pomoći mladim bračnim parovima u nadilaženju gore navedenih poteškoća s obzirom na međusobno usklađivanje, harmoniziranje bračnog zajedništva te s obzirom na (ne)otvorenost za dar života, odgovorno roditeljstvo, uzvišenost i ljepotu majčinstva i očinstva. U Hrvatskoj je danas na poseban način ugrožena upravo roditeljska dimenzija braka. I kršćanski zauzeti parovi i župna zajednica mogu i moraju ozbiljnije pridonijeti toj

roditeljskoj dimenziji današnjih brakova uspostavljajući redovitu skrb zajednice s prikladnim pastoralnim i sadržajnim programima, koji uključuju znakove solidarnosti, infrastrukturnu podršku (dječje jaslice i vrtići, savjetovaništa). Kršćanska zajednica na taj način stvara osjećaj prihvaćenosti i sigurnosti u mladom bračnom paru.

Pastoralni djelatnici u župi¹⁹⁷ trebaju osobno i po župnim strukturama uočavati novopridošle i doseljene obitelji, posebno mlade i s njima nastojati uspostaviti kontakt. Za mlade bračne parove bit će veoma korisne duhovne obnove, bračni vikendi, molitveni susreti ili općenito duhovni programi koji mogu biti vezani i uz određene duhovne udruge i pokrete.

Od posebne su važnosti i katolička obiteljska savjetovaništa gdje se, između ostalog, mladi supruzi mogu informirati o prirodnom načinu planiranja začeca. U isto vrijeme ta savjetovaništa, naravno, trebaju stajati na usluzi svim bračnim parovima u trenucima njihovih posebnih poteškoća ili kriza.

Osobito prikladan i veoma koristan način obiteljskog pastorala jesu susreti pripreme za krštenje djece. Naime, Crkva izričito traži da i roditelji i kumovi budu dostatno poučeni o smislu i značenju sakramenta krsta.¹⁹⁸ Međutim, susreti pripreme za krštenje djece za roditelje i kumove posebno su pogodna prigoda da se bolje upozna mlada obitelj, njihove radosti i brige. Prigoda je to za ljudski susret i za poticaj na dosljednije življenje kršćanske vjere. U tim su trenucima mladi roditelji otvoreni za svaku dobru riječ, za svaki plemenit poticaj, a sakrament na koji se pripremaju može biti poseban trenutak prolaska Božje milosti. Upravo zbog toga neka župnik sa svojim pastoralnim suradnicima njeguje i razvija ovakve susrete pripreme za krštenje djece. U tom smislu mogu biti veoma korisni zajednički susreti više obitelji koji se pripremaju na krštenje svoje djece, kao i susreti sa zauzetijim kršćanskim supruzima koji im mogu biti na poticaj. Toj pastoralnoj ponudi pripadaju i susreti s roditeljima u pojedinim fazama rasta njihove djece, u sklopu pripreme na ostale sakramente kršćanske inicijacije, obiteljski susreti ili seminari i drugi oblici redovitih i prigodnih susreta. Kao osobni susret svećenika s obitelji valja vrednovati i u nas uobičajeni božićni, odnosno bogojavljenjski, blagoslov obitelji te bi ga u tom smislu valjalo postavljati i razvijati.

197. Usp. ŽK, 111-112.

198. Usp. ZKP, 851, 2.

c) Pastoralna skrb za brak i obitelj u vremenu rađanja i odgoja djece

ca) U službi života

U promicanju kulture života Crkva želi podsjetiti supružnike da je njihova bračna zajednica zapravo zajednica ljubavi u kojoj oni - koji više nisu dvoje nego jedno tijelo - trebaju biti otvoreni prema životu. Naime, prava narav bračne ljubavi otkriva nam se ponajviše ako je gledamo u njezinu vrhovnom izvoru - Bogu, koji je ljubav. Stoga, uzajamnim samodarivanjem, koje je njima vlastito i isključivo, supružnici teže za takvim zajedništvom osoba kojim se međusobno usavršavaju da surađuju s Bogom u rađanju i odgajanju novih života. Njihovo posebno sjedinjavanje i prenošenje života vlastiti su zadaci bračne svetosti.¹⁹⁹ U tom svjetlu jasno nam se pokazuju obilježja i narav same bračne ljubavi koja je ljudska, posvemašnja, vjerna, isključiva i plodna ljubav.²⁰⁰ Njihova je ljubav, naime, nužno plodna, baš kao što je i Bog plodan u svojoj stvoriteljskoj ljubavi u kojoj je stvorio svijet i čovjeka. "Brak i bračna ljubav po svojoj su naravi usmjereni na rađanje i odgoj potomstva. Djeca su, bez sumnje, najdragocjeniji dar braka i uvelike pridonose dobru samih roditelja".²⁰¹ Stoga supružnici trebaju biti utvrđeni glede neprocjenjive vrijednosti i bogatstva ljudskog života, treba im pomoći kako bi se potrudili od svoje obitelji načiniti svetište života. U ljudskom očinstvu i majčinstvu Bog Stvoritelj nazočan je drugačije nego u ikojem drugom rađanju na zemlji.²⁰²

Otvorenost prema životu podrazumijeva odgovorno roditeljstvo. U toj dužnosti prenošenja i odgajanja ljudskog života, što treba smatrati njihovim svojstvenim poslanjem, supružnici znaju da su suradnici stvoriteljske ljubavi Trojedinoga Boga i na neki način njezini tumači. "Stoga će ispuniti svoju zadaću s ljudskom i kršćanskom odgovornošću i s poučljivim poštovanjem prema Bogu; sporazumno će zajedničkim nastojanjem stvoriti ispravan sud imajući pred očima svoje osobno dobro i dobro već rođene djece ili djece za koju predviđaju da će se još roditi; prosudit će materijalne i duhovne prilike svoga stanja; vodit će, na kraju, računa o dobru obiteljske zajednice, o potrebama vremenitog društva i same Crkve."²⁰³ U konačnici, supružnici će taj sud, kada i koliko će djece rađati, donijeti pred Bogom, svjesni da u načinu svog postupanja ne

199. Usp. FC, 56.

200. Usp. HV, 9.

201. GS, 50.

202. Usp. Pob, 9.

203. GS, 50.

mogu postupati samovoljno, nego su uvijek obavezni slijediti svoju savjest koju treba uskladiti s Božjim zakonom u ispravnom redoslijedu vrednota.²⁰⁴ Pri tome moraju voditi računa o neraskidivoj vezi između dvojakog smisla bračnog čina: smisla sjedinjenja i smisla rađanja. Naime, Crkva uči da je potrebno da svaki bračni čin mora ostati po sebi usmjeren na prenošenje ljudskoga života.²⁰⁵ Pri tome Crkva i dalje drži da je jedini prihvatljivi način planiranja začeća upravo prirodni način planiranja, kojim se ne narušava iskonski naum Božji o čovjeku, i koji u cijelosti zadržava smisao uzajamne i istinske ljubavi kao i svoju usmjerenost prema zadaći roditeljstva, na koju je čovjek pozvan. U tome je smislu, naravno, potrebno dostatno poučiti kršćanske supružnike da bi se u radosti i ljubavi mogli služiti rečenim prirodnim planiranjem začeća, što je, između ostaloga, zadaća svekolikog obiteljskog pastorala putem obiteljskih savjetovališta, obiteljski susreta, prigodnih tečajeva, itd.

Nadalje, Crkva je uvijek naučavala unutrašnju zloću sprečavanja začeća, što znači svakog bračnog čina koji se namjerno čini besplodnim. "Sprečavanje začeća teško se protivi bračnoj čistoći, protivno je dobru prenošenja života (bračnoj plodnosti), i uzajamnom darivanju bračnih drugova (bračnom sjedinjenju), povređuje pravu ljubav i niječe vrhovnu ulogu u prenošenju ljudskog života."²⁰⁶ Stoga, kada supružnici traže pomoć u kontracepciji, dijele dva temeljna značenja koja je Bog upisao u biće muškarca i žene i u dinamizam njihova spolnog zajedništva te se oni "ponašaju kao 'suci' Božjeg nauma te 'manipuliraju' i ponizuju ljudsku spolnost, a s njome, svoju vlastitu osobu i osobu svoga bračnog druga, kvareći vrijednost njihovog 'posvemašnjeg' darivanja."²⁰⁷

Crkva želi radosno naviještati da je ljudski život najveći i najčudesniji Božji dar, jer čovjek nije rođen samo od puti, nego i od Duha, što znači da - jednom rođen po tijelu i preporođen u Duhu - živi kroza svu vječnost. Stoga, koliko god se čovječanstvo trudilo oko svekolikog napretka i društvenog života i životnih uvjeta, Crkva vrednotu života želi promicati kao najveći Božji dar. Ona, naime, "živo vjeruje da je ljudski život, pa i kad

204. Usp. HV, 10.

205. Usp. HV, 11-12.

206. PAPINSKO VIJEĆE ZA OBITELJ, Priručnik za ispovjednike, str. 19.

207. FC, 32. Ipak, "uvijek važi načelo, također kada je riječ o bračnoj čistoći, po kojem je bolje ostaviti pokornika u dobroj vjeri u slučaju zablude zbog subjektivno nesavladivog neznanja, kada se predviđa da pokornik, premda je usmjeren živjeti u okviru vjerskog života, ne bi promijenio svoje ponašanje, nego bi čak počeo formalno griješiti" (PAPINSKO VIJEĆE ZA OBITELJ, Priručnik za ispovjednike, str. 26.). Međutim, i u tim slučajevima potrebno je nastojati, pomoću molitve, što više približiti crkveni nauk i potaknuti vjernike na oblikovanje savjesti prema crkvenom nauku. Ipak ovo pravilo se ne može primijeniti na slučajeve kada se primjenjuju sredstva sa pobačajnim učinkom. Usp. EV, 74.

je slabšašan i mučan, uvijek veličanstven dar Božje dobrote”.²⁰⁸ Ljudski je život nešto sveto, budući da od samog svog početka zahtijeva stvaralački Božji zahvat.²⁰⁹ Naime, kada se iz bračnog sjedinjenja rađa novi čovjek, “on donosi sa sobom na svijet novu jedinstvenu sliku i sličnost samog Boga: u biologiju rađanja upisano je rodoslovlje osobe.”²¹⁰ Zato se Crkva osjeća pozvanom da promiče i brani ljudski život na svaki način i to ljudski život u bilo kojem obliku i stadiju. Zbog toga Crkva odbacuje i osuđuje pobačaj i sterilizaciju kao čine izravno protivne Božjem naumu i dostojanstvu života. Ona to odbacuje i osuđuje pogotovo kada ih promiču, provode ili podržavaju društvene institucije ili državne vlasti.²¹¹

cb) U službi odgoja: dijete je dar, zato je odgoj poslanje i radost

Po sebi se razumije da Božji dar roditeljstva uključuje i bitnu i nenadomjestivu ulogu roditelja u odgoju vlastite djece. Za roditelje je to bitno, izvorno, neotuđivo i nezamjenjivo pravo. Odgojno pravo i dužnost za roditelje je bitno, jer je ono povezano s prenošenjem života. Ono je zbog jedinstvenog značaja odnosa ljubavi koji postoji između roditelja i djece izvorno i prvobitno pravo roditelja; nešto u čemu ih se ne može zamijeniti i što im se ne smije otuđiti.²¹²

Budući da je obiteljska zajednica prirodno mjesto za odgoj djece, temeljno joj je počelo majčinska i očinska ljubav. Ona je izvor iz kojega istječu raznoliki plodovi kao što su blagost, postojanost, dobrotu, služenje, nesebičnost, duh žrtve i sl.²¹³ Sve to pogoduje “punom osobnom i društvenom razvoju djece”.²¹⁴

Samodarivanje roditelja djeci. Svaki život vrijedan je i najveće žrtve. Ulog u život i za život najvrjedniji je oblik svekolikog odricanja. Kroz iskustvo samodarivanja u bračnoj zajednici muž i žena bivaju sposobni darovati se i svojoj djeci u samozatajnoj ljubavi. Po sebi je onda razumljivo da nikakav napor za roditelje nije pretežak za dobrobit vlastitog braka i obitelji. Naprotiv u ozračju bračne ljubavi - koja je slika unutartrajstvene ljubavi te ljubavi kojom Krist ljubi Crkvu - rađanje i odgoj djece uz velike žrtve i napore u isto su vrijeme još puno više dar i radost. Stoga Crkva vrednuje i cijeni ovaj dar ljubavi koju kršćanski supruzi ulažu u vlastitu obitelj.

208. FC, 30.

209. Usp. EV, 44.

210. Pob, 9.

211. Usp. EV, 74.

212. Usp. FC, 36.

213. Usp. FC, 36.

214. CE, 3.

Pastoralna skrb Crkve vrednuje, prati i pomaže. Crkva vrednuje naučavajući i promičući prave vrijednosti obiteljskog i bračnog života, a asistira i pomaže kroz različite institucije. U tome smislu ona još više treba razvijati svoju djelatnost i to na različite načine: organizirati permanentni rad s bračnim parovima i obiteljima (različiti oblici bračnih i obiteljskih susreta), ustrojiti i podržavati različite pokrete i udruge kršćanskih obitelji, osnivati - samostalno ili u suradnji s građanskim društvom - bračna i obiteljska savjetovališta, zajedno s društvenim institucijama sudjelovati u odgoju djece i mladih (vrtići, škole, domovi za djecu i mlade i sl.), surađivati s građanskim društvom na dobrobit braka i obitelji te osnivanjem i vođenjem vjerskih vrtića i škola, kao "delegirani odgojitelj" pomagati roditeljima u odgoju djece

d) Starosni brak

Supruzi starije dobi su u Crkvi i u društvu izvrsni svjedoci bračne vjernosti i plodnosti bračne ljubavi. Stoga su oni dragocjen dar vlastitoj obitelji, ali i crkvenoj zajednici. Iskustvo njihovog kršćanskog bračnog i obiteljskog života može također biti veoma korisno u bračnom i obiteljskom pastoralu. Stoga Crkva potiče svoje vjernike da općenito cijene važnost i ulogu starijih osoba.²¹⁵ "život starijih osoba pomaže nam da osvjetlimo ljestvicu ljudskih vrednota; on pokazuje neprekidnost naraštaja i čudesan je dokaz međuovisnosti Božjeg naroda. Starije osobe često imaju karizmu da prevladaju prepreke među naraštajima prije nego što one postanu nesavladive".²¹⁶

U starosnom braku na osobit način do izražaja dolazi zrela, požrtvovna, nesebična i vjerna ljubav, u kojoj supružnici "pružaju jedno drugome pomoć i službu" te doživljavaju puni "smisao svog jedinstva i iz dana ga u dan sve više produbljuju".²¹⁷ Veličina, nježnost i dubina istinske ljubavi očituje se osobito u vjernom služenju bračnom drugu u danima njegove bolesti i nemoći.

Svakako da treba upozoravati i djecu na njihove obveze prema starim roditeljima, osobito u slučaju njihove bolesti. Kada je pak u pitanju zajednički život roditelja i njihove oženjene, odnosno udane djece, važno je sačuvati samostalnost mladoga braka tako da roditelji ne budu smetnja skladnom razvoju braka njihove djece.

215. PSO, 13.

216. IVAN PAVAO II., Govor sudionicima 'International Forum on Active Aging', (5. rujna 1980.), u *Insegnamenti di Giovanni Paolo II.*, III., 2/1980., 539.

217. Usp. CS, 48.

Stoga je odnos mladih, ali i cijele kršćanske zajednice prema supruzi-
ma uoodmakloj dobi pokazatelj njihove vlastite ljudske i kršćanske
zrelosti. U tome se smislu treba očitovati i skrb Crkve (tj. župne zajednice).

U pastoralnoj skrbi za starosni brak treba, između ostalih, uvrstiti i
sljedeće teme: (ne)uspjelost vlastitog braka, (ne)uspjelost u odgoju i vjer-
skom odgoju djece, opterećenja savjesti iz prijašnjih razdoblja, kvaliteta
komunikacije u starijoj dobi, osmišljavanje starosne dobi, načini uspo-
stavljanja dobre komunikacije s djecom i unucima.

e) Udovištvo

Skrb obitelji i Crkve treba usmjeriti posebno prema onim osobama
koje u udovištvu proživljavaju poseban križ. Valja razlikovati udovištvo u
starijoj životnoj dobi od udovištva u mlađoj životnoj dobi supružnika.
Pogotovo u prvim danima udovištva bit će dragocjena i pomoć i podrš-
ka ne samo vlastite obitelji, nego i susjednih. Takvim je osobama, naime,
s jedne strane, potrebna posebna pažnja, briga i ljubav njihove obitelji
i Crkve, a, s druge strane, i njihova obitelj te Crkva mogu se uvelike koris-
titi njihovim iskustvom i doprinosom u izgradnji zajedništva. U pastor-
alnoj skrbi za udovištvo treba, imajući u vidu je li riječ o udovištvu u
mlađoj ili u starijoj životnoj dobi, između ostalih, uvrstiti sljedeće teme:
vrednovanje vlastitog braka i odnosa prema umrlom supružniku te
prema njegovoj rodbini, kritički osvrt na opći i vjerski odgoj vlastite
djece, preuzimanje zadaća koje je nosio umrli supružnik u obiteljskom
životu i u odgoju djece, opterećenja savjesti iz prijašnjih razdoblja, na-
čini uspostavljanja dobre komunikacije s djecom, nova ženidba...

f) Obitelji u poteškoćama

Neke obitelji žive u okolnostima gdje su doista pozvane na poseban
način svednevice nositi svoj križ. To su obitelji bez djece, obitelji s djecom
s poteškoćama u razvoju, obitelji s djecom s poremećajima u ponašanju,
obitelji pogođene bolešću nekog od svojih članova i 'krnje' obitelji.

Obitelji bez djece. Supruzi koji ne mogu imati djece na osobit način
proživljavaju kušnju noseći svednevice ne laki križ bračne neplodnosti.
Za njih je također važna pomoć Crkve, jer oni u pravilu više trebaju
za duhovnim sadržajima i poticajima. Kršćanska im zajednica treba
otvarati vidokrug drugih oblika plodnosti. Ta se plodnost s jedne strane
očituje u neprestanom nastojanju oko vlastite bračne ljubavi, a s druge
se strane ta duhovna plodnost očituje u ljubavi prema svakom čovjeku.
Naime, "svaki čin prave ljubavi prema čovjeku svjedoči o duhovnoj plod-

nosti obitelji i nju usavršava, jer to je poslušnost dubokom unutarnjem dinamizmu ljubavi kao sebedarju drugima”.²¹⁸

U tome su smislu obitelji bez djece pozvane svoju ljubav proširiti izvan rodbinskih odnosa i time svjedočiti otvorenost unutarnje ljubavi koja zahvaća svakoga čovjeka. Rast i dozrijevanje u Božjoj ljubavi može se očitovati u posvojenju djece, u svakovrsnim djelima ljubavi, u sudjelovanju u vjerskom i kršćanskom odgoju mladih, u pomaganju obitelji s poteškoćama, itd. Jednom riječju, takve je supruge potrebno poticati na veće zauzimanje za obitelj na društvenom i crkvenom polju.

Obitelji s djecom s poteškoćama u razvoju. U posebnoj se situaciji nalaze obitelji s djecom ili osobama s posebnim potrebama. U takvim posebnim slučajevima moguće je da društvena i crkvena zajednica ne pokažu dovoljno sluha i razumijevanja za potrebe takvih obitelji, ili da se same te obitelji zatvore u sebe. Neke od tih obitelji, osobito one bez snažnije vjere, su jako pogođene 'teretom' hendikepa svoje djece. Tek postupno dolaze do spoznaje da je ovakvo dijete u biti dar i da im prihvaćanjem toga dara donosi životnu mudrost i radost života. Neprihvaćanjem djeteta s teškoćama u razvoju dodatno opterećuje i partnerske odnose muža i žene, te cjelokupni obiteljski život. Nerijetko dolazi do međusobnog optuživanja te do opterećenja i rodbinskih odnosa. Ponekad se roditelji djece s poteškoćama u razvoju stide pokazati se s djecom u javnosti. Pate, jer primjećuju da vršnjaci ne prihvaćaju njihovu djecu. Takve su obitelji opterećene i većim materijalnim poteškoćama, jer njihova djeca iziskuju veća materijalna sredstva. Zbog materijalnih poteškoća mnoga su takva djeca primorana nakon osnovne škole ostati kod kuće, jer im roditelji ne mogu priuštiti daljnje obrazovanje i osposobljavanje koje bi im omogućilo dostojanstveniji život. Zabrinuti su za budućnost svoje djece poslije vlastite smrti.

Potrebno je imati u vidu i svu kompleksnost i različitost takvih situacija: slijepi, malovidni, (gluho)niemi, mentalno retardirani, osobe s tjelesnim oštećenjem, osobe s posttraumatskim sindromom, i drugi. Valja imati na umu da se u takvim posebnim situacijama nalazi čak oko 10% stanovništva. Sve to zahtijeva da kršćanska zajednica ozbiljno shvati potrebe takvih obitelji te da im pomogne na njima prilagođen način. Na tom planu crkveno je djelovanje do sada nažalost bilo više simbolično nego stvarno. Valja istodobno istaknuti organiziraniji i hvalevrijedan rad društvenih institucija koje službeno skrbe za takve osobe i obitelji. Istodobno, ako igdje, crkvene zajednice u svom redovitom djelovanju mogu i trebaju očitovati svoju diakonalnu dimenziju, onda je to upravo u odnosu prema takvim obiteljima i osobama u svojoj sredini.

Crkvena bi zajednica na različitim svojim razinama trebala ustrojiti posebne strukture i angažirati profesionalno i volonterski osobe za skrb o takvim osobama i obiteljima. Uz prikupljanje relevantnih podataka, potrebno je uspostaviti kontakte s društvenim institucijama koje skrbe o takvim osobama i promicati komplementarne oblike rada. I crkvena će zajednica morati izdvojiti potrebno osoblje te ga posebno stručno formirati za različite oblike evanđeoskog navještaja i rada s takvim osobama.

Obitelji s djecom s poremećajima u ponašanju. Neke obitelji trpe na poseban način jer imaju djecu s poremećajima u ponašanju. To mogu biti problemi s drogom, s nasilničkim ponašanjem, skitnjom ili posvemašnjem izbjegavanjem odgovornosti. U ovakvim je slučajevima prevencija osobito važna. I društvo (svojim školskim i odgojnim sustavom) i Crkva (svojom pastoralnom zauzetošću) trebaju pomoći djeci i mladima (pa i tamo gdje roditelji zakažu) da rastu u ozračju ljubavi, dobrote, ljudske i kršćanske solidarnosti. Tu su od osobite važnosti školski vjeronauk, župna kateheza, rad sa skupinama mladih u župi, itd. Nadalje, kada se susretne s takvim oblicima ponašanja mladih osoba, Crkva može uvelike pomoći u nadvladavanju spomenutih poteškoća u suradnji s mjerodavnim društvenim tijelima i uz pomoć kršćanskih dragovoljaca u različitim crkvenim i društvenim ustanovama kao što su domovi, bolnice ili 'komune' za takve osobe. Ne treba naime zaboraviti da djelovanje Crkve treba biti osobito nazočno ondje gdje su najveće potrebe i gdje se možda drugi rado ne zauzimaju.

Obitelji s bolesnim članom. Nerijetko nailazimo i na obitelji u kojima je netko od članova pogođen na duže ili kraće vrijeme, izlječivom ili neizlječivom bolešću. Posve je razumljivo da kršćanska zajednica pomaže s jedne strane bolesniku, a s druge strane duhovno odgaja i učvršćuje one koji su tom bolešću opterećeni. Pomoć, a često i solidarnost u povećanim materijalnim potrebama uzrokovanim troškovima liječenja, župna je zajednica pozvana pružati osobito obiteljima koje su pogođene teškom i dugotrajnom bolešću nekoga od svojih članova.

'Krnje' obitelji. Posebno bolni mogu biti slučajevi kad je jedan bračni drug ne svojom voljom ostavljen te živi sam ili s djecom. I takve 'krnje' obitelji trebaju pozornost, skrb i potporu žive kršćanske zajednice.

g) Izazovi biogenetskog inženjeringa i s njime povezana pitanja

U novije vrijeme sve veći izazov ljudskom životu nameću dostignuća biogenetskog inženjeringa, jer različitim postupcima čovjek danas može zahvaćati u procese razvoja ne samo da bi pomogao, nego i da njima manipulira. Crkva cijeni dostignuća suvremene znanosti ukoliko su

čovjekovo pomagalo u promicanju njegova cjelovitog razvoja i za opću korist ljudskog napretka. Međutim znanost i tehnika također zahtijevaju po svom unutrašnjem smislu bezuvjetno poštivanje temeljnih mjerila ćudorednosti, posebice s obzirom na ljudski život i njegove početke. Ti su kriteriji: poštivanje, obrana i promicanje čovjeka, ponajviše njegova temeljnog prava na život, te njegova dostojanstva kao osobe obdarene duhovnom dušom.²¹⁹

U tom smislu različite tehnike umjetne oplodnje, koje izgledaju kao da se stavljaju na službu života i koje se prakticiraju ne malo puta s tom nakanom, u stvari otvaraju vrata novim napadima na život. Osim što takve tehnike rađanje odvajaju od konteksta potpuno ljudskog bračnog čina, one bilježe i visok postotak neuspjeha. Problematično je i to što redovito “biva proizveden veći broj zametaka od potrebnog za unošenje u krilo žene i ti takozvani ‘prekobrojni zameci’ bivaju zatim ugušeni za istraživanja koja pod izgovorom znanstvenog ili liječničkog napretka u stvari svode ljudski život na jednostavan ‘biološki materijal’ s kojim se može slobodno raspolagati.”²²⁰ Stoga Crkva smatra nedopuštenim svaki oblik umjetne oplodnje,²²¹ kloniranja, eksperimentiranje na živim ljudskim zamecima, osim ukoliko je terapijske naravi i predviđa se da im to neće naškoditi, proizvodnju i korištenje matičnih stanica ljudskog zametka, zaledivanje zametaka, pokušaje zahvaćanja u kromosomsku ili genetičku baštinu u cilju proizvodnje ljudskih bića selekcioniranih prema spolu ili drugim unaprijed određenim svojstvima, itd.²²² Unutar braka može se “dopustiti homologno umjetno osjemenjivanje...i to u slučaju kad tehničko posredovanje nije nadomjestak bračnome činu nego se javlja kao olakšica i pomoć da bi on postigao svoju prirodnu svrhu”. Postupci prenatalne dijagnoze su dopušteni ukoliko se vrše zbog otkrivanja eventualnih lijekova potrebnih još nerođenom djetetu, ali postaju nedopušteni ako su prilika da se predloži ili izvrši pobačaj.

Crkva razumije naravnu želju supružnika da žele imati dijete. Ipak, ‘pravo na dijete’, u strogom smislu, bilo bi suprotno dostojanstvu i naravi braka. Dijete, naime, nije nešto što se duguje i ne može se promatrati kao predmet vlasništva: dijete je dar, najdragocijeniji i najnezasluženiји dar braka i živo svjedočanstvo uzajamnog darivanja njegovih roditelja. Stoga dijete ima pravo biti plod specifičnog čina bračne ljubavi svojih roditelja i ima pravo biti poštivano kao osoba od časa svoga začeca.²²³

218. FC, 41.

219. Usp. DnV, Uvod.

220. EV, 14.

221. Usp. DnV, II.

222. Usp. DnV, I.

223. Usp. DnV, II.8.

4. Brakovi u teškoćama i neregularnim situacijama

a) Osnovni kriteriji i prosudbe: vjernost Bogu i vjernost čovjeku

Ostajući vjerna načelu utjelovljenja, Bogu koji ulazi u svu ljudsku stvarnost i koji na sebe preuzima posljedice grijeha, Crkva, poput Krista, traži izgubljenog i preopterećenog čovjeka te ga vodi na put spasenja.

Konkretan čovjek - put Crkve. Pastoralni djelatnici trebaju osobe s poteškoćama u braku i osobe u neregularnim bračno-obiteljskim situacijama prihvatiti s razumijevanjem i Kristovom ljubavlju te empatijskim pristupom. Nastoje upoznati njihovu stvarnu situaciju tako da mogu razlikovati o kakvoj se poteškoći ili neregularnosti radi, koji su joj uzroci i posljedice,²²⁴ ne da bi se dao konačni sud, nego da bi se takve osobe osjećale bolje prihvaćenima, vrednovanima, potvrđenima u svom dostojanstvu i voljenima, te da bi se napokon mogla prosuditi moralna odgovornost u svakom pojedinom slučaju. Skrb crkvene zajednice ide u dva smjera: s jedne strane nastoji popraviti i izliječiti poteškoće koje se javljaju a, s druge strane, još više nastoji preventivno i odgojno djelovati, da bi se takve situacije izbjegle.

Ljubav je u istini. Crkva, dakle, vjerna Kristu, uvijek nastoji s ljubavlju prihvatiti svakog čovjeka tražeći i spašavajući izgubljeno (usp. Lk 19,10). Upravo zato Crkva želi naviještati izvornu istinu, jer samo istina oslobađa (usp. Iv 8,32). Kloneći se lažne ljubavi i permisivizma, u težnji za spasenjem i slobodom u Kristu, Crkva sa svom odlučnošću naviješta istinu i onda kad je ona zahtjevna. Ta istina obvezuje Crkvu i s obzirom na Krista i s obzirom na čovjeka. Iz svega toga proizlazi obveza prihvaćanja čovjeka na putu prema istini, uvažavajući njegovu nedovršenost, objektivne uvjetovanosti i ograničenja, zakonitost rasta kroz postupnost, te milost Božju koja ga vodi prema punini u Kristu od 'početka', po otajstvu stvaranja na sliku Božju (usp. Post 1,26-27).

Jasnoća načela. Da bi pastoralna zauzetost Crkve za obitelji u poteškoćama bila uspješna, njezini pastoralni djelatnici trebaju poštovati jasna crkvena načela o jednosti i nerazrješivosti ženidbe, jer je ta zakonitost upisana u ljudsku narav (usp. Post 2,24; Mt 19,3-9), te proizlazi iz krsnog i ženidbenog ucjepljenja u otajstvo jedinstva Krista i njegove Crkve (usp. Ef 5,25-33). Iz toga kao sljedeće temeljno načelo kršćanske ženidbe proizlazi bračna vjernost.

224. Usp. FC, 81.

Sve sklopljene ženidbe nisu i valjane. Koji puta se može dogoditi da brakovi s poteškoćama zapravo i nisu valjano sklopljeni, tj. da se radi o ništavnim ženidbama. U takvim situacijama potrebno je mirno i točno razlučivati okolnosti, pogođene osobe upućivati na savjet kompetentnim osobama, pomoći im u proceduri, čuvajući se pri tome davanja lažne nade i donošenja prijevremenog mišljenja i prosudbe.

b) Posebne situacije

ba) Katolici u građanskoj ženidbi

Neki katolici sklapaju samo građansku ženidbu. Iako se u tom njihovom izboru vidi određena odgovornost i spremnost prihvatanja naravnih obveza pred društvom, ipak valja jasno reći da je takav izbor za Crkvu neprihvatljiv. Iako Crkva priznaje određenu ozbiljnost takve veze, ona je ipak crkveno neregularna, pa onda takvi supruzi nažalost ne mogu pristupati sakramentima.²²⁵ Stoga je razumljiva briga pastoralnih djelatnika da kroz razgovor vide koji su razlozi njihove odluke da žive u samo građanskoj ženidbi. To može biti npr. gubitak osobne vjere ili čak neznanje o ženidbenim propisima Crkve, a može se raditi o svjesnom izboru 'braka na probu'. Takve je supruge potrebno poučiti i potaknuti ih da žive u skladu s krštenjem koje su primili te da kao kršćani svoju ženidbu uredi prema propisima Crkve. Naravno, neće biti dovoljno niti poželjno takve brakove jednostavno 'crkveno regulirati', nego će biti važno vidjeti uzroke, probuditi iskustvo vjere i pomoći da se ono razvije u zrelu osobnu vjeru, potaknuti supruge na kršćansku odgovornost, tako da crkveno sklapanje ženidbe bude doista njihov osobni i kršćanski izbor. U međuvremenu treba ih pozvati da sudjeluju u životu kršćanske zajednice i omogućiti im osobnije kontakte s kršćanima koji osvjedočeno žive bračni i obiteljski život. Crkva, naime, ne želi nikoga odbaciti, nego, naprotiv, poziva, potiče i usmjerava.

bb) Kršćanska ženidba onih koji su prethodno bili vezani građanskom ženidbom s drugom osobom

Kad žele sklopiti kršćansku ženidbu rastavljene osobe koje su bile vezane samo građanskom ženidbom, potreban je poseban oprez i razbor. Valja naime vidjeti i prosuditi koje osobne i građanske obveze imaju, valja prosuditi njihove nakane, tako da se kršćanskoj ženidbi dade potrebna težina i ozbiljnost. Valja prosuditi i motive zbog kojih su prethodno sklopili samo građansku ženidbu, a sada s drugom osobom

225. Usp. FC, 82.

žele i crkvenu. Crkvena ženidba, naime, nipošto ne bi smjela dovesti u pitanje poštivanje naravnih obaveza proizišlih iz građanske ženidbe.²²⁶

bc) Izvanbračne zajednice života

U današnje se vrijeme susreće pojava da muškarac i žena žive izvanbračnim zajedničkim životom, tj. izvan crkvene i građanske ženidbe. U isto vrijeme neki od njih žele na svoj način živjeti kršćanskim životom. Valja odmah reći da se izvanbračno zajedništvo života izravno sukobljava s temeljnim smislom ženidbe, a to je neopozivo i trajno bračno zajedništvo, koje treba biti javno priznato od društvene zajednice, a kada su u pitanju kršćani, i od Crkve. Zajedništvo muškarca i žene, kako je to Stvoritelj od samih početaka odredio, jest zajedništvo ljubavi koja po sebi ne može biti uvjetovana niti vremenski određena. Bračno zajedništvo ne može biti 'na pokus', jer bi to bila izdaja ljubavi koju je Bog utisnuo u srca supružnika.

Pastoralni djelatnici trebaju uočiti te pojave, ali u isto vrijeme poznavati njezine raznolike uzroke, koji mogu biti društveni, ekonomski ili pravni. Koji puta je u pitanju prenaplašeni individualizam i odbacivanje društvenih i crkvenih odredaba.²²⁷ Potrebno je, naime, pomoći onima koji žive u izvanbračnim zajednicama da razumiju i spoznaju istinske vrijednosti braka koje je Bog u svom promislu odredio. Valja pokušati privoliti takve parove da svoje zajedništvo uredi tako da se pokažu odgovornim članovima Crkve i društva. Naravno, potrebno je da cijela kršćanska zajednica preventivno djeluje "njegujući osjećaj vjernosti u cjelokupnom moralnom i vjerskom odgoju mladeži poučavajući ih o uvjetima i strukturama koje potpomažu tu vjernost bez koje nema prave slobode, pomažući im da duhovno zriju i shvate bogatu ljudsku i nadnaravnu zbilju ženidbe-sakramenta."²²⁸ Djelovanje Crkve treba poticati da se i na društvenoj razini promiču vrijednosti braka. Društvena pak zajednica treba voditi takvu socijalnu politiku da mladi ljudi mogu naći i stan i posao i tako uzmognu ostvarivati svoje naravno pravo na obiteljski život.

Nažalost, dokle god osobe žive u izvanbračnim zajednicama, ne mogu primati sakramente, jer im nedostaje ono temeljno opredjeljenje za život kako ga je Bog odredio već u samim počecima.

226. Za ženidbu onih koji imaju naravne obveze prema drugoj stranci ili djeci rođenoj iz prijašnje ženidbe traži se dopuštenje mjesnog ordinarija (usp. ZKP, 1071, 3.)

227. Usp. FC, 81.

228. FC, 81.

bd) Rastavljeni i civilno razvedeni

Pastoralna briga Crkve usmjerena je i prema rastavljenima i civilno razvedenima koji su bili crkveno vjenčani. Različiti su uzroci civilnih razvoda. Potrebno je razlikovati supružnika koji je ostavljen od onoga koji je napustio bračnu zajednicu i potaknuo razvod. Koji puta je riječ i o 'sporazumnom razvodu'. Valja ponovno naglasiti kako se za kršćane u ovim slučajevima radi samo o prekidu zajedničkog života, uz trajanje ženidbene veze.²²⁹

Kad se radi o osobama koje je njihov bračni drug napustio ili koje su prihvatile civilni razvod zbog teških razloga a koje ozbiljno prihvaćaju svoje obiteljske obaveze i nisu sklopile drugu građansku ženidbu, te ako je rastavu uz trajanje ženidbenoga veza odobrila nadležna crkvena vlast,²³⁰ nema zapreke da primaju sakramente. Naime, građanski razvod, ukoliko je to "jedini mogući način da se osigura određena zakonita prava, kao briga za djecu ili zaštita vlasništva",²³¹ može se podnijeti a da ne predstavlja moralnu krivnju.

Takve osobe trpe zbog iskustva ozbiljnog životnog neuspjeha, zbog raskida bračnog zajedništva, zbog samoće te zbog poteškoća koje iz toga dolaze bilo za njih same, bilo za djecu. Stoga će im biti potrebno razumijevanje, poštovanje a koji puta i konkretna pomoć kršćanske zajednice, pogotovo kad su po srijedi djeca za koju valja skrbiti. Kad se te osobe, svjesne nerazrješivosti ženidbene veze, ne upuštaju u drugu građansku ženidbu, nego, naprotiv, nastoje dostojanstveno živjeti svoje ljudsko i kršćansko poslanje, onda zaslužuju osobito poštovanje, jer je takav njihov život znak kršćanske vjernosti i dosljednosti.²³²

Crkva ne okreće pogleda niti od onih koji su uzrokovali rastavu. želi im pomoći da nadiđu poteškoće koje su dovele do rastave i privoliti ih da pokušaju ponovno oživjeti svoje bračno zajedništvo. Da bi takve osobe mogle pristupiti sakramentima, potrebno je da u ispovijedi priznaju zlo koje su počinile, da priznaju nerazrješivost ženidbe, te da - ukoliko ne mogu ponovno uspostaviti prijašnje bračno zajedništvo - nebračnim životom žive dostojanstveno i moralno.

229. Usp. ZKP, 1151-1155.

230. Usp. ZKP, 1692-1696.

231. KKC, 2383; usp. ZKP, 1153 § 1.

232. Usp. FC, 83.

be) Razvedeni i ponovno civilno vjenčani

Sve je više slučajeva da oni koji su se civilno razveli nakon što su sklopili crkvenu ženidbu ponovno sklapaju samo građansku ženidbu. Za neke od njih to je povod dodatnog udaljavanja od Crkve, a neki od njih nisu u potpunosti niti svjesni da nisu u skladu s Božjim naumom o braku i obitelji. Drugi opet, svjesni problematičnosti svoga novog stanja, nastoje na svoj način služiti Bogu i uključiti se sve više u život Crkve. Crkveni nauk jasno govori da njihova nova veza nipošto ne razrješuje njihovu prethodno sklopljenu crkvenu ženidbu, tj. da njihov sadašnji život nije u skladu s evanđeoskim načelom o nerazrješivosti ženidbe.²³³

Unatoč tome, ne može se u potpunosti izjednačavati svaki od ovih slučajeva. Pastoralni djelatnik uvijek treba gledati na pojedine slučajeve i pojedinačne osobe. Naime, ima slučajeva da je netko ušao u novo zajedništvo nakon što je svim silama nastojao sačuvati bračno zajedništvo, ali je ipak bio posve neopravdano napušten. Drugi su opet ušli u novo zajedništvo nakon što su nepromišljeno i lakomisleno razorili svoju ženidbu. Konačno ima slučajeva da netko ulazi u novo zajedništvo radi dobra djece ili u uvjerenju da njihova prva ženidba i nije bila valjana.²³⁴

U svakom slučaju treba naglasiti da su takvi supružnici članovi kršćanske zajednice. Iako su oni isključeni od primanja sakramenata, kršćanska im zajednica treba posvetiti posebnu pozornost. Za njih treba moliti i poticati ih na molitvu, na slušanje Božje riječi, na neporočan život u skladu s njihovim stanjem; poticati ih na kršćanski odgoj njihove djece i pomagati im u tome. Crkvena zajednica pozvana je, dakle, činiti sve da se oni ne bi osjećali isključenima nego, naprotiv, poticanima na kršćanski život u skladu s ovim okolnostima. Kršćanska zajednica neka se uzdržava od bilo kakve moralne prosudbe ili osude, jer Bog jedini poznaje u potpunosti ljudska srca (usp. Dj 1,24).²³⁵

U važnim životnim prigodama (rođenje i krštenje djeteta, obiteljska žalost i sl.) neka vjernici nastoje biti bliski takvim osobama svojom ljudskom i kršćanskom susretljivošću, čuvajući se pri tom davanja 'lažne nade' ili krive informacije o njihovom crkvenom stanju.

“Isto tako, poštovanje koje valja iskazivati sakramentu ženidbe, samim bračnim drugovima i njihovim ukućanima, a i prema zajednici vjernika, zabranjuje pastirima da iz bilo kojeg razloga ili pod bilo

233. Usp. FC, 84.

234. Usp. FC, 84.

235. Usp. FC, 84.

kakvom izlikom, pa i pastoralne naravi, održavaju za razvedene koji se ponovno vjenčaju bilo kakav obred. Takvo održavanje obreda davalo bi dojam nekog sakramentalnog slavlja novog valjanog vjenčanja, pa bi prema tome dovelo u bludnju u svezi s nerazrješivošću valjano sklopljene ženidbe⁷.²³⁶

Zadaća je pastoralnih djelatnika i cijele kršćanske zajednice da pomogne braći i sestrama koji se nalaze u takvim okolnostima da se nipošto ne osjećaju isključenima iz Crkve, nego, naprotiv, pozvanima da djelatno sudjeluju u njezinu životu.

Valja ih poticati da u bogoslužju, osobito na nedjeljnoj euharistiji, vjerno slušaju Božju riječ, da sudjeluju u različitim duhovnim sadržajima kao što su kateheze, predavanja, duhovne obnove, nesakramentalna pokornička bogoslužja. Osobito ih valja poticati da ustraju u svakodnevnoj molitvi. Neka se, konačno, trude oko kršćanske ljubavi i kršćanskih djela milosrđa, tako da se njihova vjera očituje u djelima. Zadaća nesebične kršćanske ljubavi neka se osobito očituje u kršćanskom odgoju djece.

Njihovo sudjelovanje u aktivnom životu crkvene zajednice ograničeno je njihovim stanjem. Tako ne mogu preuzimati one uloge u zajednici koje pretpostavljaju puninu kršćanskog svjedočenja. To se odnosi na liturgijske službe kao što je služba čitača, akolite, izvanrednog djelatelja pričesti, krsnog i krizmanog kuma. To vrijedi i za službu vjeroučitelja i katehete.

Vjerna Gospodnjoj zapovijedi, Crkva ne može pripustiti sakramentu pomirenja i pričesti razvedene i ponovno civilno vjenčane vjernike - osim u času smrti - budući da je vjerna Gospodnjoj zapovijedi o nerazrješivosti ženidbe. Crkva ne želi praviti razlike među vjernicima, nego ih samo poziva da dosljedno žive prema izboru kojeg su sami učinili.

Kada je povratak u prvobitno zajedništvo nemoguć zbog bolesti, poodmakle dobi ili zbog dobra djece, a oni, bez veće sablazni, odluče živjeti u bračnoj uzdržljivosti, onda je moguć njihov povratak sakramentima Crkve.

236. FC, 84.

bf) Problematika razdvojenih i iseljeničkih obitelji

Iako su mnoge obitelji tijekom jednog dana ili tjedna praktički razdvojene zbog radnih i školskih obveza tako da mogu živjeti svoje obiteljsko zajedništvo praktički samo koncem tjedna, ipak se o razdvojenim obiteljima u užem smislu riječi može govoriti onda kada jedan od supružnika boravi dulje vrijeme odvojen od ostatka obitelji.

U nas ima još uvijek dosta slučajeva odvojenog života zbog tzv. privremenog rada u inozemstvu. Zadaća Crkve je u tim slučajevima dvostruka. S jedne strane treba pomagati - koliko je do nje - da se razdvojene obitelji opet nađu zajedno. Koliko god to bude moguće, treba poticati obitelji da žive u svojoj domovini, a ako to nije moguće bez velikih poteškoća, onda ih potaknuti da zajedno žive u inozemstvu, jer je prva zadaća supružnika njegovati bračno i obiteljsko zajedništvo, pa tek onda domoljublje, a sve u nadi da će se obitelj jednoga dana ipak naći u svojoj domovini.

Osobito su bolni slučajevi gdje su obitelji razdvojene zbog ratnih i poratnih stradanja i žive razdvojeno i u izbjeglištvu. Pogađa ih iskorijenjenost iz vlastite sredine, nesigurna egzistencija, lišenost susjedskih, prijateljskih i rodbinskih veza, svih materijalnih dobara i nemogućnost rada. U takvim slučajevima Crkva treba poticati mjerodavne društvene vlasti i međunarodne čimbenike da porade na tome da se razdvojene obitelji opet nađu zajedno te da se što prije mogu vratiti na svoja ognjišta.

Konačno, obitelji mogu biti razdvojene i zbog dugotrajnog liječenja jednog od članova, služenja vojnog roka, kao i zbog boravka u zatvoru. U svim tim slučajevima Crkva će nastojati pružiti duhovnu i karitativnu pomoć.

bg) Obitelji na radu u inozemstvu.

Kršćanska obitelj koja se nađe izvan vlastite domovine treba znati da u Crkvi bilo gdje na svijetu nalaze svoju domovinu.²³⁷ Briga Crkve u Bosni i Hercegovini stoga ide u dva smjera. Kao prvo, nastoji biti blizu svima onima koji se nalaze u inozemstvu brinući se da ne izgube ni vjersku ni nacionalnu pripadnost i pomaže im da ih boravak u stranoj zemlji ne otuđi jede od drugih, od vlastite djece i od vlastite domovine. No s druge strane, naša Crkva želi kršćanskom ljubavlju prihvatiti i one koji su došli u našu domovinu i koji su potrebni i naše pažnje i naše bratske ljubavi. Daleko neka od kršćana bude dijeljenje ljudi po nacionalnoj ili regionalnoj pripadnosti.

237. Usp. FC, 77.

V. DJELATNICI I STRUKTURE OBITELJSKOG PASTORALA

Crkva drži da su kršćanski supruzi po milosti i poslanju sakramenta ženidbe nositelji (subjekt) obiteljskog pastoralala. Uz njih postoje i drugi djelatnici obiteljskog pastoralala koji su to po svojim karizmama, službama i odgovornostima u Crkvi.

1. Djelatnici

U kršćanskoj su zajednici svi i svaki pojedinačno pozvani dati svoj obol u obiteljskom pastoralu. Pri tome to čini svatko na svoj način i u skladu s mjestom i ulogom koju ima u kršćanskoj zajednici.

a) Biskup

Biskup je u svojoj biskupiji prvi pozvan posvetiti obiteljskom pastoralu svoje zanimanje, zauzetost i posebnu pastoralnu skrb u skladu sa značenjem i poslanjem koje obitelj ima, po Božjem naumu, u životu pojedinoga čovjeka, naroda i u cjelokupnoj povijesti spasenja.²³⁸ On treba ustanoviti biskupijske strukture za cjelovit pastoral braka i obitelji i pružati im podršku. On, štoviše, potiče i upućuje na uvijek nova pastoralna djelovanja na tom području. Biskup, zajedno sa svećenicima, svojim prvim suradnicima, bdije nad svetošću ženidbe svojih vjernika u svim njezinim ljudskim i kršćanskim datostima, smatrajući to svojom veoma važnom zadaćom.²³⁹

Njegovoj pastirskoj skrbi pripada postaviti kriterije formacije za profesionalne djelatnike u pastoralu braka i obitelji, kriterije za izgradnju volonterskih suradnika u istom pastoralu kao i za njihovu trajnu duhovnu i stručnu izgradnju na župnoj, međužupnoj i biskupijskoj razini.

b) Svećenici, đakoni

Biskupu u pastoralnoj skrbi za obitelji pomažu svećenici. Naime, "njihova se odgovornost ne proteže samo na čudoredne i liturgijske probleme, već i na probleme osobne i društvene naravi" u svakoj obitelji.²⁴⁰ Ta njihova odgovornost "predstavlja bitni dio službe Crkve s obzirom na brak i obitelj".²⁴¹ Pozvani su promicati 'evanđelje braka i obitelji',

238. Usp. FC, 73.

239. Usp. HV, 30.

240. FC, 73.

241. Usp. FC, 73.

pripravu za kršćansku ženidbu, slavljenje sakramenta ženidbe, različite inicijative koje prate i pomažu obitelji u njihovu rastu u ljubavi, te su na raspolaganju za duhovnu pomoć i vodstvo supružnika i djece. Trebaju osobito biti bliski onima koji su u nevolji i krizi. Konačno, trebaju poraditi na tome da bude dovoljno suradnika u pastoralu braka i obitelji i to u okviru župe i dekanata te se brinuti za njihovu trajnu duhovnu i stručnu izgradnju. Trude se otkrivati darove i karizme pojedinih kršćana, tako da u radu s obiteljima bude stručnih osoba ispunjenih ljubavlju za tako odgovoran oblik apostolata. Naravno, njihovo djelovanje i poučavanje uvijek mora biti u skladu s učiteljstvom Crkve.²⁴² Zbog svega toga važno je da se u teološkoj i pastoralnoj izobrazbi svećeničkih kandidata daje dužna pozornost pastoralu braka i obitelji, tj. studiju braka i obitelji pod sakramentalnim, moralnim, duhovnim i pastoralnim vidom.²⁴³ Sve to na sličan način vrijedi i za stalne đakone. A oženjeni će đakoni u obiteljskom pastoralu moći dati na poseban način svjedočanstvo kršćanskog života.²⁴⁴

c) Redovnici i redovnice

Redovnici i redovnice daju vjernicima osobno svjedočanstvo svoga života: "Oni svim vjernicima dozivaju u pamet onu divnu, po Bogu zasnovanu ženidbu koja će se potpuno očitovati istom u budućem životu, a po kojoj Crkva ima jedinog Zaručnika ? Krista".²⁴⁵ Među osobama koje žive u braku redovnici i redovnice svjedoče već samom svojom prisutnošću da se čovjek, koji je na zemlji jedino stvorenje što ga je Bog htio radi njega samoga, ne može potpuno ostvariti osim po iskrenom i potpunom darivanju sebe samoga te da je ženidba sveta stvarnost jer predstavlja poziv na potpuno darivanje sebe samoga 'kao Gospodinu' (usp. Ef 5,22). Svojim osobitim svjedočanstvom savršene ljubavi i djevičanske budnosti u kojoj je osoba čisti uzvratni dar zaručnice Kristu zaručniku (usp. Ef 5,22-33), osobe posvećena života uprisutnjuju u sredini u kojoj žive vertikalnu dimenziju bračnog i obiteljskog života te štite od osiromašenja i profanacije uzvišeni dar tjelesnosti i spolnosti po kojoj bračni drugovi 'više nisu dvoje nego jedno tijelo' (usp. Post 1,24). Djevičanstvo i ženidba pojavljuju se tako kao dva oblika afirmacije istine o čovjeku kao pozivu na savršenu ljubav i darivanje 'na sliku Krista i Crkve', koje je oslobođeno svake natruhe sebičnosti i egoizma. Redovnički život, stoga, nije i ne smije biti umanjivanje važnosti ženidbenog života, nego je, naprotiv, afirmacija svetosti bračne ljubavi kao predokusa potpunog

242. Usp. FC, 73.

243. Usp. DFS, 13-54.

244. Usp. DSŽTD, 61.

245. PC, 12.

zajedništva s trojedinim Bogom. Iz tog susreta s osobama koje žive u braku i sami izlaze osnaženi za vjernu ljubav prema svom crkvenom pozivu i za nastojanje da svoje redovničko predanje u djevičanskoj budnosti pretvaraju u mjesto plodne ljubavi i vjernosti.

Upravo zbog svog sasvim osobitog načina svjedočenja i afirmacije istine o čovjeku kao pozivu na ljubav i na savršeno darivanje, redovnici i redovnice mogu se više posvetiti određenim područjima bračnog i obiteljskog pastoralala, osobito produbljenju duhovnosti bračnog darivanja i zajedništva, brizi za djecu, za napuštene, neželjene, s posebnim potrebama i poteškoćama u razvoju. Svoju kršćansku ljubav i brigu mogu posvetiti nepotpunim obiteljima, obiteljima u poteškoćama, starijima i bolesnima. Redovnici i redovnice također mogu sudjelovati u pripravi za ženidbu, u obiteljskim savjetovalištim, u odgoju obitelji za molitvu i duhovne vrijednosti i općenito u svim oblicima obiteljskog pastoralala. Istodobno bračni i obiteljski pastoral posredno promiče poziv na djevičanstvo te bračne drugove i njihovu djecu potiče na radosno ugrađivanje vlastitog života u rast kraljevstva Božjega.

d) Laici specijalizirani za obiteljski pastoral

U obiteljskom pastoralu posebno mjesto imaju laici specijalizirani za takvo služenje: liječnici, pedagozi, psiholozi, pravnici, obiteljski savjetnici itd. Oni, bilo kao pojedinci, bilo u okviru različitih institucija, mogu i trebaju dati svoj dragocjeni doprinos.²⁴⁶

e) Supruzi, nositelji obiteljskog pastoralala

Valja osobito cijeniti doprinos kršćanskih suprug a i kršćanskih obitelji u obiteljskom pastoralu. Oni po milosti sakramenta ženidbe trebaju biti nositelji pastoralala braka i obitelji. Nadalje, oni su osobito prikladni za kršćansko svjedočanstvo u pastoralu braka i obitelji i za djelovanje u obiteljskom pastoralu.²⁴⁷

2. Strukture

Veoma je široko apostolsko polje rada s obiteljima. Budući da je to izuzetno važno područje djelovanja naše Crkve, potrebno je ustrojiti određena tijela na razini pojedinih biskupija, pastoralnih regija, dekanata, i pojedinih župa. Da bi se toliko važno i toliko široko polje djelovanja bolje ustrojilo i koordiniralo potrebne su sljedeće strukture.

^{246.} Usp. FC, 75.

^{247.} Usp. FC, 71.

a) Strukture na razini Biskupske konferencije

Pri Biskupskoj konferenciji Bosne i Hercegovine postoji Vijeće za obitelj. Njegov je zadatak: pratiti bračne i obiteljske prilike na razini Biskupske konferencije, uspostavljati veze s odgovarajućim uredima na biskupijskoj razini, predlagati studijske skupove, pastoralne programe kao i potrebite materijale.

b) Strukture na razini biskupije

Svaka biskupiji treba u okviru Biskupijskog pastoralnog vijeća ustanoviti Biskupijski odbor za pastoral braka i obitelji. On određuje strategiju i prioritete pastoral braka i obitelji u biskupiji. Ovaj odbor bi također trebao biti stjecištem informacija i ideja za različite udruge i pokrete koji djeluju u pastoralu braka i obitelji.

Prioritete i strategiju pastoral braka i obitelji koji budu proizlazili iz rečenog odbora treba provoditi u djelo Biskupijski ured za pastoral braka i obitelji. Ovaj ured treba sustavno proučavati pitanja vezana uz pastoral obitelji i izdavati radne materijale s različitih područja obiteljskog pastoral te tako davati uvijek nove poticaje za obiteljski pastoral na razini biskupije kao i na razini pastoralnih regija, dekanata i župa. Stručni suradnici trebaju biti: svećenici, bračni parovi, redovnici i redovnice, stručnjaci u teološkim i humanističkim znanostima koji se posebno bave obiteljima, predstavnici katoličkih društava, skupina i pokreta koji djeluju u pastoralu obitelji.

Taj Ured na poseban način promiče naviještanje 'Božje namisli o braku i obitelji', promovira i koordinira tečajeva priprave za brak, formira djelatnike obiteljskog pastoral, potiče studij moralnih, socijalnih i religioznih problema vezanih uz brak i obitelj, promiče župne i nadžupne, dekanatske i regionalne strukture za pastoral braka i obitelji, daje ponude za udaljenije obitelji i za one u specifičnim i teškim situacijama, podupire različite oblike služenja obitelji, kao npr. obiteljska savjetovališta i savjetovališta za prirodno planiranje začeća, gajenje osjetljivosti za različita pitanja vezana uz zaštitu života nerođenih, te, konačno, potiče suradnju s društvenim i kulturalnim strukturama na dobro obitelji.

c) Strukture na razini dekanata ili pastoralnih regija

U svakoj pastoralnoj regiji odnosno dekanatu također treba postojati tijelo za obiteljski pastoral koje će - u suradnji s Biskupijskim uredom za

pastoral braka i obitelji - na svome području djelovati s istom svrhom. Neka tom tijelu na čelu budu svećenik ili stalni đakon i jedan bračni par.

d) Strukture na razini župe

U okviru župnog pastoralnog vijeća treba dosljedno postojati Odbor za brak i obitelj koji vodi jedan bračni par sa svojim suradnicima. Oni će s jedne strane provoditi napatke Biskupijskog ureda za pastoral braka i obitelji, ali će u isto vrijeme otkrivati potrebe i zahtjeve pastoralnog djelovanja u vlastitoj župi.

e) Crkvena bračno-obiteljska savjetovališta

Obiteljska su savjetovališta izuzetno važna i njihovo je djelovanje dalekosežno i veoma osjetljivo. Mjerodavna crkvena vlast svakako treba na dvojak način bdjeti nad katoličkim savjetovalištim. Prvo, pomoću stručnjaka nastoji da u savjetovalištu djeluju stručne i uravnotežene osobe koje ? na razini u kojoj savjetovalište dopušta ? pomažu obiteljima ili pojedinim njezinim članovima. Drugo, mjerodavna crkvena vlast bdije da katolička savjetovališta budu u skladu s crkvenim naukom.

Katoličko savjetovalište može se uspostaviti samo odobrenjem nadležnog Biskupijskog ordinarijata. Ono treba biti sastavljeno od osoba kompetentnih na stručnoj i ljudskoj razini. Poblize odredbe o osnivanju i načinu djelovanja katoličkih obiteljskih savjetovališta donose se posebnim pravilnikom koji će odobriti crkvena vlast.

VI. ŽENIDBA I OBITELJ U KANONSKOM I PARTIKULARNOM PRAVU

Brak i obitelj imaju svoju crkvenu i društvenu dimenziju te svoj institucionalni ustroj. Taj institucionalni ustroj kršćanske ženidbe određen je Zakonikom kanonskoga prava. Društvena dimenzija braka i obitelji uređena je građanskim zakonodavstvom Bosne i Hercegovine, posebno "Porodičnim zakonom"²⁴⁸ koji određuje (čl. 16) da brak zaključuju dvije osobe različita spola slobodnim pristankom pred općinskim organom uprave nadležnim za vođenje matičnih knjiga no, koliko je poznato, u izradi je novi zakon kojim će biti uređena bračna problematika. Međutim, novi "Zakon o slobodi vjere i pravnom položaju Crkava i vjerskih zajednica u BiH"²⁴⁹ iz 2004. godine ništa ne određuje glede sklapanja civilne i crkvene ženidbe.

Konstitutivni element kanonski valjane ženidbe jest privola stranaka zakonito očitovana između pravno sposobnih osoba koju ne može nadomjestiti nikakva ljudska vlast (usp. kan. 1057, § 1).²⁵⁰ ženidbena privola je čin volje kojim muška i ženska osoba neopozivim savezom sebe uzajamno predaju i primaju da uspostave ženidbu (usp. kan. 1057, § 2).

Ženidbu mogu sklopiti svi kojima se pravom to ne zabranjuje (usp. kan. 1058). Među krštenima ne može biti valjanoga ženidbenog ugovora koji samim tim ne bi bio sakrament (usp. kan. 1055, § 2).

1. Priprava za kanonsku ženidbu s građanskim učincima i čini koji prethode njezinom slavljenju

a) Priprava

Dijecezanski su biskupi dužni, prema odredbi kan. 1064 Zakonika kanonskoga prava, izraditi program pastoralne pomoći za obitelj i izdati smjernice za pripravu na ženidbu, što se želi postići izdavanjem ovog Direktorija.

Dalja, bliža i neposredna priprava na ženidbu uređena je, u okviru općeg prava, dopunskim odredbama koje je dala Biskupska konferencija Bosne i Hercegovine²⁵¹ i vlastitim odredbama partikularne Crkve u materiji predženidbenog pastorala.

248. Usp. 'Porodični zakon', u Službeni list SR BiH, 21/1979. i 42/1989. te Službene novine Federacije BiH, 42/1998.

249. Usp. 'Zakon o slobodi vjere i pravnom položaju Crkava i vjerskih zajednica u Bosni i Hercegovini', u Službeni glasnik BiH, 5/2004.

250. Kanoni koje navodimo odnose se na ZKP.

251. Usp. Vrhbosna, 3/1999., str. 320-322.

U cilju unapređenja zajedničke prakse za bližu i neposrednu pripravu na ženidbu u svakom biskupijskom programu trebaju se prihvatiti sljedeće upute:

- 1) uključivanje zajednice i, napose, obiteljskih pastoralnih djelatnika u inicijative koje zaručnike pripremaju na svetost i dužnosti svojega novog staleža (usp. kan. 1063, br. 2);
- 2) razgovori sa župnikom ili sa zaduženim svećenikom, tečajevi za ženidbu i druge skupne inicijative za put vjere zaručnika, preko produbljenja ne samo ljudskih vrednota bračnog i obiteljskog života, nego i vlastitih vrijednosti sakramenta i kršćanske obitelji, s obvezama koje iz toga proizlaze. Preporučuje se stoga da bliža priprava na ženidbu traje oko godinu dana.
- 3) vrijeme neposredne pripreve na ženidbu je važno i zbog toga se zaručnici redovito trebaju javiti za vjenčanje vlastitom župniku barem mjesec dana prije vjenčanja.²⁵² Preporučuje se ipak da neposredna priprava ne bude kraća od tri mjeseca.
- 4) osobni susreti zaručnika sa župnikom radi obavljanja predženidbenih izvida i radi pripreve na svjesno i plodonosno slavljenje ženidbenog bogoslužja.

b) Prethodni čini

Predženidbeni izvidi podrazumijevaju propisane čine koji trebaju prethoditi slavljenju ženidbe, a cilj im je učvrstiti, produbiti, a često i oživjeti iskustvo vjere te utvrditi da ništa ne priječi valjano, dopušteno i plodonosno vjenčanje, provjerivši kod zaručnika slobodno stanje, odsutnost zapreka i cjelovitost privole (usp. kan. 1066).

Ti su čini u pravilu povjereni župniku župe gdje zaručnica ili zaručnik imaju kanonsko prebivalište ili boravište ili jednomjesečni boravak, prema njihovu izboru.

Kanonski propisi koji se odnose na izvide obuhvaćaju: provjeru dokumenata; zaručnički ispit o slobodi privole i o slobodnom prihvaćanju ženidbe s obzirom na njezinu narav, svrhe i bitna svojstva; skrb o navješćaju ili navješćajima; molbu mjesnom ordinariju za oprost od eventualnih zapreka ili za dopuštenje slavljenja ženidbe u slučajevima koje predviđa Zakonik kanonskoga prava ili krajevno pravo.

Dokumenti koje treba prikupiti i provjeriti jesu: krsni list, potvrda o

²⁵² Vrhbosna, 3/1999., str. 321.

krizmi, potvrda o slobodnom stanju (kada se ona traži), potvrda o smrti supruge za osobe koje su udovci ili udovice i druge potvrde prema pojedinim slučajevima.

Krsni list ne smije biti stariji od šest mjeseci.

Zabilježbe koje se odnose na valjanost ili dopuštenost slavljenja ženidbe i one koje se odnose na posvojenje (možda sadržane u matici krštenih) moraju se službeno i u zatvorenoj omotnici poslati župniku koji vodi izvode.

Župnik župe krštenja i župnik koji vodi izvode vezani su službenom tajnom što se tiče podataka ili zabilješki koje se odnose na naravne roditelje posvojenih osoba (usp. kan. 877, § 3),

Pastoralni radnici trebaju poticati zaručnike koji još nisu primili sakrament potvrde da ga prime prije sklapanja ženidbe, ako je to moguće bez velike poteškoće (usp. kan. 1065, § 1). Posebnu pozornost posvetit će onima koji, nakon krštenja, nisu primili druge sakramente niti ikakvu kršćansku formaciju. Posebnu pastoralnu razboritost iskazat će u skrbi za pripremu nekrizmanih zaručnika koji već žive u izvanbračnoj zajednici ili su sklopili samo građansku ženidbu. Župnik će pokušati uklopiti u neposrednu pripremu za ženidbu i slavljenje sakramenta potvrde, vodeći računa o ovlastima koje ima dijecezanski biskup s obzirom na podjeljivanje sakramenta potvrde (usp. kan. 884, § 1).

Kada su zaručnici, nakon što su navršili šesnaest godina života, boravili više od jedne godine u biskupiji različitoj od one u kojoj imaju prebivalište ili boravište ili jednomjesečni boravak, župnik koji pristupa izvidima treba utvrditi njihovo slobodno stanje i posebnom potvrdom dotičnih župnika (tj. mjesta različitih od onoga u kojemu osobe imaju prebivalište ili boravište), odnosno svjedočanstvom pod prisegom dvojice prikladnih svjedoka ili, u pomanjkanju svjedoka, iz dopunske prisege dane za one kojih se to tiče. U tom se slučaju dopunska prisega uključuje u zaručnički ispit.

Svrha je zaručničkog ispita, koji se obavlja prema obrascu 'Postupak za ženidbu'²⁵³ provjeriti slobodu i cjelovitost njihove privole, njihovu volju da se vjenčaju prema naravi, svrhama i bitnim svojstvima

253. 'Postupak za ženidbu' odobrila je Biskupska konferencija Bosne i Hercegovine na zasjedanju 12.-14. srpnja 1999 u smislu kan. 1067, o čemu usp. obrazac s oznakom: BK BiH-ž/1. Odobrenje obrazaca potrebnih pri sklapanju ženidbe objavljeno je u Vrhbosna, 3/1999., str. 337.

kršćanske ženidbe, odsutnost zapreka i uvjeta. Važnost i ozbiljnost tog čina zahtijevaju da ga župnik brižljivo izvrši, ispitujući zaručnike odvojeno. Odgovori se daju pod obvezom prisege, bilježe se u zapisnik i potpisuju, a zaštićeni su službenom tajnom. "Ordinarij može odrediti da spise prije vjenčanja pregleda on ili od njega ovlaštena osoba".²⁵⁴

Zaručničkim ispitom u pravilu završava neposredna priprava na ženidbu; pretpostavlja da su zaručnici završili predženidbeni tečaj i da je izvršena provjera dokumenata.

Kada mjerodavni župnik ne može obaviti ili kada naiđe na poteškoće kod ispitivanja obaju zaručnika, predaje drugom župniku zadaću ispitivanja jednoga od zaručnika, tražeći da mu se pošalje zatvorena omotnica zapisnika, ovjerenog od biskupijske kurije, ako taj župnik pripada nekoj drugoj biskupiji (usp. kan. 1070).

Ako je potrebno, župniku je dopušteno poslužiti se tumačem, u čiju je pouzdanost siguran, a koji ne može biti druga stranka koja sklapa ženidbu.

Zapisnik zaručничkog ispita vrijedi šest mjeseci.

Osobni susreti župnika sa zaručnicima nisu ograničeni samo na susrete potrebne za izvide. Da ti susreti, u skladu sa svojom pravnom važnošću, postignu i puno pastoralno značenje, potrebno je da ih prate i drugi razgovori, osobito kada se radi o zaručnicima koji još pokazuju nedovoljno poznavanje vjere kao i teškoće u kršćanskoj praksi.²⁵⁵

Župnik neće propustiti upozoriti zaručnike na zadaće i vrijednosti kršćanske ženidbe, potaknuti ih da pristupe sakramentima pokore i euharistije (usp. kan. 1065, § 2) i pripremiti ih "da mogu svjesno i djelatno sudjelovati u obredima liturgijskog vjenčanja".²⁵⁶

Slavljenju ženidbe prethode kanonski navještaji, koji se uvijek traže jer odgovaraju zahtjevu općeg dobra. ženidbeni navještaj može biti na usmeni ili pismeni način. Usmeno se oglašava nedjeljom ili blagdanom na misi ili kod drugog bogoštovnog čina na kojem se okuplja župna zajednica. Pismeni oglas treba izvjesiti na prikladnom mjestu uoči nedjelje ili blagdana i ostaviti ga izvješanim barem tri dana.²⁵⁷ Drugi oblici

254. Dopunska odredba BK BiH uz kan. 1067., u Vrhbosna, 3/1999., str. 321.

255. Usp. FC, 66, 7.

256. Usp. FC, 66, 8.

257. Usp. Vrhbosna, 3/1999., str. 321.

navještaja, koji se odvijaju prema običajima ili koji su uvedeni zbog pastoralnih ciljeva, kao npr. predstavljanje zaručnika zajednici, ne mogu zamijeniti prije spomenute načine. Svi su vjernici obvezni prije slavljenja ženidbe prijaviti župniku ili mjesnom ordinariju njima poznate smetnje (usp. kan. 1069). Odgovornost za navještaje povjerena je župniku koji vodi ženidbene izvode i koji će se stoga pobrinuti da se navještaji obave u župi prebivališta ili boravišta ili jednomjesečnog boravka obaju zaručnika.²⁵⁸ Oprost od ženidbenih navještaja može dati mjesni ordinarij zbog opravdana razloga. Ako se ženidba ne sklopi u roku od šest mjeseci nakon obavljenih ženidbenih navještaja, isti se moraju ponoviti, poštujući drukčije mišljenje mjesnog ordinarija.

Sa župnikom su u ovoj materiji izjednačeni župni upravitelji i vojni kapelani.

U pojedinačnim slučajevima i kad god je potrebno mjesni ordinarij može župnikove ovlasti s obzirom na pripravu i sklapanje ženidbe preuzeti na sebe.

2. Slavljenje kanonske ženidbe

S obzirom na mjesto, kanonski oblik i bogoslužne čine slavljenja kršćanske ženidbe obdržavaju se propisi Zakonika kanonskoga prava, bogoslužnih knjiga i krajevnoga prava.

Župa slavljenja ženidbe u pravilu je župa kojoj zaručnici pripadaju prema odredbi kan. 1115: župa gdje jedna od stranaka koje sklapaju ženidbu ima prebivalište, boravište ili jednomjesečni boravak ili, ako se radi o lualicama, župa gdje stvarno borave.

Zbog opravdanog razloga ženidba se može slaviti i u drugim župama. U tom slučaju vlastiti župnik, koji je zaručnike pripremio na vjenčanje i izvršio ženidbene izvode, izdaje otpusnicu.²⁵⁹ Bez otpusnice zaručnici se mogu vjenčati izvan svoje župe samo ako je vlastiti župnik, uz prethodni dogovor, izdao dopuštenje²⁶⁰ drugom župniku koji će tada izvršiti potrebnu pripravu, ženidbene izvode i sve što je potrebno za plodonosno, valjano i dopušteno sklapanje ženidbe.

Župnik u čijoj se župi ženidba slavi dostavlja što prije obavijest o

258. Usp. Ženidbeni navještaj u župi prebivališta, obrazac s oznakom BK BiH-Ž/9.

259. Usp. Otpusnica za vjenčanje, obrazac s oznakom BK BiH-Ž/2.

260. Usp. Dopuštenje za sklapanje ženidbe izvan vlastite župe (kan. 1115), obrazac s oznakom BK BiH-Ž/3.

sklopljenoj ženidbi²⁶¹ župniku župe krštenja zaručnika i vlastitom župniku koji je izdao otpusnicu za vjenčanje.

Sklopanje ženidbe redovito se slavi u župnoj crkvi. Uz dopuštenje mjesnog ordinarija ili župnika vjenčanje se može slaviti i u drugoj crkvi ili kapeli (usp. kan. 1118, § 1). Mjesni ordinarij može dopustiti da se ženidba slavi u nekoj privatnoj kapelici ili na drugom prikladnom mjestu (usp. kan. 1118, § 2; 1228).

3. Posebni slučajevi

a) Oprost od zapreke i zabrane dobi

Prema Zakoniku kanonskog prava, kanonska dob za valjano sklapanje ženidbe jest navršena šesnaesta godina života za mušku osobu i navršena četrnaesta godina života za žensku osobu (kan. 1083, § 1). Biskupska konferencija Bosne i Hercegovine u dopunskoj odredbi uz kan. 1083, § 2 određuje da je za dopušteno sklapanje ženidbe potrebno da su zaručnici navršili osamnaest godina života.²⁶² Prema građanskom zakonodavstvu brak ne može valjano sklopiti osoba koja nije navršila osamnaest godina života.²⁶³

Dopuštenje za prisustvovanje ženidbi maloljetnika može dati mjesni ordinarij zbog opravdanih i važnih razloga. U postupku za takvu ženidbu roditelji daju izjavu da znaju za namjeru njihova sina ili kćeri da se vjenča, da odobravaju tu ženidbu i smatraju da su njihovi maloljetnici za nju tjelesno i duševno sposobni, ili pak da ne odobravaju tu ženidbu zbog razloga koje sami navode.²⁶⁴

U pravilu se ne dopušta slavljenje kanonske ženidbe prije nego sud za maloljetne u izvanparničnom postupku ne dopusti sklapanje takvog braka.²⁶⁵

Mjesni ordinarij redovito neće dopustiti ženidbu one osobe koja je građanski stavljena pod skrbništvo zbog duševne slabosti, osim zbog opravdanih i vrlo važnih razloga i uz uvjet da je s moralnom sigurnošću prethodno utvrđena sposobnost dotične osobe za izricanje valjane priv-

261. Usp. Obavijest o sklopljenoj ženidbi, obrazac s oznakom BK BiH-Ž/10.

262. Usp. Vrhbosna, 3/1999, str. 321.

263. "Porodični zakon", čl. 39.

264. Usp. Izjava roditelja uz ženidbu njihova maloljetnika (kan. 1071, § 1, 6?), obrazac s oznakom BK BiH-Ž/8.

265. "Porodični zakon", čl. 39.

ole i za preuzimanje bitnih ženidbenih obveza. Za procjenu sposobnosti takve osobe mjesni ordinarij se može korisno poslužiti savjetovalištem kršćanskog nadahnuća ili nalazima i mišljenjem pouzdanih stručnjaka.

b) Druge zapreke i zabrane

Oprost od zapreke tazbine u pravoj liniji, koja je određena u kan. 1092., može dati mjesni ordinarij zbog opravdanih razloga.

Mjesni ordinarij može, zbog opravdana razloga, dopustiti sklapanje kanonske ženidbe koja neće ili ne može imati građanske učinke (usp. kan. 1071, § 1, br. 2). Prije takvog dopuštenja on može zatražiti da se stranke obvežu na građansko priznanje ženidbe čim prestanu razlozi za samo kanonsko vjenčanje. ženidbeni drugovi naime imaju "dužnost da osiguraju, u granicama svojih mogućnosti, građansko priznanje ženidbene veze, kako u zakonitom interesu djece, tako i zbog obzira prema općem dobru društva kojega je obitelj prvobitna²⁶⁶

Nisu rijetki slučajevi da kanonsku ženidbu traže oni čija je kršćanska praksa nedostatna ili potpuno izostaje. Pastoralni radnici će sve učiniti, strpljivo i razborito, da takvim zaručnicima pomognu shvatiti značenje vlastitog izbora, kako bi slobodno prihvatili narav, svrhe i bitna svojstva kršćanske ženidbe. Ukoliko o tome ipak ne bi mogli doći do dostatne moralne sigurnosti, zatražit će mišljenje i savjet mjesnog ordinarija. Ako je riječ o osobama koje su očito odbacile katoličku vjeru, za prisustvovanje takvim ženidbama treba tražiti dopuštenje mjesnog ordinarija (usp. kan. 1071, § 1, br. 4 i § 2). Za ženidbu onih koji se nalaze pod kakvom crkvenom kaznom (cenzurom) također se traži dopuštenje mjesnog ordinarija (usp. kan. 1071 § 1, br. 5).

c) Mješovite ženidbe i ženidbe s razlikom vjere

Katolici se ne pripuštaju drugoj ženidbi s osobama, krštenima ili nekrštenima, koje su vezane vezom prijašnje ženidbe, prije nego se zakonito i sigurno utvrdi ništavost ili razrješenje prve ženidbe (usp. kan. 1085, § 2).²⁶⁷ Već postojeća ženidba je naime zapreka božanskog i prirodnog prava za valjano sklapanje nove ženidbe jer je povezana uz bitna svojstva jedinstva i nerazrješivosti ženidbe.

266. CONFERENZA EPISCOPALE ITALIANA, Matrimonio e famiglia oggi in Italia, Roma 1969., br. 99.

267. Usp. Zapisnik o prijašnjoj ženidbenoj vezi ili izvanbračnoj zajednici (kan. 1071, § 1, br. 3), obrazac s oznakom BK BiH-Ž/7 i pripadajućim bilješkama.

Ako je jedna osoba iz prijašnje ženidbe nekrštena, valja se obratiti mjesnom ordinariju da prosudi postoje li razlozi za pokretanje redovitog istražnog postupka usmjerenog prema podnošenju molbe Svetoj Stolici za razrješenje te ženidbe "u prilog vjere".²⁶⁸

Oprost od zapreke različitosti vjere, o kojem je riječ u kan. 1086, § 2, ili dopuštenje za mješovitu ženidbu o kojoj se govori u kan. 1124, može se dati samo ako su se ispunili uvjeti koje postavlja kan. 1125.²⁶⁹

Biskupska konferencija Bosne i Hercegovine donijela je uz kan. 1126. sljedeću dopunsku odredbu: "Izjave i obećanja u smislu kan. 1125. daju zaručnici prema obrascu odobrenom od Biskupske konferencije BiH".²⁷⁰ Izjave i obećanja prigodom mješovite ženidbe, koje jednako vrijede i za ženidbu sa zaprekom različitosti vjere,²⁷¹ odnose se na katoličku stranku i na svjedočanstvo župnika.²⁷²

Od nekatoličke stranke župnik traži izjavu da nikada nije sklopila nikakvu ženidbu. Ta izjava u pravilu treba biti pismeno potvrđena od strane barem jednog prikladnog svjedoka, izabranog u okviru obitelji nekatoličke stranke. Krštena nekatolička stranka treba donijeti i krsni list i potvrdu odgovarajućeg vjerskog službenika da stranka nije sklopila vjerski brak.

Župnik se treba pobrinuti i za redovite kanonske navještaje u župi prebivališta katoličke stranke.

Mješovita ženidba se sklapa uz obdržavanje kanonskog oblika (usp. kan. 1108). Mjesni ordinarij katoličke stranke ima pravo dati oprost od tog oblika u pojedinačnim slučajevima ako obdržavanju kanonskog oblika stoje na putu velike poteškoće (usp. kan. 1127).

Nekatolički vjerski službenik može biti nazočan kod katoličkog obreda, kao što je moguća nazočnost katoličkog službenika kod nekatoličkog obreda ukoliko je podijeljen oprost od obdržavanja kanonskog oblika. No, ne može biti vjerskog sklapanja u kojemu bi katolički i nekatolički

268. Usp. KONGREGACIJA ZA NAUK VJERE, Uputa Ut notum est, od 6. prosinca 1973., u Enchiridion Vaticanum, vol. 4., 2730-2774.

269. Usp. Molba za dopuštenje mješovite ženidbe, obrazac s oznakom BK BiH-ž/5; Molba za oprost od zapreke različitosti vjere, obrazac s oznakom BK BiH-Ž/6.

270. Vrhbosna, 3/1999., str. 322.

271. Usp. kan. 1086, § 2: "Neka se od te zapreke ne daje oprost, osim ako se ispune uvjeti o kojima se govori u kann. 1125 i 1126".

272. Usp. Izjave i obećanja prigodom mješovite ženidbe (usp. kan. 1125), obrazac s oznakom: BK BiH-Ž/4.

službenik istodobno, obavljajući svaki svoj obred, tražili privolu strana-ka (usp. kan. 1127, § 3).

Pastoralni djelatnici će s posebnom pozornošću i skrbi pripremiti zaručnike na mješovitu ženidbu i na ženidbu s razlikom vjere. Kod te pripreme neće propustiti razborito ih upozoriti na teškoće koje se mogu pojaviti, posebno u prakticiranju vlastite vjere i odgajanju djece. Ta je brižljiva priprava pogotovo potrebna kad se katolički supruzi susreću u ženidbi s vjernicima nekršćanskih religija, osobito ako namjeravaju živjeti u sredini koja je drukčija od vlastite. Katoličkom ženidbenom drugu i djeci rođenoj iz mješovite ženidbe i ženidbe različite vjere potrebna je duhovna pomoć za izvršavanje njihovih obveza i unapređivanje jedinstva ženidbenog i obiteljskog života (usp. kann. 1128?1129).

4. Rastava uz trajanje ženidbene veze

Pomoć koju su crkvene zajednice dužne pružiti supruzima da bi njihov ženidbeni stalež bio življen u kršćanskom duhu (usp. kan. 1063) treba biti još zdušnija kada bračni suživot prolazi kroz trenutke velikih poteškoća i kušnji. Ukoliko se ostvare okolnosti predviđene u kann. 1152. i 1153., potrebno je učiniti sve što je stvarno moguće da supruzi izbjegnu zahtjev za rastavom, pa i putem savjetovanja i svakovrsne potpore što ju mogu pružiti savjetovaništa kršćanskog nadahnuća. Ipak ostaje kao krajnje rješenje da supruzi, u okolnostima koje predviđaju navedeni kanoni, imaju pravo prekinuti zajednički život, posebno ako bi nastavak takvog života doista bio na veliku štetu supruzima ili djeci.

Činjenica da se parnice za rastavu braka često vode pred građanskom sudskom vlašću ni u kojem slučaju ne dokida dužnost i pravo vjernika da pristupe crkvenoj sudskoj vlasti budući da su oni vezani kanonskom ženidbom, a to nerijetko zahtijevaju i razlozi savjesti. U tim slučajevima zainteresirani supruzi mogu tražiti od dijecezanskog biskupa da donese odluku o osobnoj rastavi uz trajanje ženidbene veze (usp. kan. 1692, § 1); ili se mogu obratiti biskupijskom sudu, koji će povesti kanonski postupak (usp. kann. 1693?1696) uz sudjelovanje promicatelja pravde jer je riječ o parnicama koje se odnose i na javno dobro.

5. Parnice za proglašenje ništavosti ženidbe

Vjernici imaju također pravo obratiti se crkvenim ženidbenim sudovima tužbom za proglašenje ženidbe ništavom ako su uvjereni da postoje razlozi za takvu ženidbenu parnicu. U tome važnu ulogu ima neposred-

ni pastoralni radnik koji će prvi, eventualno i uz pomoć stručnjaka i crkvenih odvjetnika, biti od pomoći ženidbenim drugovima kod donošenja odluke o pristupanju crkvenom ženidbenom sudu.

6. Oprost od tvrde i neizvršene ženidbe

Za primanje molbe kojom se moli oprost od tvrde i neizvršene ženidbe mjerodavan je dijecezanski biskup moliteljeva prebivališta ili boravišta (usp. kan. 1699, § 1), koji će vođenje ovih postupaka povjeriti sudu svoje ili tuđe biskupije ili prikladnom svećeniku (usp. kan. 1700, § 1). Istraživanje slučaja vrši se najprije na biskupijskoj razini, a zatim se spisi - zajedno s biskupovim mišljenjem o istinitosti stvari i o prikladnosti davanja milosti (usp. kan. 1704, §2) - šalju Apostolskoj Stolici koja prosuđuje o činjenici neizvršenja ženidbe i o tome da li ima ili nema opravdana razloga da se daje oprost.²⁷³ Oprost pak daje samo rimski prvosvećenik (kan. 1698, §§ 1?2).

Biskup kojem Apostolska Stolica pošalje papinski otpis oprosta priopćuje ga strankama i istodobno određuje da župnik župe u kojoj je ženidba sklopljena i župe u kojoj su jedan i drugi ženidbeni drug kršteni upiše dani oprost u maticu vjenčanih i krštenih (usp. kan. 1706).

ZAKLJUČAK

Želimo li kao Crkva ostati vjerni Bogu i čovjeku, potrebno je pratiti rast i razvoj svakog čovjeka u braku i obitelji, slijedeći njegov osobni rast i razvoj te rast i razvoj svakog braka i obitelji sa svim njihovim posebnostima, i to "korak po korak",²⁷⁴ uspostavljajući sustavnu mrežu različitih oblika pastoralne skrbi i podrške te svakog čovjeka i svaki brak i obitelj dovesti do toga da i sami postanu subjektom evangelizacijskog poslanja Crkve.

Zadaća je velika i složena. Zahtijeva sustavan rad mnogih i to na duge staze. Najveća pogreška bila bi obeshrabriti se i uplašiti pred njezinom zahtjevnosti, težinom i ozbiljnošću te je proglašiti nerealnom utopijom. Kao što su brak i obitelj u postupnom procesu sazrijevanja "korak po korak", isto tako valja biti svjestan da je i uspostava mreže cjelovitog pastorala braka i obitelji također dugotrajan i postupan proces. Svaka biskupijska i župna zajednici nužno prolaze također kroz postupno sazrijevanje.

K tome, prijeko je potrebno da se i "svaki čovjek dobre volje zauzme svim svojim silama da spasi i promiče vrednote i zahtjeve obitelji."²⁷⁵ Te riječi itekako možemo primijeniti i na našu situaciju te ustvrditi da je krajnji čas da se okupe svi ljudi dobre volje i svi koji žele dobro hrvatskom narodu te svima koji žive u ovoj državi.

Samo djelujući zajedno, sustavno i na dužu stazu moći ćemo vratiti povjerenje mladima, zaručnicima, bračnim parovima i obiteljima te svim građanima da će biti podržavani u osnivanju bračne i obiteljske zajednice, da će njihovi brakovi biti pomagani u svom sazrijevanju te da će uživati svekoliku potporu u rađanju i odgoju svoje djece.

Vjerujemo da je moguće, obnavljajući samosvijest i samopouzdanje bračnih drugova i obitelji te svijest o poslanju braka i obitelji u Crkvi i u društvu te u spasenjskoj povijesti stvarati ozračje gdje bi se dar novoga života ponovno shvaćao kao dar i radosna vijest Božjeg povjerenja, a ne više kao prijetnja i opasnost od koje se treba zaštititi.²⁷⁶ Njegovanjem ljubavi prema životu kao Božjem daru, obnovom povjerenja u društvene institucije - i to promicanjem braka i obitelji te zakonskom i ekonomskom podrškom djeci i majčinstvu - stvarali bismo i preduvjete za popravak

273. Za slučajeve tvrde i neizvršene ženidbe mjerodavna je Kongregacija za bogoštovlje i disciplinu sakramenata. Usp. Pastor bonus, apostolska konstitucija o Rimskoj kuriji, čl. 67.

274. Usp. FC, 65.

275. FC, 86.

276. Usp. FC, 6.

ukupne, a sada zabrinjavajuće, demografske slike našega društva.

"Ljubiti obitelj znači poštivati njezine vrednote i mogućnosti, nastojeći ih uvijek promicati. Ljubiti obitelj znači upoznati opasnosti i zla koja je ugrožavaju, kako bismo ih prevladali. Ljubiti obitelj znači založiti se da joj osiguramo sredinu koja će pogodovati njezinu razvoju. I još jedan uzvišeni oblik ljubavi jest vratiti današnjoj kršćanskoj obitelji, koja se često nađe u napasti da se obeshrabri zbog sve većih teškoća, svijest samopouzdanja, svijest o vlastitim bogatstvima naravi i milosti, samosvijest o poslanju koje joj je Bog povjerio."²⁷⁷

Sve pastoralne djelatnike Crkve, sve krštenike, kršćanske bračne parove i obitelji te sve ljude dobre volje pozivamo da složno i odgovorno, kritički i samokritički, preuzmu svoj dio odgovornosti za povijesni trenutak i za budućnost hrvatskog naroda. Pozivamo sredstva društvenoga priopćavanja, obrazovne i odgojne te znanstvene ustanove, strukture socijalnog rada, zakonodavne službe i sve odgovorne u Crkvi i u društvu da se svojom zauzetošću uključe u stvaranje ozračja ljubavi prema životu, svetosti bračne veze te ljepote i uzvišenosti obiteljskog življenja.

277. FC, 86.